

YÖNTEM VE HAKİKAT REJİMİ ÜZERİNE

ABDULLAH ÖCALAN

Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi Yayınları

İÇİNDEKİLER:

A- YÖNTEM VE HAKİKAT SORUNUNA GİRİŞ

B- TARİHTE ANLAM VERMEYE ÇALIŞTIĞIMIZ BAŞLICA HAKİKAT YÖNTEMLERİ

1- Mitolojik Yöntem

2- Dinsel Yöntem

3- Felsefi Yöntem

4- Bilimsel Yöntem

C- YÖNTEM VE HAKİKAT ARAYIŞININ TARİHSEL ANLAMI

D- EVRENSSEL HAKİKATİN YETKİN KAVRANIŞI İNSANIN YETKİN KAVRANIŞINDAN

GEÇER

1- Maddenin Yetkin Türü Ve Bileşimi Olarak İnsan

2- Biyolojik Âlemin Gelişmiş Türü Olarak İnsan

3- İnşa Edilmiş Hakikat Olarak Toplumsal İnsan

4- Esnek Ve Özgür Bir Zihniyet Doğası Olarak İnsan

5- Metafizik Yaşayabilen Varlık Olarak İnsan

E- TOPLUMSAL DOĞA VE HAKİKAT

1- Toplumsal Hakikati Tanımlamak

a- Toplumsal Hakikat ve Yitimi

b- Toplumsal Hakikat ve Yabancılaşma Biçimleri

2- Tarihsel Topluma Yöntemsel Yaklaşım

3- Bir Toplumsal Hakikatsizleştirme Felsefesi Ve Yöntemi; Pozitivizm (Bilimcilik)

4- Toplumsal Hakikat Yolunda Sosyal Bilimi Yeniden Yorumlamak

5- Hakikat'in Temel Birimi; Ahlaki Ve Politik Toplum

F- TOPLUMSAL HAKİKAT DÜZLEMİNDE YAŞAMI DOĞRU TANIMLAMAK

a- Yaşam

b- Toplumsal Yaşam

SONUÇ:

Hakikat Yolunda Nasıl Yaşamalı, Ne Yapmalı Ve Nereden Başlamalı?

A-YÖNTEM VE HAKİKAT SORUNUNA GİRİŞ:

Kavram olarak yöntem, amaçlara ilişkin en kestirmeden sonuca götüren yol, alışkanlık, sağduyulu yaklaşım biçimleridir. Hangi yolun hedefe en doğru ve kestirmeden götüreceği netleştiginde, yöntem tutturulmuş demektir. Yöntemin olumlu yanı, denenmiş olması ve sonuç vermesindeki başarısıdır. Uzun denemelerden sonra belirlenmesi, ilgili yol alıcıları için vazgeçilmezdir. Mürit-mürşit ilişkisini çağrıştırır.

Hedefe en kestirmeden ulaştırılan yol anlamındaki yöntem, Batı merkezli bir kavram değildir. En eski çağlardan beri Ortadoğu bilgelik ekollerinde denenmektedir. Bilgiye erişimin elverişli yolları hep denenmiştir. İçlerinden en sonuç alıcı olanları temel yöntem olarak seçilmiştir. Düşünce ekollerinde en çok yoğunlaşılan kavramlardan bir mantık, dolayısıyla yöntem geliştirmek alışıldık bir usuldür. Dünya uygarlık sisteminin hegemonik merkezi Avrupa'ya kayınca, birçok alandaki üstünlük sağlayıcı gelişmeler bilimsel alanda yöntem konusunda da kendini gösterdi. Bacon, Descartes ve Galileo'nun 16. ve 17. yüzyıllarda önemli metot yaklaşımlarıyla ortaya çıkışları hegemonik sistemin Avrupa'ya kayışıyla yakından bağlantılıdır.

En önemli yöntem kavramlarından olan özne-nesne ayrımının gelişimi doğaya hükmetmeyle ilişkilidir. Sermaye ve iktidarın yeni birikim aygıtları, hem fiziksel-biyolojik hem toplumsal doğa kaynaklarına yüklendikçe, bu kaynakların ne denli avantajlı olduklarını kavramakta gecikmediler. Her iki doğa kaynakları nesneleştirildikçe, sermaye ve iktidar birikimine artan katkıları peşi sıra sunuyorlardı. Bu maddi gelişmenin düşüncedeki karşılığı özne-nesne ayrımıdır. Bu durum Bacon'da objektif-sübjektif ayrımı halinde kendini yansıtırken, Descartes'te ruh-beden keskin ikiliği biçiminde yansıma bulur. Galileo'da matematik, doğanın dili olarak en gelişmiş bir nesne ölçütü olarak kendisini ortaya koyar. Tarihin uzun Mezopotamya yolculuğunun Antikçağ Yunanistan'ında yol açtığı gelişmeye benzer bir gelişme, özgün farklılıklarıyla birlikte Avrupa'nın batısında tekrarlanmaktadır. Sümer toplumu da aslında Yukarı Mezopotamya'nın bin yılların süzgecinden geçen yaşam pratiklerini Aşağı Mezopotamya'ya taşıyıp, özgün farklılıklarını da katarak orijinal biçimini yaratmıştı.

Merkezi uygarlık sistemlerinde özne her zaman sermaye ve iktidar kaynaklıdır. Bilinci, söylemi ve hür iradeyi temsil eder. Bazen fert bazen kurumdur, ama hep vardır. Nesnenin payına düşen ise, hep iktidar dışı barbarlar, halklar ve kadınlardır. Ancak doğa gibi özneye kaynak hizmeti gördükçe akla gelirler. Başka tür anlamlarının olması doğası gereği düşünülemez. Sümer mitolojisinde insanın kul olarak tanrıların dışkısından, kadınların ise erkeklerin kaburga kemiklerinden yaratılış öyküleri, nesneleştirmenin boyutlarını tarihin derinliklerinde yansıtmaktadır. Bu nesne ve özne yaklaşımının Avrupa düşüncesine taşınması şüphesiz önemli dönüşümlerden sonra mümkün olmuştur. Ama gelişim zincirinin bu doğrultuda olduğu inkâr edilemez.

Günümüzde özne-nesne ayrımının silikleşmesi, finans-kapitalin başatlığıyla bağlantılıdır. Merkezî uygarlık sisteminde finans-kapitalin simgesel hegemonyası, özne-nesnenin tüm eski hallerini çözmüştür. Herkesin kendisini yeri geldiğinde özne, yeri geldiğinde nesne yerine koyması, sermaye ve iktidar birikiminin yeni biçimleriyle sıkıca bağlantılıdır. Toplum hem gerçek, hem sanal boyutlarda çığ gibi çoğaltılan (milliyetçilik, dincilik, cinsiyetçilik ve bilimcilik kaynaklı) sermaye ve iktidar aygıtlarıyla ahtapot misali sarmalanmıştır. Bu koşullarda herkes ve her kurum kendini yeterince özne ve nesne konumunda bulabilir. Sümer toplumundaki tanrıların işlevini ideolojik aygıtlar devralırken, özne-nesne ayrımının dönüşümü kaçınılmaz olduğu gibi, tanrıların yeni simgesel özellikleriyle hükümlerlikleri de mevcut ayrımı elbette gereksizleştirecektir.

Merkezi uygarlık tarihi boyunca bilmelerin giderek parçalanması ve kutsallığını yitirmesi benzer bir öyküye sahiptir. Sermaye ve iktidar aygıtları ne kadar çoğalır, bilmelerin de o denli parçalanması tarihte iyice gözlenen bir husustur. Tüm klan ve kabile toplumlarında bilim bir bütündür. Temsilcileri kutsal sayılır. Bilim tanrı vergisi kabul edilir. Herkese arzusu ve çabası oranında dağıtılır. Mitolojilerde bütünüyle, din ve felsefede başat ölçülerde yaklaşımlar bu yönlükken, ilk parçalanma daha çok doğa bilimlerinde ve Batı Avrupa bilimsel yapısında görülür. Toplumdan giderek kopmuş ve sermaye-iktidar elitlerinin hizmetine iyice koşturulmuş yeni

bilme organizasyonları (akademi ve üniversiteler), kendilerini açıkça yeni devletin (Leviathan) gözde kuruluşları mertebesinde bulurlar. Bilimin sermayeleşmesi ve iktidarlaşma süreci, topluma yabancılaşmasının da süreci olmuştur. Sorun çözen bilim karargâhları, mabetleri artık sorun yaratmanın, yabancılaştırmanın, ideolojik hegemonyanın merkezlerine dönüşmüştür. Ne kadar doğa ve toplum kaynağı varsa, o kadar bilim bölümü türetilmiştir. Yalnız başına bu gerçeklik bile bilim-sermaye-iktidar iç içeliğini kanıtlamaya yeterlidir. Bilim alanı tüm toplumun kutsalı olarak hizmet etmekten alabildiğine uzaklaşmıştır. Bilim merkezleri paralı bir meslek, hatta bizzat sermaye olmuşlar; iktidarın en tehlikeli suç ortaklığına bulaşmışlardır. Nükleer silahlar başta olmak üzere, her tür yıkım silahları ve çevreyi yıkacak boyutlarda tehlike arz eden gelişmelerin bilim merkezlerinden kaynaklandığını iyi bilmekteyiz. Hakikat kaygısını (toplumun kolektif vicdanı) esas almak yerine, en verimli sermaye ve iktidar üretmenin akıl hocalığına terfi ettirilmişlerdir.

Günümüzde bilim denince ilk akla gelen, “Ne kadar para getirir?” sorusudur. Hâlbuki toplumun bilimden beklediği, kendi temel kaygılarına yanıttır. Maddi ve manevi kaygıları nedeniyle toplum bilimi bütünlüğü içinde tanrısallığın mesleği saymış ve bilim böyle kabul görmüştür. Akademi ve üniversitenin yozlaşması bu koşullarla bağlantılıdır. Bilimsel kriz bu koşullardan kaynaklanmaktadır. Bilmenin tarihi, uygarlık tarihiyle bağlantılı olarak dönüşüm geçirerek, sistemin genel bunalımından da aynı ölçülerde nasibini almaktan kurtulamamıştır. Çözüm aracı olayım derken, kendisi en önemli sorun aracı haline gelmiştir. Sonuç bilimsel parçalanma, dağılma ve kaostur.

Farklı doğalar, diğer bir söylemle birinci, ikinci, üçüncü doğalar sorunu kavranmayı gerektirir. İnsan toplumu dışındaki tüm doğa, Birinci Doğa biçiminde ayrımlanmaktadır. Bu kendi içinde çelişkili bir kavramdır. Öncelikle canlı-cansız, bitki-hayvan, hatta fizik-kimya, bir adım ötede görünür-görünmez madde, enerji-madde ayrımları gibi sonsuz çeşitlilikte ayrımların geliştirilebileceği düşünülebilir. Kaldı ki, her ayrımların da kendine göre bir toplumundan bahsedebiliriz. Doğalar sorununa daha yakından baktığımızda, özne-nesne ayrımlarının derin etkisini taşıdığını görürüz. Bunun sağlıklı bir ayırım olmadığı, en azından koşullu olarak bu ayrımlara gitmenin gereği vurgulanabilir.

İkinci Doğa olarak insan toplumu, şüphesiz özgünlükleri olan çok önemli bir doğasal gelişme aşamasıdır. Ayrı bir doğa yerine, farklı bir doğa aşaması olarak nitelendirilmesi daha anlamlıdır.

Toplum doğasının en önemli ayırt edici karakteristiği, zihni kapasitesinin yüksekliği, esnekliği ve kendini inşa edici gücüdür. Birinci Doğada da şüphesiz zihin, esneklik ve kendini inşa gücü vardır. Fakat toplum doğasına göre çok ağır, katı ve yavaş bir işlerliğe sahiptir. Toplum doğasını bir bütün olarak teorikleştirmek büyük önem taşır. Her ne kadar ilk sosyologlar bu hususa birincil önceliği vermişlerse de, günümüze doğru geldikçe parça ve yapı analizleri daha öne geçmiştir: Tıpkı diğer doğa analizlerinde gözlemlendiği gibi. Ayrıca toplum doğasını alt-üstyapılar biçiminde ayırmak, ekonomik-politik-iktidar bölümlenmesine gitmek, ilkel-komünal, kölecilik, feodalizm, kapitalizm ve sosyalizm-komünizm gibi tabaka ve aşamalara bölmek, ancak çok dikkatli bir ‘FARKLILIK’ yaklaşımı temelinde anlamlı sonuçlar doğurabilir. Bütüncül teorik yaklaşımın yerini hiçbir katman ve parça, yapı analizi tutamaz. Denilebilir ki, bu konuda hiçbir filozof ve sosyolog, Eflatun ve Aristo’nun bütüncül yaklaşımını aşamamıştır. Hatta Ortadoğu ve genelde Doğu kökenli bilge ve peygamberlerin bütüncül yorumları, kapitalist modernite filozofları ve sosyologlarına göre daha öğretici ve toplumsaldır. Daha ileri, gelişkin bir yaklaşım değerini ifade ederler. Bütüncül teorik yaklaşımın etkisiz kılınmasında en önemli rolü sermaye ve iktidar birikim aygıtlarının oynadığı önemle vurgulanmalıdır.

İnsan toplumu üzerine yeniden ve derin teorik yaklaşım metoduna şiddetle ihtiyaç vardır. Sayıların kalabalığına boğulmuş sosyolojik yöntemlerin gerçeği açığa çıkarmaktan ziyade perdelediğini önemle kavramak gerekir. Mevcut sosyolojilerin gerçeği mitolojilerden daha fazla kapattıklarını söylemem mübalaha olarak görülmemelidir. Hatta mitolojideki gerçeği hissediş, kapitalist modernite sosyolojilerindeki anlama göre son derece insanidir ve hakikate daha yakındır.

Toplumsal bilim şüphesiz önemlidir, ama mevcut haline bilim demek zordur. Ortada duran sosyolojik söylemler resmi moderniteyi meşrulaştırmaktan öteye bir anlamı pek ifade edememektedir. Bu konuda köklü bir bilimsel devrime ve yöntemsel çıkışa ihtiyaç vardır.

Üçüncü Doğa ile anlamlandırılmak istenen aşama, ancak bu bilimsel ve yöntemsel devrimle mümkün olabilir. Kavram olarak Üçüncü Doğa, Birinci ve İkinci Doğa'nın yeniden üst bir aşamada uyumunu ifade eder. Toplumsal doğanın Birinci Doğa ile üst düzeyde bir sentezi, devrimci teorik paradigma kadar köklü pratik devrim gerektirir. Özellikle merkezi uygarlık sisteminin günümüzdeki aşaması olan kapitalist dünya-sistemin, yani modernitesinin aşılması belirleyicidir. Bunun için demokratik uygarlık inşalarının asgari düzeyde gelişimi, daha ayırt edici hususlar olarak ekolojik ve feminist toplum karakterinde gelişme, demokratik siyaset sanatının işlevselleşmesi ve demokratik sivil toplum inşaları, başarıyla atılması gereken adımlardır.

Üçüncü Doğa yeni bir cennet veya ütopya vaadi değildir; doğalar üzerinde insanın artan bilinç gücünün farkını koruyarak, büyük uyuma KATILIMINI sağlayabilmesidir. Bu sadece bir özleyiş, amaç, ütopyalar vaadi değil, güncel pratik anlamı olan iyi ve güzel yaşam sanatıdır. Biyolojizmden bahsetmiyorum. Bu yaklaşımın tehlikesini biliyorum. Sermaye ve iktidar birikimlerinin 'Allahlık' cennet ütopyalarından da bahsetmiyorum. Bu yaklaşımın da derinden neyi ifade ettiğini, tehlikeli ve yıkıcı amaçlarını kestirebiliyorum. Materyalizmin vulger komünizm cennet vaadinin de ilkel olup işlevsel olmadığını, bir nevi liberalizmin uç varyantı olduğunu belirtebilirim. Zaten her tür liberalizm vaatlerinin cehennem koktuğu, güncel yaşam deneyimlerimizden anlaşılmaktadır.

Üçüncü Doğa'nın gerçekleşmesi uzun bir 'süre'yi gerektirir. Birinci ve İkinci Doğa'nın üst bir aşamada farklılıklar temelinde eşitlik ve özgürlüğün ifade ve gerçekleşme rejimi olarak demokratik sistem, içinde ekolojik ve feminen toplum özelliklerinin gelişmesiyle mümkündür. İnsanın toplum doğası, bu aşamanın gerçekleşmesinin dinamiklerini taşımaktadır. Üzerinde yoğunlaşılması gereken farklı doğalar meselesine bu yöntemle yaklaşmak, daha anlamlı teorik ve pratik gerçekleştirimlere götürebilir.

Önemli bir yöntem sorunu son dönemde evrensellik-görecilik bağlamında tartışılmaktadır. Bunun anlamın evrenselliği ve tikelliği biçiminde yorumlanması da aynı içeriği ifade etmektedir. Dikkatle çözümlenmesi gereken bir yöntem sorunuyla karşı karşıyayız. Özne-nesne ayrımının olduğu yeni aşama olarak da bu sorunu tanımlayabiliriz. Sermaye ve iktidar aygıtlarındaki katı yaklaşımlara çoğunlukla 'kanun' denilmesi, bu tip yöntem sorunlarının temelindeki maddi koşullar nedeniyledir. Kanunîk yaklaşıma 'evrensellik' yaftası vurulması, ideolojik meşrulaştırma araçlığıyla yakından bağlantılıdır. "Kanun demiri keser" deyimini buradan gelir. Kanunun bir iktidarsal imalat olduğunu iyi anlamak gerekir. İktidarın sermaye demek olduğunu unutmayalım. İktidar hükümranlığı demek, aynı zamanda 'kanun' demektir. Kanun ise, 'evrensel' olduğu ölçüde güçlüdür ve karşı çıkılması imkânsızlaştırılmaktadır. İnsan imgesinden tanrı inşacılığı böyle başlamaktadır. İktidar sahibi insan, açıkça ifade edemediği diktasını tanrısallaştırarak, böylelikle dâhiyane bir meşrulaştırma aracı yaratarak, iktidarını daha rahat sürdürülebileceğini tasarlamaktadır. Tüm evrenselliklerin kökenine de bu tür çabaların - tümüyle olmasa da- önemli oranda kaynaklık teşkil ettiğini iyi anlamak gerekir.

Görecilik ise, her ne kadar karşı kutupsallık gibi yansıtılsa da, özünde benzer bir sakıncayı taşımaktadır. Aşağılaştırılmış insanın tümüyle kuraldan, yoldan, yöntemden uzaklaştırılmış halini ifade etmektedir. "Ne kadar insan varsa, o kadar kural, yöntem vardır" uç anlayışına kapıyı açık tutmaktadır. Pratikte bunun mümkünatı olmadığına göre, sonuçta evrensellik kanunlarına tutsak düşmesi kaçınılmazdır. İnsan toplumundaki zekânın payını her iki anlayış da ya çok abartarak, yani 'evrensel kanun' düzeyine taşıyarak, ya da çok küçümseyerek, "Herkesin kendi kanunu vardır" biçimine indirgeyerek saptırmaktadır. Toplumsal zekânın daha gerçekçi yorumlanması mümkündür. Evrensel kural ve görecilik yorumunu karşıt kutuplar haline taşırmadan, doğal gerçekliğin iç içe iki hali olarak kavramlaştırmak daha verimli bir anlatıma yol açabilir. Değişmez evrensel kuralcılık düz-çizgisel ilerlemeciliğe varır ki, bunun sonu olsaydı, evrende şimdiye dek varmış olmamız gerekirdi. İlerlemeciliğin böylesi bir kusuru vardır. Evrenin bir amaca doğru sürekli ilerlediği doğru olsaydı, sonsuzluk içeren 'ezelcilik' kavramı gereği, çoktan bu amacına varmış olması gerekirdi. Tersine, görecilik 'sonsuz döngüsellik'

kavramını içerir ki, bu doğru olsaydı, mevcut evrensel değişme ve gelişmelerin yaşanmaması, oluşmaması gerekirdi. Bu nedenlerle evrensel ilerlemecilik ve döngüsellik (çembercilik), özünde birleşerek, değişerek farklılaşan evrensel gelişmeyi izahtan yoksun yöntemsel anlayışlardır. Kusurları olan yöntemlerdir. Doğruya daha yakın yöntemin “farklılaşarak değişmeyi mümkün kılan; anlık, şimdilik olduğu kadar, içinde sonsuzluğu da barındıran” bir yapıda olması biçiminde tanımlanması gereğine inanmaktayım. İlerlemenin döngüsel, döngüsellik ilerleme olması kadar, sonsuzluğun şimdiki anda gizli, içkin olması, anlık oluşumların bütünlüğünün ise sonsuzluğu içermesi, hakikat rejiminin kurulması açısından daha açıklayıcı ve anlaşılır kılıcı bir yöntemsel perspektif sunar.

Diyalektik yöntem konusunda da bazı hususlara değinmek önem taşımaktadır. Şüphesiz diyalektik yöntemin keşfi muazzam bir kazanımdır. Evrenin diyalektik karakter taşıdığı, derin gözlemlerle her an keşfedilmektedir. Fakat burada sorun teşkil eden husus, diyalektiğin nasıl tanımlanması gerektiğine ilişkindir. Diyalektik konusunda Hegel’in yorumuyla Marks’ın yorumları arasındaki fark bilinmektedir. Yol açtıkları yıkımlar her iki yorum açısından iç açıcı değildir. Hegelyen yorumun milliyetçi Alman Devletine yol açması, faşizmin uygulanmasıyla dehşetli sonuçlarını göstermiştir. Marks’ın ardıllarının dar sınıfçı reel-sosyalist pratikleşmelerinin, sonuçları farklı olsa da, birçok olumsuzluğa ve yıkıma yol açtığı bilinmektedir. Burada kusuru Marks ya da Hegel’de aramak yerine, diyalektiği yeterince yanlış yorumlayanlarda aramak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Kaldı ki, diyalektik yaklaşımı Hegel ve Marks’a mal etmek doğru olmadığı gibi, Antikçağ Yunan düşüncesine mal etmek de tam yerinde bir tespit değildir. Doğu bilgeliğinde diyalektik yorumlara bolca rastlanmaktadır. Şüphesiz Antikçağ Yunanistan’ında ve Aydınlanma Avrupa’sında bu konuda önemli kazanımlar sağlanmıştır.

Ne diyalektiği zıtların yıkıcı birliği olarak görmek, ne de değişimi zıtsız, anın oluşçuluğu, yaratıcılığı biçiminde yorumlamak doğrudur. Birinci anlayış en kaba, hep kutupları düşmanlaştıran bir eğilime varır ki, evreni kuraldan yoksun ve hep kaos halinde görmekten öteye bir sonuca götürmez. İkinci anlayış ise, gelişmeyi gerilimsiz, zıtlardan yoksun, kendi dinamiğine sahip olmayan, dış bir gücün gereğini hep arayan bir sonuca götürür ki, bunun doğrulanması mümkün görünmemektedir. Metafiziğe de bu kapıdan varıldığı bilinmektedir.

O halde diyalektiği bu iki aşırı yorumdan kurtarmak, arındırmak büyük önem taşımaktadır. Yıkıcı olmayan, yapıcı bir diyalektik zaten gelişmelerde gözlemlenen bir husustur. Örneğin insanın kendisi, belki de evrenin yaklaşık olarak hesaplanan yaşı kadar diyalektiksel bir gelişmeyi bağrında taşımaktadır. Atom-altı parçacıklardan en gelişmiş atom ve molekülleri olduğu kadar, tüm biyolojik evreleri de bünyesinde taşımaktadır. Bu harikulade gelişme diyalektikseledir. Ama yapısal, geliştirici bir diyalektiği yansıttığı inkâr edilemez açıktır. Şüphesiz çok tartışılan sınıf çelişkileri (Buna kabilesel, etnik, ulusal ve sistemsel olanları da eklemek mümkündür) belli düşmanlıklar taşırlar. Ama toplumun muazzam esnek akıl gücünü unutmazsak, katliama varmadan da bu çelişkileri diyalektiğin ruhuna uygun olarak çözmek mümkündür. Kaldı ki, toplum doğası bu tip çözümlerin sayısız örnekleriyle doludur. İdeologlar gelişmeyi daha iyi açıklayalım derken, belki de iradeleri dışında tersi sonuçlara düşmekten kurtulamamışlardır. En azından bu durumlara sıkça düşmeleri, diyalektiğin de yorumlanmasının halen önemini koruduğunu göstermektedir.

Diyalektik konusunda bir yanlışa meydan vermemek için metafizikle kıyaslanmasını da kısaca yorumlamak gerekmektedir. Şüphesiz metafiziğin oluşumu dışta, yaratıcıda araması tarihin en verimsiz yaklaşımı olmuştur. Bu yaklaşımın yol açtığı felsefe, dinler ve pozitif bilimcilikler tam bir ‘zihinsel sömürgecilik’ sistemi yaratmıştır. Doğanın dıştan yaratıcıya belki ihtiyacı yoktur veya varsa bile bu yaratıcı ancak içten olabilir. Ama toplumsal doğanın zekâsı üzerine metafiziğin dıştan bir yaratıcı gibi ‘zihinsel sömürgeci rejimleri’ yerleştirdiği rahatlıkla ileri sürülebilir. Bu anlamda metafiziği eleştirmek ve aşmak büyük önem taşır.

Fakat metafiziğe ilişkin açmak istediğim husus onun başka yönüyle ilgilidir. İnsanın metafiziksiz edemeyeceğinden bahsediyorum. Bahse konu metafizik, insan toplumunun kültürel yaratımlarıdır. Mitoloji, dinler, felsefe ve bilimlerin yanı sıra her tür sanat, politika ve üretim teknikleri de buna dahildir. İyilik ve güzellik duygularının fiziki karşılıkları yoktur. Bunlar insana özgü değerlerdir. Özellikle ahlak ve sanat metafizik değerlerdir. Burada aydınlatılması gereken

husus metafizik-diyalektik ikilemi değil, iyi ve güzel metafizik yaratımlarla kötü ve çirkin metafizikleri arasındaki ayrımlardır. Yine din-dinsizlik, felsefe-bilim ikilemi değil, yaşamı daha çekilir ve çekici kılan dinsel, felsefi ve bilimsel inanç, hakikat ve doğrulardır.

Unutmamak gerekir ki, doğa insan yaşamının önünde büyüklüğü ve çeşitliliği çok olan bir oyun sahnelemiştir. İnsanın bu sahnedeki rolü doğanın aynısı olamaz. O bu sahnede ancak kendi inşa ettiği oyunlarla yaşantısını düzenleyebilir. Tiyatronun yaşamın yansıması olarak tarifi bu derin gerçeklikten kaynaklanır. Önemli olan, bu sahne yaşantısının kötü ve çirkin yanları ve yanlışlıklarının en aza indirgenmesi; doğruluk, iyilik ve güzelliklerinin ise azamiye çıkarılmasıdır. İyi, güzel ve doğru metafizikten bahsederken, bu derin insan karakteristiğinden dem vuruyoruz. Yoksa kör, sağır ve duyusuz kılıcı metafiziklerden bahsetmiyorum. Yönteme ilişkin diyalektik-metafizik mukayesesini yaparken, bu belirlemelerin büyük önem taşıdığı kanısındayım.

B-TARİHTE ANLAM VERMEYE ÇALIŞTIĞIMIZ BAŞLICA HAKİKAT YÖNTEMLERİ

1-Mitolojik Yöntem

Tarihin derinliklerinde anlam vermeye çalıştığımızda ilk karşımıza çıkan yöntem, tüm olaylar ve anlayışlara ilişkin mitolojik yaklaşımdır. Dar anlamda mitoloji de bir yöntemdir; hakikati açıklama metodudur. Mitolojinin arkasında bir evren anlayışı vardır. Doğanın canlı ve ruhlarla dolu olarak değerlendirilmesi günümüz için her ne kadar çocuksu da görülse, bilimin vardığı seviye göz önüne alındığında, aslında hiç de abartıldığı kadar yanlış bir yöntem değildir. Ölü, cansız ve dinamizmden yoksun yöntem anlayışları mitolojiden daha çok anlam yoksunudur.

Mitolojik yaklaşımın yaşamla bağlantısı kesinlikle çevreci, kaderden uzak, determinist olmayıp özgürlüğe açıktır. Doğallıkla uyumlu bu yaşam anlayışı, insan topluluklarını büyük dinler çağına kadar çok renkli ve coşkulu kılmıştır. Efsane, destan ve kutsallıklarla yüklü mitolojiler özellikle neolitik dönemin temel yaşam zihniyetidir. Söylencenin nesnelle çelişmesi, içeriğinde anlamlı yorumların geliştirilemeyeceği anlamına gelmez. Söylenceler (mitolojiler) üzerine anlam değeri hayli yüksek yorumlar yapılabilir. Tarih bu yönlü yorumlar dışında çok az kavranabilir. En uzun yaşam dönemini söylene biçiminde geçiren insan topluluklarını kavramada temel bir yöntem olarak mitoloji vazgeçilmez önemdedir. Mitolojik yöntemin tam zıddı gibi konulan günümüzün bilim yöntemlerinin de çoğunlukla birer mitolojiden ibaret oldukları yeterince kanıtlanmıştır.

Tek tanrılı dinsel dogmalarla onların devamı olarak kesin yasalarla çalıştığı iddiasında olan bilimsel yöntemin alabildiğine gözden düşürdüğü mitolojik yöneme, mitolojik anlamlara itibarı yeniden verilmek durumundadır. Ütopyalarla akraba olan mitolojiler insan türünün vazgeçemeyeceği anlam, zihin biçimidir. İnsan zihnini ütopyasız, mitolojisiz (efsanesiz, destansız) bırakmak, bedeni susuz bırakmaya benzer. Daha iyi anlaşılacaktır ki, bütün canlı zihinlerinin bir toplamı olan insan zihni, bu kapsamdaki bir zenginliği sadece matematik analitik zihniyete indirgeyemez. Bu, yaşama aykırılıktır. Milyonlarca canlı zihni nasıl matematik bilmezse, onların toplamı olan insan zihni de matematiğe mahkûm edilemez. Kaldı ki, matematik ilk icat edildiğinde bir Sümer uygarlık buluşudur ki, asıl işlevi olan artık-ürünü hesaplamakta kullanılmıştır. Günümüzde insan mantığı neredeyse bir hesap makinesine indirgenmiştir. Peki, milyonlarca canlının zihnini, hatta atom altı parçacıkların hareketini, ölçüye gelmeyen astronomik büyüklükleri nasıl ve neyle kavrayacağız? Matematiğin gücünün bu mikro ve makro evrenlere yetmediği açıktır. En azından kapıyı yeni anlam yöntemlerine açık tutmak gerekir ki, kendimizi peşinen dogmalara boğmayalım.

Canlı sezileri küçümsenemez. Yaşam adına ne varsa o SEZİLER'de gizlidir. Bu sezilerin makro ve mikro evrenlerden bağımsız oldukları da söylenemez. Anlayışa daha yakın olan, bu seziler dünyasının evrenin temel bir özelliği olmasıdır. Bu nedenle mitolojik yöntem evreni kavramada pek de değersiz sayılamaz. Belki de en az bilimsel yöntem kadar evreni kavramamıza katkıda bulunabilir.

Mitoloji toplumların çözemediği olayları idealize edilmiş öykülerle anlatma sanatıdır ve ilkçağda yaygındır. Mitolojik anlatım gerçeğin çok gizlenmiş ifadesidir.

Mitolojik söylemden vazgeçemeyiz. Özellikle tarih öncesi, neolitik, ilkçağ tarihi ve demokratik uygarlık büyük kısmıyla mitolojiktir. Efsane ve bilge söyleyişlerinde kendilerini dile getirirler. Sosyolojik olarak başarılı çözümleri yapılırsa, tarih anlatımını kesinlikle güçlendirip renklendirirler.

2-Dinsel Yöntem

Mitolojinin dogmalaşması dini oluşturur. Mitolojiye tam din denilemez. Din değişmez inanç ve tapınma biçimlerini gerektirir. Tamamen kurgusaldır. Kurgulara inanmak dinin temelidir. Tek olumlu yanı, soyut düşünceye geçişte toplumda derin bir yarılmaya yol açarak bilimsel ve felsefi düşünceye zorlaması, istemese de ona ortam hazırlamasıdır. Felsefe ve bilim düşüncesi dinsel düşünceyle diyalektik bağ içinde gelişirler. Dinin derin izlerini taşırlar.

Mitolojik anlayıştan dogmatik dinsel anlayışa geçiş büyük bir aşamadır. Bu geçiş toplumda hiyerarşi ve sınıflaşmaya dayalı bir dönüşümün zihinsel alanı da işgal etmesiyle yakından bağlantılıdır. Hükmeden ve sömüren ilişkisi sorgulanamaz dogmalara ihtiyaç gösterir. Dogmalara kutsallık, tanrı sözü ve dokunulmazlık gibi tabu değerler bahşedilmesi, gizledikleri ve meşruiyet sağladıkları hiyerarşik ve sınıfsal çıkarlarla, sömürü ve iktidarla ilişkilidir. Bir anlayışta ne kadar katı bir hüküm varsa, orada o kadar zorbalık ve sömürü gizlidir.

Dinsel yaklaşımlar insanlık tarihinde mitolojik dönemden sonra en uzun süreli bir döneme sahiptir. Yazılı tarihle de başlatılabilir. Veya az öncesinde, sonrasında. Anlaşılması gereken, dinsel dogmaya neden bu denli ihtiyaç duyulduğudur. Bu yaklaşımın bir yöntem olduğu açıktır. Dinsel yaklaşımda, yaşamın hedefi ve gerçeğe ulaşmanın yolu olarak, doğadan ve toplumdan aşkın varsayılan ilahlara atfedilen SÖZ'e göre hareket esastır. Bu sözlerden sapış; yaşarken angarya, her tür kölelik, öldükten sonra cehennemlik olmaktır. Maskeli tanrıların inşa edildiği eşikteyiz. Bu tanrının aynı zamanda toplum üzerinde buyruk ve sömürüyü gerçekleştiren şef veya despot olduğu kolaylıkla sezilmektedir. Aşırı maskeleye insan anlayışını aldatmakla yakından bağlantılıdır. Zaten despotların ilk çıkışlarında kendilerini tanrı-krallar olarak adlandırmaları bu hususu yeterince açıklamaktadır. Akabinde kendi sözlerini kanunlaştırmaları ve kesin hakikat olarak sunmaları yaygınca görülen tarihsel bir durumdur. Baskı ve sömürü derinleştikçe, dinsel dogmatik yöntem insan zihniyetinin başat yolu haline getirildi; daha doğrusu, bir toplumsal gerçeklik olarak inşa edildi. Tanrı maskeli despotların yaşamı kurutan ve boğan hükmü altındaki uzun süreli köleliğe insanlığın bu yöntemle boyun eğmesi sağlandı.

Dinsel yöntemin bir zihniyet alışkanlığı yolu olarak önemi, binlerce yıl katı gelenekler sonucunda insan yığınlarında kölece boyun eğmeyi meşrulaştırmasında ve kadercilik anlayışını kökleştirmiş olmasındadır. Büyük sömürü ve vahşet savaşları bu yöntem sayesinde mümkün olmuştur: Kutsal söze, tanrı emrine göre yaşamak! Şüphesiz yönetici konumunda olanlar için bu yöntem büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Sürü-çoban diyalektiği kurulmuştur. Kölelik toplumların vazgeçilmez bir gelişme aşaması olarak sunulmuş, hatta ondan öteye değişmez toplum anlayışıyla doğal gerçeklik bu temelde dondurulmuştur. Bir yandan çok edilgen bir doğa ve toplum anlayışı, diğer yandan çok aktif, her şeyi yaratan, olduran bir aşkın yöneten ve hükmeden tanrı anlayışıyla zorunlu bir diyalektik bağlam haline getirilmiştir. İlk ve ortaçağları bu anlayış, bu yöntem yönetmiştir dersek fazla abartıya kaçmış olmayız.

Dogmatik yöntemin en sakıncalı tarafı canlı, kendi kendine evrimleşen bir doğa anlayışı yerine edilgen, ancak yüce buyurganın dıştan emirleriyle hareket eden bir yolu insanlığa dayatmış olmasıdır. Bunun toplumsal alan üzerinde en önemli sonucu, aynı edilgen yapıları ve dıştan çoban yönetimini çok doğal kılmasıdır. Bu yöntemin en eski olduğu kadar en aşkın öznellik arz etmesi ortaçağda doruk noktasına varmıştır. Artık nesnel dünya nerdeyse anlaşılabilir ve yok sayılmıştır. Dünya geçici bir yaşam durağı iken, kalıcı ve ebedi idealler esas yaşam biçimi olarak varsayılmıştır. Dogma ve klişeleri kim en çok biliyorsa o âlim sayılmış ve en üstün mertebeye oturtulmuştur. Anti-mitolojik karakterdeki bu düşünüş yolu tarihin, dolayısıyla yaşamın en dizginleyen ve tutsaklığa mahkûm eden rolünü başat olarak oynamıştır.

Dinsel yöntemin olumlu yanı ise, toplumda ahlak olgusuna büyük mesafe aldırmasıdır. Bu aşamada ve bu yöntem altında iyilik ve kötülük düşüncesi büyük ayrımlara uğratılmış ve kesin hükümler getirilmiştir. Yöntemin fark ettiği temel husus, insan zihninin esnekliği, dolayısıyla

biçimlendirilebilir özelliğidir. İnsanın kendi altındaki hayvanlar âleminde bu zihniyetle farklılık arz etmesi ahlaksal gelişmenin temelidir.

Ahlaka başvurulmadan ne toplumsallaşılabilir ne de yönetilebilir. Yöntemde ahlak toplumu için vazgeçilmez bir oluşum ve yönetim gerçeği, algısıdır. Ahlakın pozitif ve negatif içeriğini tartışmaksızın, bu yönlü bir gelişme toplumsal algılaşmanın vazgeçilmezi olarak sayılmak durumundadır. Şüphesiz ahlak metafizik bir algıdır, ama bu husus onun varlığını geçersiz ve önemsiz kılmaz. Metafizik ahlakın mitolojik dönemdeki ilkel ahlaka göre bir üstünlüğünden bahsetmek abartı sayılmaz. İnsan toplumunu ahlaksız düşünmek, belki de yiyecek ot bırakmadıkları için nesli tükenen dinazorlar gibi insanın kendi türünün ya da dünyanın yaşanabilir çevresinin sonunu getirmesi demektir. İkisi de aynı kapıya çıkıp, sonuçta insanın sürdürülemez bir tür haline gelmesidir. Nitekim ahlakın büyük yıkılışıdır ki, günümüzde çevre sorunları felaketin eşğine kadar getirilmiştir.

Sadece temel dinlerde değil, klasik Yunan düşüncesinde de dogmatik yöntem ağır basar. Bu düşüncede diyalektik yöntemin, nesnel yaklaşımların yeri çok sınırlıdır. Hâkim yöntemler olarak Aristo ve Eflatun'un idealizmi, ortaçağdaki dogmatik dinsel yöntemin en güçlü dayanakları olmuştur. İdealizmin en büyük filozofu, hatta yaratıcısının Eflatun olması veya öyle varsayılması, onu peygambersel yaklaşımın gözdesi yapmıştır. Peygamberliğe en yakın filozoftur.

Üç büyük dinin peygamberlik yaklaşımları da iyi stabilize edilmiş dogmatik yöntemin kurucu mesafesindedir. Her üç dinin ağır basan yanları metafizik ahlakın kurucu öğeleri olmalarıdır. Buda, Zerdüş, Konfüçyüs ve Sokrates'te ahlak zirveye erişir. Özellikle Zerdüşlükte iyilik-kötülük temel felsefe olarak aydınlık-karanlık ikilemiyle eş tutulmuştur. Tarihte değeri yüksek olan bu bilgelerin şahsında insanlık büyük bir ahlaki merhale kat etmiştir.

3-Felsefi Yöntem

Uygarlık tarihinde felsefenin yeri dine göre sınırlı olmakla birlikte önemlidir. Anlambilimin gelişmesi, dinsel açıklamanın yetersizliği felsefeye ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Din kadar eski bir tarihi olan bilgelik, felsefenin de başlangıcı sayılabilir. Düşünen insanı temsil eden bilge, teolojiden farklı bir anlam kaynağıdır. Görüşlerine tanrı sözcüleri kadar başvurulur. Bilgeler devletle, uygarlıkla pek barışık sayılmazlar. Resmi toplumun dışındaki topluma daha çok bağlıdırlar. Ahlak ve bilimin gelişmesinde rolleri belirgindir. Yazılı kaynaklara yansımaya da, neolitik toplumda ana-tanrıca kadınlar ve hiyerarşinin yozlaşmamış kesimi bilgeliğe yakındır. Sümer toplumunda bunun güçlü izlerine rastlamaktayız. Peygambersel çıkışlar bilgeliklerle doludur. Ortadoğu'nun bilgelik-felsefe geleneği araştırmayı gerektirir. Yunan kültürü öncesinde felsefenin varlığı tartışılmaz. Yunan filozoflarının şansı, coğrafi mekânlarıyla uygarlığın üst aşama şansını birlikte yaşamalarıdır. Nasıl ki Sümer rahipleri din ve tanrı inşasıyla yeni devlet ve toplum inşasını birlikte yürütmüşlerse, Yunan filozofları da daha üst aşamada yeni uygar toplumu yarı din, yarı felsefeyle iç içe inşa etmede ve sürdürmede rol oynamışlardır. Yapılan iş aynıdır: Kavram sanatını kullanmak. İlki din inşasıyla rol oynarken, diğeri felsefi kavramlarla aynı rolü oynuyor. Maskeli tanrılar yerlerini maskesiz tanrılar ve çıplak krallara bırakmaya başlayacaklardır. Bunda felsefeyle insan düşüncesinin kaydettiği gelişme arasında ilişki vardır.

Yunan ve Roma toplumunda sınırlı rol oynayan felsefi düşünce, Avrupa kapitalist toplumunda büyük bir devrim yaşayacaktır. Burada dinler kargaşasına benzer bir gelişmeyi felsefi kargaşada da yaşayacağız. Bu kargaşada uygarlığın yeni aşamasında ulusal ve sınıfsal çıkarların sistem gereği öne çıkarılmasının payı büyüktür. Din savaşlarıyla çelişkiler çözülmedikçe, felsefeye daha çok iş düştü. 1618-1649 yılları arasındaki savaşlar son din savaşlarıdır. Aynı 17. yüzyıl felsefi devrimin yüzyılıdır. Yunan ve Roma toplumunda sorumlu rol oynayan felsefe, yeni uygarlık toplumunda başat ideoloji biçimidir. Büyük felsefi ekoller doğar. Bir yandan "Tanrının öldüğü" ilan edilirken, diğer yandan örtük kralların başları uçurulur. Bizzat tanrılaşan ulus-devletle birer çıplak kraldan başka bir şey olmayan kapitalist devletler devri başlar.

Birinci büyük özelliği, ideolojik olarak felsefenin düşünce ve inanç biçimi olarak putperest dinlerden daha çok benimsenmesidir. Felsefe anlam patlamasına yol açıyor. Tüm felsefi eğilimlerin tohumu bu dönemde serpilmiştir: İdealizm, materyalizm, metafizik, diyalektik

muhtevalı tüm düşünce biçimleri doğuş ve tartışma şansı bulmuşlardır. Sokrates öncesi 'doğa felsefesi' öncelikli iken, Sokrates'le birlikte sonrası 'toplum felsefesi' ağırlıklı olmuştur. 'Toplumsal sorunun' büyümesi (baskı ve sömürü) bu gelişmede rol oynar. Şu hususu bir kez daha belirtelim ki, 'toplumsal sorun' demek, kent-ticaret-devlet-yönetici zincirinin kurulması demektir. Ayrıca maddi uygarlık olarak kent, felsefi düşünceyi zorunlu hale getirmede etkilidir. Kentin kendisi organik toplumdaki kopuş anlamına gelir. Dolayısıyla doğadan kopmuş bir zihniyet kent ortamında kolaylıkla biçimlenir. Her tür soyut, kaba metafizik ve materyalist düşüncenin ana rahmi, çevreye ihanet temelinde kurulan kent uygarlığıdır.

Demek ki felsefe bir yandan düşünceye bir hamle iken, diğer yandan çevreye yabancılaşmanın bir diğer düşünce biçimidir. Felsefi bilgiyi yayan Sofistler bir bakıma dönemin (Avrupa'da 18. yüzyıl aydınları) aydınlarıdır. Durumları elverişli aile çocuklarına parayla ders verirler. Rahiplerin din icatları ve tapınak insanları oluşturmaları gibi, filozoflar da kendi okullarını oluştururlar. Bir nevi kendi kiliselerini (meclislerini) kuruyorlar. Çok tanrılı dinler gibi çok sayıda felsefi okul oluşuyor. Her okul sanki bir din veya mezhepmiş gibi yorumlanabilir. Dinler de nihayetinde bir düşünce biçimi olmaları nedeniyle geleneksel, kurumlaşmış ve inanç biçimini almış felsefe sayılabilir. Aradaki farkı birbirine tamamen zıt olarak kavramamak gerekir. Din daha çok yönetilen halkın ideolojik gıdası iken, felsefe gelişkin sınıftan gençler ve aydınların gıdasıdır. Eflatun ve Aristo bir nevi rahiplerin kenti kurma, koruma ve kurtarma görevlerini felsefi gözlükle başarmak isterler. Filozofların da esas uğraşısı, site devlet ve toplumunun daha iyi nasıl yönetilip korunacağı, öncelikle en iyi hangi temellerde kurulacağıdır.

Felsefe kurgusal yanı ağır basan zekâ kaynaklı olsa da, somutu gözlemeyle sürekli bağlantılıdır. Duygusal zekâyla bağımlı hepten kopartmaz. Soyutlama gücü en yüksek düşünce biçimidir. Bilime katkısı dinden daha önceliklidir.

4-Bilimsel Yöntem

Bilimin aslında felsefeden fazla farkı yoktur. Bilim deney temeli daha gelişkin felsefe olarak da yorumlanabilir. Her iki doğayı gözlem ve deneyle anlamlandırmaya çalışırlar. Doğrusu da budur. Fakat dinin sorduğu niçin sorusuna yanıtlarının olmaması en önemli eksikliğidir. Doğanın nasıldığını cevaplandırmak, yaşamın yeterli yanıtı olamaz. Koca bir evreni niçinsiz, nedensiz, amaçsız varsaymak pek arzuya şayan bir yaklaşım olamaz. Yaşamın niçin'ine yanıt olmayan bilim, sonuçta köleleştirici iktidara araç olmaktan kurtulamaz. Bilimin felsefe ve dinden (niçin ve amaç sorunsallığına ilişkin) ayrıştırılmasının kapitalistik zihniyetle çok yakından bağlantılı olduğunu güçlü bir tez olarak ileri sürmek durumundayım.

Şöyle kanıtlayabilirim: Din ve felsefe, hatta mitoloji toplumun hafızası, kimliği ve zihnen savunma gücüdür. Çokça çarpıtılsa, kendine karşıt kılınsa da, sosyolojik bir gerçekliktir. Tarihle, hafızasıyla bağı kopartılmış bir toplum ve böylesi bir toplumun bilimi ancak güncel iktidara hizmete koşturur ki, bu da kapitalizmdir. Kapitalizmde mitoloji, din ve felsefe neredeyse beş para etmez bir duruma indirgenmiştir. Neden? Cevap açıktır. Binlerce yıl din, felsefe, efsane toplumun yarıklarında pusuya yatmış kapitalist unsurları (tefeci, dengesiz fiyat farkını kullanan spekülâtörler) hep dışladıkları, kendilerine meşruiyet tanımadıkları için. Din, felsefe ve efsane toplum düşüncesinde yerini korudukça, duygusal zekâ toplumda ağırlığını sürdürdükçe, kapitalizmin başat hal gelmesi olanaksızdır. Hiçbir iktidar bu zihniyet -dolayısıyla ahlak- ortamında kapitalizme meşruiyet kazandıramaz. Dayandığı bir sosyo-ekonomik düzen halinde savunamaz.

Kapitalizmin dünya sistemi haline gelmesinde 'bilimsel metot' anlayışı önemli rol oynar. Roger ve Francis Bacon'la Descartes'in öncülük ettiği yeni yöntem anlayışında özne ve nesne ayrımı özenle belirtilir. Ortaçağın dogmatik yönteminde özne ve nesneye pek yer yoktur. Gölgesi bir işlevleri vardır.

Rönesans'la ayağa kalkan Batı Avrupa, Hıristiyanlıkta reformla ve felsefi aydınlanma devrimiyle özne ve nesnenin görünümünde yeni bir çağ açmıştır. İnsanın özneliliğiyle dünyanın nesneliliği iki temel faktör olarak yaşamda başköşeyi temsil ederler. Tanrı sözünü esas alan dogmatik yöntem ahlakla birlikte önemini yitirir. Daha doğrusu, eskinin örtük kralları ve maskeli tanrıları yerine, çıplak krallar ve maskesiz tanrılar dönemine geçilir. Bunda kapitalistik sömürü tarzı temel dürtüdür. Kâr adı altında gerçekleştirilen istismar her bakımdan toplumun

algılanışını değiştirme zorunluluğunu duyar. Yeni 'bilimsel yöntem'in altındaki temel etken bu zorunluluk veya ihtiyaçtır. İnsanlık ve doğa çok büyük bir istismara uğratılmakla karşı karşıyadır. Toplumun bu istismarı kolay kolay kabul edemeyecek olan vicdanı (ahlakı) ancak büyük bir zihniyet değişikliği ile yeniden inşa edilecektir. İşte bunun için temel doğruluk yolu olarak 'yönteme' büyük işlev düşecektir. Descartes'in köklü bir dönüşüm için büyük bir şüphencilik hastalığını yaşadığı, her şeyden şüphe ettiği, bunun sonucunda "Düşünüyorum, o halde varım" yargısına sığındığı meşhurdur. Bacon'ların 'nesnellik' için büyük özen gösterdikleri iyi bilinir. Birincisi bireyin bağımsız düşünebilmesine kapıyı aralarken, ikinciler 'nesne' hakkında bireyin dilediğı gibi tasarrufta bulunabilmesine kapıyı aralar.

Nesne-özne ayrımı zihniyet hegemonyasının adeta kilididir. Görünüşte bilimsel yöntemin vazgeçilmezi olan nesnellik ilkesi, aslında öznelciliğin hâkimiyeti için gerekli bir ön aşamadır. Yönetmek için özne olmak gerekir. Doğal olarak yönetilenlere düşen rol nesne olmaktır. Nesne olmak eşyalaşmak, eşya gibi yönetilmektir. Eşya, dolayısıyla doğa olarak nesne, öznenin dilediğı gibi yönetme erki haline gelişinin yöntemsel ifadesidir. Hem de bilimin amentüsü olarak. Özne-nesne ayrımının Eflatun'a kadar giden bir kökeni vardır. Eflatun'un ünlü 'idea'lar dünyasıyla basit yansımalar ikilemi benzer tüm ayrımların temelidir. Bunun mitolojik temelini ise harikulade biçimde Sümer ve Mısır toplumlarında gözlemliyoruz. Üst hiyerarşinin tanrısal yükselişi, yüceltilişi, altındakilerin ise kullaştırılmaları asli kökenidir. Yaratan-yaratılan, yöneten-yönetilen ikileminin zihinsel ifadesi tanrı-kul, kelim-eşya, mükemmel idealar-basit yansımalar biçiminde gelişe gelişe özne-nesne ayrımına varıyor. Ruh-beden ayrımı da bu kapsamdadır. Bunun siyasi anlamı demokrasinin inkârı, oligarşi ve monarşinin önünün açılmasıdır.

Bilimsel yöntemde 'nesnellik' kavramını yeniden ve çok derinlikli olarak yorumlamak gerekir. Analitik düşünce dışında, insan bedeni de dahil, tüm doğanın (canlı ve cansız) nesne olarak tanımlanması, esasta kapitalizmin doğayı ve toplumu sömürsünde ve tahakküm altına almasında kilit bir işleve sahiptir. Özne ve nesne ayrımını derinleştirmeden ve büyük bir meşruiyete kavuşturmadan, yeniçağa ilişkin zihniyet dönüşümü sağlanamaz.

Özne analitik düşüncenin en meşru geçerli faktörü iken, nesne de üzerinde her tür spekülasyonun yapılabileceğı 'maddi' öğedir. Diğer bir deyişle 'objektivite'yi temsil etmektedir. Bu ayrım uğruna büyük kavgalar verilmiştir. Kiliseyle bilimin kavgasını salt 'doğruluk' hakkında bir çekişme olarak görmemek gerekir. Bu kavganın altında büyük toplumsal mücadeleler söz konusudur; bir anlamıyla ahlak yüklü eski toplumla ahlaki örtüden soyunmak isteyen çıplak kapitalist toplumun çekişmesi vardır. Mesele salt kilise ve bilim çekişmesi de değildir. Daha genelinde toplum vicdanının tüm tarihi boyunca muhafaza ettiği, istismarı yasaklayan, lanetleyen ve günah sayan sistemle toplumu hiçbir yasak, günah ve lanet tanımadan sömürüye ve tahakküme ardına kadar açmak isteyen kapitalist yeni toplumsal projenin çatışması söz konusudur. 'Nesnel yaklaşım' bu projenin kilit kavramıdır.

'Analitik düşünce'nin 'nesnellik' kavrayışı altında operasyona yatıramayacağı hiçbir 'değer' yoktur. Sadece insan emeğı değil, tüm canlı ve cansız doğa tasarruf altına alınıp mülkleştirilebilir. İnceleme ve araştırmalara tabi kılınıp üzerinde her türlü sömürüye hak kazandırılabilir. Seçkin özneler dışında her şey mekanik olarak değerlendirilip acımasızca tahakküme ve istismara tabi tutulabilir. Doğaya ve topluma karşı temel özne olarak örgütlenen birey-vatandaş-ulus-devlet toplumu, yeni maskesiz tanrılar olarak, soykırımlardan çevreyi yaşanmaz hale getirmeye kadar her türlü çılgınlığı yapma kudretine sahip 'yeni icat'lardır. Eskinin 'Leviathan'ı artık kudurmuş gibidir. Hükmetmeyeceğı, parçalamayacağı bir nesne yok gibidir. Nesnel yaklaşımı bilimsel yöntemin son derece masum bir kavramı gibi algılamının büyük felaketlere, sapmalara ve ortaçağdan kalma engizisyonlardan daha acımasız katliamlara yol açtığı iyi anlaşılmalıdır. Nesnel yaklaşımın hiç de masum bir bilim kavramı olmadığı önemle belirtilmelidir.

'Bilimsel yöntem'in kendisi en büyük sınıfsal bölünme aracı olarak kavranmadıkça, sosyolojinin günümüzdeki işlevsizliği ve iflas durumu açıklanamaz. Açıkça belirtmeliyim ki, en iddialı toplumsal bilim geçinen ve bir dönem benim de öyle saydığım 'bilimsel sosyalizm'in iflas etmesinde de 'nesnel' 'bilimsel yöntem'in belirleyici bir rolü vardır.

Bilimsel sosyalizmin ve tüm türevlerinin uzun süreli uygulama ve toplumsal sistem inşalarından sonra içten çözümlere yıkılmaları veya direkt devlet kapitalizminden özel kapitalizmlere dönüşüm geçirmeleri, temellerindeki 'bilimsel yöntemden', onun 'nesnelleştirme' anlayışından ileri gelmektedir. Yeri geldikçe bu konuları kapsamlıca açacağımı belirtmekle yetiniyorum. Yoksa sosyalizm mücadelesine büyük inanç ve çabayla katılanların dürüst niyetlerinden asla kuşku duyulamaz.

Özne-nesne ayırımına temel rol atfeden tüm bilimsel yapılar bağımsızlıklarına çok düşkünlüdürler. Öyle ki, bunlar her tür toplumsal değer yargılarının üstünde hareket ettiklerini iddia ederler. Bilim adına belki de yapılan en büyük sapma bu iddialarda gizlidir. Belki de hiçbir çağda kapitalist çağda olduğu kadar bilimin hâkim sistemle bütünleşmesine tanık olunmamıştır. Yönteminden içeriklerine kadar bilim dünyası hem sistemin en büyük inşa gücü, hem de meşruiyetini sağlayan ve koruyan güçtür. Kapitalist çağın bilim yöntemi ve bu temelde oluşan bilimleri, gerek sistemin kârsal işleyişinin, gerekse bunun yol açtığı ve toplumun tüm iç ve dış halkalarını kaplayan savaşlar, krizler, acılar, açlık ve işsizlik, çevre yıkımı ve nüfus patlamalarının esas sağlayıcı, yol açıcı gücüdür. "BİLİM GÜÇTÜR" özdeyişi bu gerçeğin iftiharla dile getirilişidir.

Belki de bunda kötü olan ne var denilecektir. Masumiyet ve meşruiyet zırhına bürünen sistemden bu sesler, yargılar rahatlıkla dile getirilirken, en doğal tutum ifade edilmiş olur.

Eğer günümüzde kapitalist modernite tüm parametrelerinde sürdürülemezlik işaretlerini veriyorsa, bunda en büyük pay sahibi dayandığı 'bilimsel yöntemdir'. Dolayısıyla sistem eleştirisini dayandığı yöntemde ve ortaya çıkarılan 'bilimsel disiplin'lerinde geliştirmek yaşamsal öneme sahiptir. Sosyalist eleştiri de dahil, tüm sistem eleştirilerinin temel zaafı, sistemin dayandığı ve onu var kılan yöntemin aynısını kullanmalarıdır. Hâlbuki o yöntemle dayanarak inşa edilen toplumsal gerçeklik, aynı yöntemle ne kadar eleştirilse de, aynı sonuçla karşılaşmaktan kurtulamaz. Çokça bilinir, önceden çizilen yollarda yürüyenler, o yolların vardığı köy ve kentlere ulaşmaktan başka bir yere varamazlar. Bilimsel sosyalizm de dahil, sistem karşıtlarının başına gelen de budur.

Değerlendirmelerimde özne ve nesne ayırımının sınıfsal ve toplumsal karakterini temel almaya büyük özen gösteriyorum. Çünkü masum gibi gözükken bu iki kavram, sürdürülemez hale gelen modernitenin ontolojik (varoluş) nedenleridir. Sanıldığı gibi bu kavramların bilimsel kazanımlarla ilişkisi yoktur veya izafi karakterli olmaktan masun değildirler. En azından ortaçağdaki dogmatik yöntem kadar saplantılı bir doğa ve özne anlayışına sahiptirler. Özne ve nesne ayırımını açıkça yapmakla yaşamın kavranmak istenmesi, insan yaşamını ortaçağdan daha geri ve silik kılmakta ve maddi boğuntuya taşımaktadır. Dogmatik yöntemin nefessiz bıraktığı ve özgürlükten yoksun kıldığı insan yaşamı, kapitalist modernitede özne-nesne ayırımına dayalı olarak paramparça edilmektedir. Yaşamın tüm alanlarında derinden bir yarılma inşa edilmektedir. 'Bilimsel disiplin'lerle bütünlüğün hücrelerine kadar parçalanmasıyla yitirilen en büyük değer, toplumsal yaşamın mekân ve zamanla kayıtlı bütünlüğü ve bölünmezliğidir. Günümüzdeki 'yaşam sıkışması' kadar özünden, mekânsal ve zamansal dayanaklarından kopartılmış yaşam trajedisinden daha vahimi düşünülemez. Kaderlerin en kötüsüyle karşı karşıyayız. Toplumsal kanserleşme bir alegorik yaklaşım değil, yaşama karşı en anlamlı bir sistem yorumudur.

C-YÖNTEM VE HAKİKAT ARAYIŞININ TARİHSEL ANLAMI

Karşı eleştiriyle yeni bir yöntem önermiyorum. Bu tümüyle yöntemsizliği önerdiğim anlamına da gelmez. Sadece insan yaşamında değil, tüm canlı ve cansız doğa yaşamında da bağlı kalınan yolun, yöntemin, yasaların ifade ettiği hususların farkındayım. Yol ve yöntemle değer biçmekteyim. Ama yöntem ve yasa anlayışında her zaman deterministik bir öz taşınırken, bundaki ısrar ve kalıcılığın gelişmenin ve özgürlüğün inkârına varabilme tehlikesi taşıdığını da önemle belirtmek durumundayım. Yöntemsiz, yasasız evrenlerin varlığını düşünmüyorum. Ama evreni sadece matematik bir düzene sahipmiş gibi ele alan Descartes mekanizminin temel olduğuna da inanmıyorum. Matematik ve yasa mantığının hastalıklı olduğuna dair derin

kuşularım vardır. Matematik ve yasa icatçısı Sümer rahipleriyle günümüzün bilimsel zihniyeti arasında büyük benzerlik görüyorum. İksinin de aynı uygarlığı temsil ettikleri kanısındayım.

Yöntem karşıtı olmak ne tamamen yöntem inkârı, ne de alternatif yöntem arama anlamına gelir. Özgür yaşam seçeneğine daha yakın yorum imkânlarına açık olmanın daha yüksek değer taşıdığını belirtmek gerekir. Eğer hedef yaşamın anlamına varmaksa, yöntem buna aracılık etmelidir. Kendi başına büyük endüstriyel üretim ve büyük devlet insanlığa mutluluktan çok savaş ve yıkım getirmişlerdir. Üretim ve güç birleşince, anlamdan daha çok uzaklaştırmaktadır. Birikim sahipleri yaşam karşısında her zaman en büyük anlayışsızlıkları sergileyen kesimlerin başında gelmişlerdir. Toplumda birikime hep şüpheyle bakılır. Yöntem sorunundan kurtulmak veya bu sorunu aşmak köklü anlamlar içerir; içinde yaşanan çağ ve uygarlıkla hesaplaşmayı gerektirir. Tarihsel zamanlarda bunun çarpıcı örneklerine rastlamaktayız. Kapitalizme, onun tüm modern kurum ve kalıplara damgasını vuran yöntem ve bilim disiplinlerine radikal eleştiri getirilmeden, bu temelde bilimin özgür yaşamı daha yakın kılan yeniden inşasına yönelmeden çıkış aramak beyhude bir çabadır. Modernite-postmodernite ikilemine katkı sunmak niyetinde değilim. Bu konuda sergilenen birçok yaklaşıma saygı göstermekle birlikte, sorunun özünden uzak kaldığı kanısı halen yaygındır. Postmodernite, modernitenin yeni kılıflar altında kendini sürdürmesi olarak da değerlendirilmektedir.

Kendi yorumumu HAKİKAT REJİMİ kavramı adı altında sunmak durumundayım. Bir alternatif yöntem arayışından ziyade, yanılgılarla yüklenmiş ve özgürlük değerinden uzaklaştırılmış yaşam sorunlarından çıkış yolu aranmaktadır. Şüphesiz insan toplumunda hakikat arayışçılığı hep olagelmıştır. Mitolojilerden dinlere, felsefeden günümüz bilimlerine kadar birçok seçenek bu arayışlara yanıt olarak belirmiştir. Yaşamı bu seçenekler dışında yaşamak düşünülmediği gibi, sorunlar yumağının bu seçeneklerden kaynaklandığı gibi bir ironi de inkâr edilemez. Yani ne onsuz olunur, ne onunla olunur dilemması (ikilemi) söz konusudur. Fakat yaşadığımız modernitenin benzersiz bir farkı vardır. Modernite birçok alanda sürdürülemezlik sınırlarına dayanmıştır. Bir çırpıda sayarsak artan nüfus, kaynakların tükenişi, çevre yıkımı, sınırsız büyüyen toplumsal çatlaklar, çözülen ahlaki bağlar, yaşamın mekân ve zamandan kopuşu, büyük stresli ve büyüünü, şiirselliğini yitirmiş yaşam, dünyayı çöle çevirecek nükleer silah yığınakları, sonu gelmeyen ve tüm toplumsal bünyeyi saran yeni savaş türleri gerçek bir mahşeri çağrıştırmaktadır. Bu aşamaya gelişin kendisi bile Hakikat Rejimlerimizin iflas ettiğini göstermektedir. Umutsuz bir tablo sergilemek durumunda değilim. Ama karşımızda, içimizde yiten yaşama karşı sessiz kalacak, çılgık atmayacak halde de değiliz. Umutsuz olmayalım, gözyaşlarına boğulmayalım. Fakat bunun için çare gerekir.

Hakikat arayışımız boş bir çaba mıydı, yoksa karanlık güçler çağından mı geçiyorduk? Büyük yanlışlıklar nerede ve ne zaman yapıldı; saplantılara nerede ve ne zaman girildi?

Kapitalist modernitenin gücünü ezici biçimde yanılgılı toplum inşalarından aldığına eminim. Buna karşı büyük mücadelelerin verildiği inkâra gelmez. Başarı diye sunulan sistemlerin başına gelenler de ortadadır. O halde sistemin hep iddia ettiği gibi, yaşanan son ve ebedi dünya mıdır? Başka bir dünya mümkün değil midir? Güncel olarak sorulan soruları tekrarladığımı farkındayım. Fakat birçok noktada düşülen yöntem hatalarından bilim disiplinlerindeki yanlışlıklara, iktidar ve ekonomi yorumlarından hukuk ve estetiğe hükmeden tahakkümcü anlayış ve kurumlaşmalara kadar birçok olgunun içyüzünü sergileyecek durumda olmayı küçümsemek gerekir. Bu anlamda bir denemeye girişme gücünü kendimde görüyorum. Bunu özgürlük değerlerine karşı sergilenmesi gereken bir borç, bir görev olarak da değerlendiriyorum.

İnsan düşüncesine hükmeden iki temel kalıp olan öznel-nesnel, idealist-materyalist, diyalektik-metafizik, felsefi-bilimsel, mitolojik-dinsel gibi bölünmeler anlamı zayıf kılmış ve çarpıtmıştır. Bu ikilemlerdeki derinleşmeler, kapitalist moderniteye yol açan temel yöntem hatalarıdır. Uygarlık tarihi boyunca düşünce ve inançların bu yönlü gelişimi, geliştirilmesi iktidar ve istismar sahiplerince hep desteklenmiş ve kurdukları sistemlerin sürdürülmesinde temel meşruiyet rolünü oynayarak kapitalizmde zirvesine taşınmışlardır. Bu ikilemlerin soyut bir tarih gibi yorumlanması da esas olarak yürürlükteki iktidar ve sömürü sistemlerinin yararınadır. Eğer insanlık zihniyeti bu ikilemlerle boğuşturulmasaydı, hiçbir iktidar ve istismar düzeni tarihte bu denli etkili olmazdı. Zihniyet savaşlarını bu ikilemler etrafında sürdürmek, adeta şehvet gibi

daha çok iktidar ve sömürü arzusuna yol açar. Hakikat arayıcıları, bu ikilemlerdeki başarıları oranında, iktidar sahiplerinin yanında ve sömürü odaklarında kendilerine hep seçkin yer bulmuşlardır. “Hakikat iktidardır, iktidar hakikattir” deyimini büyük geçerlilik kazanmıştır. Buradaki hakikat rejimi, siyasi istismar rejiminin en sağlam müttefiki konumundadır. Bu ittifakın sonucu ise, daha çok baskı ve istismardır. Bunun sonucu ise, özgür ve anlamlı yaşamın yitimidir.

O halde bu hakikat rejimini bırakmak, yöntem itibariyle yapılması gereken ilk ciddi işimiz olmalıdır. Aslında negatif bir duruş gerekiyor: Sistemin hakikat rejimine her cepheden olumsuz davranmak! Kuru bir cephe alıştan bahsetmiyorum. Onu çözerek karşı duruşun sergilenmesi gereğini belirtiyorum. Sadece iktidar ağlarına karşı değil, sömürü odaklarına karşı da ancak bu odakların her yerinde karşılarında anlamlı direniş ve topluluk inşa çabaları geliştirilirse, sistem püf noktasından yakalanmış ve çözülmeye başlanmış olacaktır. Tüm toplumsal inşalar zihniyet ürünüdür. Söylenenin aksine, eller ve ayaklar toplumu inşa etmez. Öyle olsaydı, karşımızdaki dünya bambaşka olurdu. Tarihin tüm önemli olayları, gelişme süreçleri ve yapılanmaları etkili zihniyetler ve iradelerinin eseri olarak ortaya çıkmışlardır. Marksist yöntemin en büyük hatalarından biri, devrimi zihniyet alanlarında yoğunlaştırmadan, yeni toplumsal inşayı günlük baskı ve istismar altındaki proleterden beklemesidir. Marksistler proleterin yeniden fethedilmiş köle olduğunu görememişlerdir. ‘Özgür işçi’ safatasına bizzat düşmüşlerdir. Diğer hatalarla birlikte bunun sonuçları bilinmektedir.

O halde insanlığın bilimsel kazanımlarına da anlam vererek kazanmamız gereken zihniyet nasıl olmalıdır?

Bu soruya daha açık yanıt vermek için öznellik ve nesnellikten kaynaklanan, ama sonuçta aynı kapağa varan iki zihniyet duruşunu daha derinliğine deşifre etmeliyiz.

Birincisi, nesnellığın, çokça iddia ettiği gibi, doğa ve toplum yasalarının olduğu gibi ifadesi olmadığıdır. Derinliğine araştırılır ve fark edilirse, nesnel yasallılığın eski ‘tanrı sözü’ deyiminin modern biçimi olduğu görülecektir. Bu nesnellikte hep doğa ve toplumu aşan güçlerin sesi yankılanır. Daha da deşilirse, bu sesin zorbanın ve istismarcının hâkimiyetinden kaynaklandığı anlaşılır. Nesnel zihin ve duyduğu sesler düzeni, uygarlık sistemleriyle yakın bağlara sahiptir. Bu sistemlerce terbiye edilmişler ve kulağa aşına kılınmışlardır. Nesnelere yeni bilgiler kopartılsa dahi, bunlar anında sistemin yerlerine eklenirler. Her yeni buluşun, teknik sistemdeki sahiplerince ya önceden ya sonradan binbir bağla bağlandıklarını iyi görmek gerekir. Aksinde ısrar edilirse, Âdem’den İbrahim’e, Mani’den Hallac-ı Mansur’a, Saint Paul’dan Giordano Bruno’ya kadar gelen tarihsel örneklerinde gördüğümüz gibi sistem tanrılarının gazabına uğratılırlar. Nesnel olma gerçeğe ve adalete yakın durduğunda binbir düşmanla karşılaşır. Nesnel olma eğer gerçekten algının, gönül gözünün gördüğü şeyse çok değerlidir; özgür yaşam değerine bağlandığında gerçek bilgeliğe de götürür. Ama bunun için Hallac-ı Mansur ve Bruno gibi düşünce savaşçısı olmayı göze almak gerekir.

Bilimsel yasalar açısından nesnellikten iki yönlü sonuç çıkarılabileceğini özenle bilmek gerekir. Hangisinin kurulu hâkim sistemin, hangisinin gerçeğin yansıması olduğunu bilmek büyük uğraş ve direniş gerektirir. Daha çok analitik düşünceye ait olan nesnel düşünce tarzı duygusal zekâ kaynaklı anlık sezgisel düşüncelerle bağıntılı kılınmazsa, tarihte ikinci bir dinazor rolünü oynayacaktır. Atom bombasını doğuran canavar, kapitalist modernitenin analitik düşünce yapısıyla teçhiz edilmiş eski Leviathan’ın yeni versiyonudur. Bahsettiğimiz olumsuz tablonun sorumlusu da bu yeni versiyondur. Ulus-devlet biçimindeki maskesiz yeni tanrıyı incelediğimizde, nesnel analitik düşüncenin neye kadar olduğunu daha yakından göreceğiz.

Nesnellığın karşı kutbunda yer tutan öznellik, gerçeğe içgörüsüyle, nesnesiz spekülasyonlarla varılacağı iddiasındadır. Bu, Eflatunculuğun bir biçimidir. Kendi başına bırakıldığında, nesnellik gibi yanılma ve saplantı yönü hemen açığa çıkar: Gerçek duyumsandığı, hissedildiği kadardır. Bu bir yönüyle varoluşçuluğa kadar varır. İnsanı kendini yarattığından ibaret sayar. Adına birçok düşünce ekolü kurulmasına rağmen, nesnellik gibi sistemde yer almakta geride kalmaz. Doğa ve toplum anlayışında ‘sübjektivizme’ (obje inkârcılığı) düşmesi, bireyciliğin güçlü dayanağı olmasına götürür. Modernitenin bireyini egoist yapan anlayış, öznelcilikle yakından bağlantılıdır. Bunun sağlıklı ‘ben’ yerine bencillığe yol açması, tüketim toplumuna götüren temel güdümlenime bağlanır.

Öznellik 'ne kadar benlik, o kadar hakikat' saplantısından da sorumludur. Kapitalist sistem bu düşünce yapısına çok şey borçludur. Başta edebiyat olmak üzere, sanat alanına yansıtılan bu düşünce tarzı sanal dünya yaratımıyla sonuçlanmıştır. Sanat endüstrisi aracılığıyla tüm toplumu etkisi altında tutarak, sisteme muhtaç olduğu meşruiyeti katmanlı olarak sağlar. Toplum anlık olarak sanal bir dünyanın bombardımanı altında tutulup, öz düşünüm olanağını hep yitirmeyle karşı karşıya bırakılır.

Hakikat bir simülasyon (kopyalama) dünyasına indirgenir. Asıl ve kopya arasındaki ayrımın anlamı kalmaz.

Bir içgörü olarak öznelğin olumlu yanı, duygusal düşünce ile daha yakından bağlantılı olmasıdır. İçgöründe his ve sezgilerle keşfetme güçlü bir yandır.

Tasavvuf ve Ortadoğu bilgeliğinde, içgörü yöntemiyle doğa ve toplum bütünlüğü yakalanmaya çalışılmıştır. Bunda epey de mesafe alınmıştır. Halen güçlü bir kaynak olarak işlevsel kılınabilir. Batının nesnelciliğine karşı Doğunun öznelciliği doğaya ve topluma ahlaki yaklaşımda üstün bir konuma sahiptir. Öznelcilik de, nesnelcilikte olduğu gibi kendini tanrının sesi olarak yansıtma hastalığına sıkça düşmüştür. Bu yönüyle ikisi birleşir. İçsel ve aşkınsal tanrı, doğa ve toplum yaklaşımları bu yönleriyle sistemlerin maskeli ve maskesiz tanrıları durumundaki örtük ve çıplak krallıklara hizmet aracına dönüşmekten, eklemlenmekten kurtulamazlar.

Günümüzde, daha doğrusu kapitalist modernitede nesnelcilik pozitivist okul ve üniversite kurumlarıyla, öznelcilik ise her türlü ruhçuluk ve dincilik kurumlarıyla sağlam yer tutup iki yönden meşruiyet üretirler. Birer hakikat yönteminden, rejiminden çok, sistemin yağdanlığı rolünü oynarlar. İktidar ve istismarın meşrulaştırıcı kadro ve kurumları olarak, çıplak zor ve sömürü kurumları kadar işlevselliğe sahiptirler. Bir kez daha karşımızda 'iktidar hakikattir', 'bilim güçtür' deyişleriyle bütünleşen sistem güçleri söz konusudur. Hakikat arayışı, 'şirket' olarak da değerlendirebileceğimiz sermaye-bilim-siyaset üçgeninde somutlaşan oyunun adıdır. Bu oyunun dışında her hakikat arayışı ya sistemin düşmanıdır, yok edilir, ya da içlerine çekilerek eritmeye çalışılır. Anlamın büyük yitimi karşısında maddi uygarlığın en gelişkin aşamasıyla kuşatılmış bulunmaktayız. Sermaye-bilim-politik güç çemberinden kurtuluş nasıl sağlanacaktır? Nietzsche'den Michel Foucault'ya kadar özgürlük filozoflarının cevabını aradığı bu soru kolayca cevaplandırılacak cinsten değildir. Modernite karşısında 'iğdiş edilmiş toplum' ve 'insanın ölümü' yargılarına giden bu filozofları anlamak gerekir. Ölüm kampları, atom bombası, etnik temizlik savaşları, çevre yıkımı, kitlesel işsizlik, yaşamın aşırı sıkışması, kanserde artış, AIDS türü hastalıklar bu yargıları doğruladığı gibi, karşı hakikat arayışlarını da o denli ivedi ve gerekli kılmaktadır.

Tarihsel dönemin yeni değişik yöntemler ve hakikat kurgulamaları açısından verimli olduğunun tespiti, toplumun topluluklar düzeyinde yeniden inşa edilme şansını arttırmaktadır. Özgürlük ve eşitlik ütopyelerinin inşa edilmiş toplumsal yapılanmalar halinde somutluk kazanmaları günün pratik görevleri mesafesindedir. Gerekli olan, girilen yolun bilimsel değeri ve özgürlük iradesinin gücüdür. Hakikat aşkının özgür yaşama yaklaştığı dönemden bahsediyoruz. Özdeyişimiz şudur: HAKİKAT AŞKTIR, AŞK ÖZGÜR YAŞAMDIR!

O halde hem yöntem, hem hakikat rejimi olarak aşkla özgür yaşamın peşine düşmeden ne gerekli olan bilgiye erişebiliriz, ne de yeni öncüllükler ve toplumsal dünyamızı inşa edebiliriz. Varsayımlarımız ışığında bilgilenmeyi ve öncü yapılanmaları daha yakından araştıralım.

D-EVRENSEL HAKİKATİN YETKİN KAVRANIŞI İNSANIN YETKİN KAVRANIŞINDAN GEÇER

Araştırmamıza Bacon ve Descartes'in öncüllerini reddederek başlayalım. Özne-nesne ve ruh-beden ikilemini reddettikten sonra insanı temel almak, her bakımdan daha uygun bir başlangıç olabilir. İnsan merkezli bir dünyadan bahsetmediğimiz gibi, hümanist bir yaklaşımı da konu edinmiyoruz. İnsandva yoğunlaşan gerçeklikler toplamını konu edinmekteyiz.

1-Maddenin yapı taşları olarak atomlar, hem sayı hem diziliş olarak insanda en zengin bir varlığa ve bileşime sahiptir.

2- İnsan biyolojik dünyanın tüm bitkisel ve hayvansal yapılarını temsil etme avantajına sahiptir.

3- Toplumsal yaşamın en gelişkin biçimlerini gerçekleştirmiştir.

4- Çok esnek ve özgür bir zihniyet dünyasını temsil etmektedir.

5- Metafizik yaşayabilmektedir.

Tüm bu özelliklerin insanda iç içe, bütünlük dâhilinde aynı anda yaşanmasının örneği olmayan bir bilgi kaynağı olduğu açıktır. Bütünlük içinde bu kaynağı anlamak, bilinen gerçekleşmiş evreni anlamakla özdeştir. En azından anlamak için doğru bir başlangıç değerindedir.

Bilimin en son vardığı sınırlar olarak 'kuantum' ve 'kozmos' bize hayli ilginç yaklaşımlar sunmaktadır. Atom altı parçacık ve dalga fiziği olarak kuantum bambaşka alanlar açmaktadır. Sezgili, özgür tercihi düzenlerden turalım, aynı anda farklı iki şey olmak, insan yapısından ötürü belirsizliği asla tam aşamama kuralına kadar tespitlere ulaşılmaktadır. Kaba, cansız madde anlayışı tamamen bir tarafa bırakılmaktadır. Tersine son derece canlı, özgür bir evren karşımıza çıkmaktadır. Burada asıl muamma insanda, özellikle zihniyet durumunda yaşanmaktadır. İdealizme, sübjektivizme düşmekten bahsetmiyoruz. Çokça işlenen benzer felsefe tartışmalarına girmiyoruz. Evrende bu kadar çeşitliliğe kuantum sınırlarında yol açıldığı tamamen anlaşılmaktadır.

Artık atom parçacıklarının da ötesinde, dalga-parçacık evreninde olup bitenlerin başta 'canlılık' özelliği olmak üzere, varlıkların her çeşidini oluşturduğunu görmekteyiz. Kuantum sezgiselliği derken bunu kastediyoruz. Kaba, cansız maddeden nasıl bu kadar bitki, çiçek, canlı ve insan zekâsı türeyebilir? Her ne kadar canlı metabolizması moleküler temelde oluşmaktadır denilse de, moleküllerin atom ve atomların parçacık, parçacıkların dalga-parçacık düzeni ve ötesinde olup bitenler izah edilmedikçe, doğal çeşitliliği yetkin izah edebilmemiz mümkün görünmemektedir. Aynı çözümleme tarzını kozmosa ilişkin de yürütebiliriz. Evrenin büyüklüğünün son sınırlarında (eğer varsa) olup bitenler de kuantum alanındaki olup bitenlere benzemektedir. Burada karşımıza canlı bir evren anlayışı çıkmaktadır. Evrenin kendisi zihni ve maddesi ile bir canlı varlık olamaz mı? Kozmolojide gittikçe tartışılacak bir sorudur bu.

Kuantumla kozmosun orta yerinde duran insana da 'mikro kozmos' diyoruz. Çıkan sonuç şudur: Her iki evreni, kuantumu ve kozmosu anlamak istiyorsan insanı çöz! Gerçekten insan tüm algılamaların öznesidir. Ne kadar bilgimiz varsa insan ürünüdür. Kuantumdan kozmosa kadar tüm alanların bilgisi insanlarca geliştirilmiştir. Esas incelenmesi gereken, insanın algılama sürecidir. Bu bir anlamda evrenin şimdiye kadar ölçülebilen yaklaşık 20 milyar yıllık evrim tarihidir. İnsan gerçekten bir mikro kozmostur. Çünkü onda kuantum düzeni işlemektedir. Atomaltı parçacık ve dalgalardan en gelişmiş DNA moleküllerine kadar maddenin gelişim tarihini görmekteyiz. İlâveten bitki ve hayvanların en alt evresinden insana kadar tüm gelişim süreçlerinin tarihini de görmek mümkündür. Dolayısıyla insanın evrenin bir özeti olduğu bilimsel bir yargıdır.

İnsan yorumumuzu daha da geliştirirsek şu varsayımları ileri sürebiliriz: İnsanın oluştuğu tüm materyallerin canlılık, sezgisellik, özgürlük özellikleri olmasaydı, tüm bu özelliklerin toplu ifadesi olarak insan canlılığı, sezgisi ve özgürlüğü de gelişmeyecekti. Olmayan bir şeyden yeni bir şey doğmaz. Bu tespit cansız madde anlayışımızı çürütmektedir. Şüphesiz insan türü bir organizasyon ve toplum olmadan, bilgili varlık gelişmez. Ama bu organizasyon ve toplumda rol oynayan materyalin bilgisel, sezgisel, anlamsal, özgürlüksel özellikleri olmadan da bilginin vücut bulamayacağı anlaşılır bir husustur. Doğruya daha yakın görüş, kozmos ve kuantum evrenindeki oluşum özelliklerinin insanda da yaşandığıdır. Tabii kendi özgünlüğü temelinde bu yasalar işlemektedir. Evrenler insanda dile gelmektedir. Çıkan sonuç, evrenin yetkin kavranışı insanın yetkin kavranışından geçer.

1-Maddenin Yetkin Türü Ve Bileşimi Olarak İnsan

Maddenin yapı taşları olarak atom içi ve atomlar arası oluşumlarla canlılık arasındaki bağ en iyi insanda teşhis edilebilir. İnsanı bir anlamda düşünen canlı madde dizilişi olarak tasarlamak mümkündür. Şüphesiz tasarımılamamız insanı madde toplamından ibaret saymadığı gibi, maddeyi de tümüyle canlılık hissi olmayan bir yapı olarak görmemektedir. Kendine göre

canlı hissi olan maddeyle, madde toplamını aşan bir insan anlamını ilişkilendirmek çetin bir anlam sorunudur. Metafiziğin kaynağını da bu algılamada aramak gerekir. Algılamada yoğunlaşmamız sınırsız esneklikte olup, madde-anlam ikilemini aşabilir. Belki de canlı ve cansız her şeyin amacı bu ikilemi aşmak olabilir. Maddenin amacı anlamlaşmak, anlamın amacı da maddeyi aşmaktır. Aşkın en olgun soluğunu bu ikilemde bulmak mümkün olabilir. Belki de 'itme-çekme' ilkesinin kendisi, madde-anlam olarak dönüşüm geçirmiş olabilir. Evrenin temelinde aşk vardır denirken bu ikilemler kastedilmiş olabilir. İnsanda bu aşk en güçlü temeline oturmuş gibidir.

Evrenin temel taşları olarak parçacık-enerji ikilemini düşündüğümüzde, enerjinin özgürlük demek olduğunu çekinmeden vurgularım. Maddi parçacığın ise, mahkûm haldeki enerji paketçisi olduğuna inanırım. Enerji, madde olmayan gerçekliktir; bir anlamda maddenin ruhudur.

İnsandaki maddeyi araştırmak bana doğruya en yakın yöntem gibi gelmektedir. Modernitenin müthiş izole edilmiş laboratuvarlarında maddenin doğruya daha yakın yorumuna ulaşmak pek mümkün görünmemektedir. Kaldı ki, kuantum fiziğinde gözlemlenenle gözlemleyen ilişkisi asla ölçüye mahal vermemektedir. Gözlemleyen maddeyi değiştirdiği gibi, gözlemlenen de laboratuvar koşullarında gözlemleyenden kendini kurtarabilmektedir. O halde doğru algılama ancak insanda iç gözlemlerle mümkün olabilir. Kaldı ki, insandan daha yetkin bir laboratuvar düşünülemez. Bu yöntemle Demokritos atomu keşfedebildiği gibi, doğru yöntemi de çok önceden belirlemiş oluyordu. Laboratuvarlar işe yaramaz demiyoruz; temel ilkelerin yeri insana ilişkin içgörüdedir demek istiyoruz.

İlkemizi daha da geliştirebiliriz. Fizik ve kimyanın tüm yasalarını insanda mükemmel yakın gözlemek mümkündür. Hiçbir fizik ve kimya laboratuvarı insandaki zengin düzenek seviyesine yaklaşamaz. Doğruya daha yakın fizik ve kimya bilgisine insan yapısında erişilebilir. Gerek madde-enerji dönüşümü, gerek en zengin kimyasal bileşikler insan yapısında algılanabilir. Enerji-madde ilişkisinden anlam üretmek, yine en zengin biçimleriyle insanda mevcuttur. İnsan beyninde madde-enerji-düşünce birliğini yakalamak imkân dahilindedir. İnsanda gerçekleşen bu birlik acaba evrenin de bir özelliği olabilir mi gibi dev bir soruya da bizi götürebilir.

İnsanı esas almada birinci ilkemizin son derece zengin bir algılama potansiyeline sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bilgilenmenin esaslı bir yolu ve hakikatin ne'liğine (ne olduğuna) ilişkin sağlam bir rejim ilkesi olarak düşünülebilir.

2-Biyolojik Âlemin Gelişmiş Türü Olarak İnsan

İnsanda canlılık-cansızlık ikilemini en zengin örnekler dahilinde gözlemleyebiliriz. İnsandaki canlılık gözlemleyebildiklerimiz içinde en gelişkin özellikleri ihtiva etmektedir. Canlılık gelişimi insanda zirve yapmıştır. Bununla birlikte madde kısmı da bu canlılık gelişmesiyle iç içe, paralel en gelişkin bir düzeyi sunmaktadır. Beyin maddesindeki düzenlenişle canlılıktaki gelişkinlik halen sırlarla doludur. Bilim beyin konusunda çok sınırlı bir bilgiye sahiptir. Maddenin beyindeki düzenlenme yeteneğiyle en soyut düşünmeye kadar yetenek kazanmış canlılık arasındaki bağlantılar, büyük bir keşif sorunu olarak önümüzde durmaktadır. Örnek zenginliği derken bu muhteşem organı kastetmekteyiz. Ayrıca başta kalp olmak üzere diğer vücut organları başlı başına birer mucizedirler. Hemen şunu da belirtelim ki, insanın organ incelemeleri tıbbı bırakılmayacak kadar komplekstir. Tüm bilimin birleşmiş haliyle daha anlamlı araştırmalara konu edilmek durumundadır. İnsanı beden-ruh ikilemi halinde tıp ve psikoloji sahasına bırakmak en büyük cehalettir ve cinayet kadar suç teşkil eder.

İnsan örneğinde gözlemlememiz gereken canlılık-cansızlık ilişkisini açıklama konusunda bazı varsayımları açıklayabiliriz. Her şeyden önce maddede potansiyel olarak canlılık yeteneğini kabul etmek gerekir. Eğer bu yetenek olmasaydı, insandaki maddi düzenleniş ondaki son derece gelişkin duyu ve düşünceli canlılığa eşlik edemezdi. O halde maddedeki canlılık potansiyeline daha güçlü algılamalarla nasıl ulaşabiliriz? Birinci cevap, 'itme-çekme' ikilemini potansiyel canlılık kavramının başına oturtmak gerektiğidir. Tüm evrende gözlemlenen bu asli ilkenin kendisini potansiyel canlılık olarak yorumlamak anlamlı olabilir. İkinci olarak, bu ilkeyle bağlantılı olarak dalganın parçacık karakterli olmasını gösterebiliriz. Evrendeki varlık-boşluk ilke ve ikilemini de bu yaklaşıma dahil edebiliriz. Boşluksuz varlık, varlıksız boşluk

düşünülemez. Düşünce sınırlarımızı zorlarsak, aslında varlık-boşluk ikilemi aşıldığında ikisi de ortadan kalkar. Oluşan yeni şeye ne ad verilebilir? İşte ikinci dev soru budur. Bazıları buna hemen alışageldikleri gibi 'tanrı' cevabını verebilir. Oysa bu konuda acele etmemek bizi daha anlamlı düşüncelere götürebilir. Belki de yaşam sırrımızın anlamına, cevabına erişebiliriz.

Bilindiği gibi, itim ve çekim için dalganın parçacık karakteri gereklidir. Her ışımaya dalgasında mevcut bulunan parçacık karakteri, en yüksek hız olan 300.000 km/saniye rakamının da nedenidir. Işığı yutan 'kara delik' algılaması muammayı daha da arttırmaktadır. Işınımın hız gücü yutulduktan sonra ulaşılan gerçeklik nedir? Yanıtlanması en zor sorulardan biri de budur. Kara deliklere saf enerji adaları dersek, ışımaya halindeki enerjiye ne diyeceğiz? Acaba evren koca bir kara delik-madde ikileminden mi ibarettir? Bu durumda madde, madde olmayanın kendini görünür kılmaması mıdır? O halde kendini görünür kılan evrene büyük bir canlı gözüyle bakamaz mıyız? Yaşamdaki tüm ikilemler acaba bu evrensel ikilemi mi çağırışmaktadır? Örneğin sevgi-nefret, iyilik-kötülük, güzellik-çirkinlik, doğru-yanlış bu evrenselin yansımaları olabilir mi? Sorular sonsuz kılınabilir. Daha yakından tanıdığımız ve bilimini yaptığımız sorularla uğraşmak daha öğretici olabilir.

Maddenin yoğunlaşmış enerji birikimi olduğu kanıtlanmıştır. Einstein'ın meşhur denklemi bilinmektedir. Ölü insanla canlı insan ağırlığı arasında on sekiz gramlık bir enerji farkından bahsedilmektedir. Canlılık bu durumda özel bir enerji akış sistemi mi olmaktadır? Bu enerji boşalımı varlığını koruyarak mı çıkmaktadır? O zaman animizm inancındaki ruhçuluk doğrulanmış veya en azından dikkate alınması gereken bir inanış olmuyor mu? Evrenin ruhlarla dolu olduğu veya Hegel'deki evrensel zekâ'nın (Geist), enerjinin maddenin canlılık ruhu olarak değerlendirilmesi ciddiye alınması gereken bir anlayış, algı, yorumlama olmuyor mu?

Bu tip soruları daha da çoğaltabiliriz. Mühim olan canlılık-cansızlık ilişkisinin ne ortaçağ dogmatizmindeki metafizik yorumlarla, ne de kapitalist modernitenin ruh-beden, özne-nesne ayrımıyla hakikate yakın olarak değerlendirileceğidir. Ne dıştan can veren yaratıcı güç ilkesi, ne de baştan beri evrende ruh-madde ikileminden kaynaklı yaklaşımlar yaşam zenginliğimizi izah edebilirler. Ortaya koyduğumuz sorular ve örnekler, insandaki yaşam zenginliği üzerinde ne kadar yoğunlaşırsak, gözlem gücümüzü ne kadar yetkinleştirirsek, canlı-canlılık dahil tüm gelişmeleri -mucizevi olanları da dahil- kavrama şansımızı arttırabileceğimizi göstermekte ve açıklamaktadır.

Evrende bir adalet ilkesi olduğuna inanmak gerekir. Hiçbir oluşum, koşulları ve izahı olmadan doğmaz. Doğa, oluşumda görebildiğimizden daha adildir. Şaşırtılmış ve çarpıtılmış gözlem yeteneklerimizin kaybindan uygarlık toplumunu sorumlu tutmak daha yerinde bir değerlendirmedir. İnsan oluşumu da adil gerçekleşen bir gelişmedir. Denebilir ki, tüm evrensel düzen, biyolojik âlem ve toplumsal kuruluşların kendileri insan oluşumunun hizmetindedir. Bundan daha büyük adalet olabilir mi? Eğer toplumdaki büyük hiyerarşik ve devlet çarpıtmaları bu gerçeği örtbas etmişse, bunun sorumluluğu bizzat bu insani çarpıtma güçlerinde aranmalıdır. O zaman da görev bizzat adaletin peşindeki insana ait olacaktır. Adalet için her tür anlam ve eylemi geliştirebilecek olan insandır. Tabii "Adalet arıyorum" diyen insanlar bu göreve talip olabilecekleri gibi, gereklerini de anlamlı, örgütlü ve eylemli kılacak, sürdürebilecek olanlardır.

Biyolojik âlemdaki büyük çeşitliliği ve evrim kademelerini değerlendirmek ana perspektifimiz dahilinde mümkün görünmekte ve kolaylaşmaktadır. Bitkilerle hayvanlar âlemi arasındaki geçişli canlı ve cansız moleküller arasındaki geçişler sayesinde daha kolay algılayabiliriz. Bilim bu konularda epeyce mesafe kaydetmiştir. Tüm yetersizliklerine ve açıkta kalan sorulara rağmen, ciddi anlam zenginliklerine kavuşmuş durumdayız. Bitkiler evreni başlı başına bir mucizedir. İlkel bir yosundan harikulade bir meyve ağacına, çimenli ortamdaki dikenli güllere uzanmak canlılık yeteneğinin gücünü göstermektedir. Hele gülün güzelliği oranında dikenleriyle kendini koruma bağı arasındaki ilişki, en anlamaza bile bir şeyler anlatabilir. Evrimin en çarpıcı yanı şudur ki, bir sonraki aşama bir öncekini kendinde taşımakta, zenginleşmenin parçası, üyesi olarak korumaktadır. Öyle ki, en sonul bitki tüm bitkilerin bir özeti olarak 'ana' rolünde varlık sürdürmektedir. Yani sanıldığı gibi evrim birbirini yok ederek (Dogmatik Darwincilik) değil, zenginleştirip çoğaltarak sürmektedir. Tek türden çok türe, ilkel yosundan sonsuz çeşitliliğe kadar gelişim söz konusudur. Çeşitlilik ve çokluluğu bitkilerin dili,

yaşamı olarak görmek gerekir. Onların da aileleri, yakınları, hatta bazen düşmanları vardır. Ama her türün kendine göre bir savunmasının olması da ilke düzeyindedir. Savunmadan yoksun bir varlık neredeyse yok gibidir.

Gözlemlenmesi gereken diğer bir özellik eşeyli ve eşeysiz üremedir. Eşeysiz üreme çok ilkel bir hali ifade ederken, eşeyli yani farklılaşmış tür cinsleri arasında birleşerek üreme hâkim ilke durumundadır. Aynı birimdeki erillik ve dişilik bize geçiş aşamalarından kalmaktadır. Çoğalmak ve türlere ayrılmak için cinsiyetlerin farklı birimlerde temsili gerekir. Dişilik ve erillik halinde farklı birimlere ayrılmadan çeşitliliğe ulaşamaz. Burada da bir doğa harikasıyla karşılaşırız. Aynı birimdeki dişilik ve erilliğin bir devamı gibi olan akraba evlilik tarzı birleşmelerde sıkça rastladığımız çelişmeli, felçli türlerin ortaya çıkması evrimin gereği olmaktadır. Erillik-dişilik farklılaşmasını, tüm evrendeki gelişim ilkesi olan olumlu temelde çelişerek, farklılaşarak gelişime (pozitif diyalektik de diyebiliriz) bağlayabiliriz. Çok açık ki, 'aynı' kalmakta ısrar etme gelişmenin inkârıdır. Her tür mutlak hakikat arayışındaki (metafizik düşünce) aynılık ilkesinin evreni yorumlayacak yetenekte olmadığı iyi anlaşılmaktadır.

Evrende her zerredeki ikilem nasıl hiçbir varlıkta sorun olarak ele alınmazsa, insan varlığındaki ikilem de sorun olarak işlenemez. "Varlık neden ikilemlidir?" sorusuna verilecek cevap ancak felsefi olabilir. Ontolojik (varlık bilimi) çözümlenme bu soruya (sorun değil) yanıt arayabilir. Benim cevabım şudur: Varlığın ikilem dışında başka türlü varoluşu sağlanamaz. İkilem, varoluşun mümkün tarzıdır. Kadın ve erkek mevcut haliyle olmayıp eşeysiz (eşi olmayan) olsalar bile, bu ikilemden kurtulamazlar. Çift cinslilik denilen olay da budur. Şaşırılmamak gerekir. Fakat ikilemler hep farklı oluşmaya eğilimlidirler. Evrensel zekâyâ (Geist) kanıt aranacak temel de bu ikilem eğiliminde aranabilir. İkilemin iki tarafı da ne iyi ne kötüdür; sadece farklıdır, farklı olmak zorundadır. İkilemler aynılışırsa varoluş gerçekleşemez. Örneğin, iki kadın veya iki erkekle toplumsal varlığın üreme sorunu çözümlenemez. Dolayısıyla "Niçin kadın veya erkek?" sorusunun değeri yoktur veya bu soruya ille cevap aranacaksa, evren böyle oluşmak (zorunda, eğiliminde, aklında, arzusunda) durumundadır da ondan diye felsefi bir cevap verilebilir.

Daha dikkat çekilmesi gereken bir soru, evrenin neden gelişmek istediğidir. Daha doğrusu, evrenin gelişmeci özelliği bizzat canlılığının bir kanıtı değil midir? Canlılık yeteneği olmayan bir şey gelişebilir mi? Biyolojik âlem bu sorunun cevabını daha da kolaylaştırmaktadır. Biyolojik gelişme için diğer önemli bir sorun, 'Dünya' gezegeninin istisnailiğine ilişkindir. Gözlemlenen evrende şimdiye kadar başka bir canlı gezegene rastlanmadığı söylenmektedir. Bu yaklaşım epey sorunludur. Bir defa insanın tüm gezegenleri tespit etme kapasitesi çok sınırlıdır. Sivrisinek ne kadar Dünya'yı yorumlayabilirse, insan da evreni o denli (belki?) yorumlayabilir. İnsanın her şeyi bilebileceği iddiası metafizik düşüncenin bir kuruntusudur. Bu, tanrı yaratımına benzeyen bir yaklaşımdır.

Evrenselde gerçekleşmiş bir oluşumu sayısızla boğmak pek açıklayıcı olmamaktadır. Kaldı ki, dünyanın hikmetlerini henüz kavramanın başlangıcındayız. Kavrayışın bizi neyle buluşturacağı henüz meçhuldür. Sıkça söylenen "Her canlının bir evreni vardır" anlayışını göz ardı etmemek gerekir. Yine paralel evrenler anlayışını düşünmenin de izah edici yanları olabilir. Şöyle bir örnek verirsek, meramımızı daha iyi anlatmış olabiliriz: İnsanın bir dokusundaki canlı hücre kendine göre bir varlıktır. Hatta beyin hücrelerinde düşünce gerçekleşmektedir. Bu nitelikte hücreler, evren düşündüğümüz kadardır diyebilirler mi? Diğer bir yandan bu hücreler insan ve insan dışındaki muazzam evrenden habersizdir. Ama bu durum insan ve diğer makro-mikro evrenlerin varlığını ortadan kaldıramaz. Acaba insanı da makro evren içinde böylesi bir hücreye kadar indirgeyemez miyiz? Eğer buna rahatlıkla cesaret edebilirsek, farklı açıdan evrenlerin varlığına hükmedebiliriz. 'Paralel evren'den kastımız, her evren bir faza (evreye, safhaya), dalga boyutuna bağlıysa, böyle yorumlanıyorsa, o zaman sayılamayacak evren gerçekleştirmeleri olabilir. İnsanı da doğuran dalga sistemi bu evrenlerden sadece biridir.

Bu anlatımlardan kastımız spekülasyon geliştirmek değildir. Dar görüşlülüğü aşmaya çalışıyoruz. Yöntem hastalıklarının ve çoğu hiyerarşik ve devlet düzenli zorlamaların ürünü olan bilinç ve inanç çarpıtmalarının tuzağından kurtulmak istiyoruz. Düşünce yapımız sanıldığından daha fazla yalan ve çarpıtma makinesi olan hiyerarşik ve devlet mekanizmalarının ürünüdür. Ayrıca bunlar birçok doğru düşünceyi de yok etmişlerdir.

Hayvanlar âlemi başlı başına bir sistemdir. Başlangıcında bitki ve hayvan hücrelerini ortaklaşa temsil eden türe rastlanmıştır. Zaten dikkatli bir gözlem, bitkisel âlem olmadan hayvanlar âlemine geçiş olamayacağını gösterebilecektir. Bitkisel yaşam hayvansal yaşamın önkoşuludur. Daha da önemlisi, gelişkin bir bitki varlığı gelişkin bir hayvan varlığının koşuludur. Potansiyel canlılık hayvanlar âleminde görme, duyma, acı, arzu, kızma, sevme gibi daha gelişkin hislere, duygulara yol açabilmektedir. Sürekli yiyecek peşinde koşma, açlık ihtiyacını daha yakından incelemeyi gerektirmektedir. Açlığın yoksun kalınan enerji ile bağı rahatlıkla kurulabilir. Bir kez daha enerjiyle canlılık arasındaki ilişki karşımıza çıkmaktadır. Açlık giderildiğinde gerçekleşmiş olan şey, ihtiyaç duyulan enerjinin depolanmasıdır.

Cinsellik ihtiyacı da yakından gözlemlenmeyi gerektirir. Kendini son derece arzulu ve şiddetli hissettiren bu ihtiyaç, yaşamı sürdürme gibi bir fonksiyonu ifade etmektedir. Enerjinin cinsellik oluşumundaki yoğunluğu yine yaşamsallıkla bağını düşündürmektedir. Fakat cinselliği yaşamın tek sürdürücü etkeni olarak düşünmemek gerekir. Belki de en ilkel yaşamı sürdürme olgusu cinsel tarzdır. Bu tarz, niceliksel temelde yaşamın sürdürülmesidir.

Çeşitlenme ve evrim yaşamın daha zenginleşmiş biçimlerine yol açar. Ayrıca cinsel birleşme sadece yaşam tutkusunu, güdüsünü değil, ölüm korkusunu, daha doğrusu ölümün kendisini birlikte taşır. Her cinsel birleşme kısmen ölümdür. Bazı hayvanlar birleştikten sonra hemen ölürlür. O halde cinselliğe yoğun bağlılık, yaşamın en ilkel halini ve ölümün gerçekleşmesini de çağırıştırır. Sadece cinselliğe mahkûmiyet, ölüm seçeneğini güçlendirir. Cinsellik diğer sevgi ve güzellik duygularına ne kadar dönüşür ve yaşanır, o kadar ölümsüzlüğe yaklaşır. Sanat eserlerindeki ölümsüzlük bu algının sonucudur. Cinsel üremeyi bir savunma tarzı olarak da yorumlayabiliriz. Ne kadar üzersen o kadar kendini varmış, sürecekmiş ve savunacakmış gibi hissedebilirsiniz.

Yaşamı tekrarlama niteliğinde sürdürme garantisi veren cinsel eylemdeki hazzı 'aşk' olarak değerlendirmek büyük hatadır. Tersine, cinsel eyleme dayalı haz aşkın inkârıdır. Kapitalist modernite cinsiyetçiliği kanser gibi çoğaltarak, aşk adı altında toplumu öldürmektedir. Gerçek aşk evrenin oluşum dilinden duyulan büyük heyecandır. Mevlana'nın "Âlemde ne varsa aşk imiş, gerisi kıyl u kal imiş" sözü hakiki bir aşk yorumu olabilir. Aşk cinsel hazzın aşılmasına, daha doğrusu insan ahlakındaki karşılıklı özgürlük düzeyinin gelişimine bağlıdır. Cinsel şehvet özgürlük yitimiyle, maddi hareketsizlikle de bağlantılıdır. Sadece kadın-erkek arasında değil, tüm evren unsurları arasındaki aşkı oluşum ahengine bağlamak en doğrusudur.

Hissin, duygunun gelişimi başlı başına bir mucizedir. Örneğin görmeyi nasıl yorumlamalıyız? Görmenin canlılığın en gelişkin bir ögesi olduğu kesindir. Işıksız görmenin düşünülmemeyeceği de açıktır. Görmüş olmak bir düşüncedir. Cinsellik başta olmak üzere, tüm canlılık özelliklerini bir düşünce biçimi olarak görmek önemlidir. Canlılığın kendisi bir anlamda öğrenme yetisidir. Bu anlamda Descartes'in "Düşünüyorum, öyleyse varım" deyişi yerindedir. Daha da genelleştirsek, evrenin kuralları dahilindeki döngüsünü de öğrenme olarak yorumlayabiliriz. Kurallar öğrenmeyi hatırlatır. Fakat yine göze dayalı öğrenme muhteşem bir gelişmedir. Şu söz anlaşılırdır: "Tanrı kendini gözlemek için evreni yarattı." Hegel'deki kendi farkına varmak için 'Geist'in maddeleştiği yargısı da görmeye bağlantılıdır. Görmek, görülmek belki de oluşumun esas gayelerindedir.

Zevk ve acı duyguları da hayvan canlılığında kendini hissettirir. İki his de yaşamın farkını hatırlatır. Ne kadar zevklenilirse yaşam o denli fark edilir, benimsenir; ne kadar acı duyulursa, yine o denli yaşam fark edilir ve bu sefer benimsenmez ve sürdürülmek istenmez. İkisi de öğrenmenin keskin okullarıdır. Zevkin ve acının öğretici değeri yüksektir. Zevk büyük öğretir, fakat uğruna her tür çılgınlığa da yol açabilir. Acı yine büyük öğreticidir, dolayısıyla yaşamın değerinin güçlü takdirine yol açar. Zevkin sonu acıya oldukça yakınken, acının da sonunda zevkli yaşam şansı yüksektir. Yaşamlar kendi aralarındaki farkı daha iyi görmek, daha çok zevklenmek, acı çekmek biçimindeki öğrenmelerle ortaya koyarlar.

Ölümler yaşam arasındaki ilişki oldukça metafizik karakterde olduğu için, insan toplumunda ele almak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Hayvanlar bahsinde ilgilenmeyi gerektiren önemli bir husus etle beslenme meselesidir. Hayvanlar âleminin hepsi bitkilerle beslendiğinde yaşamlarını gerçekleştirebilirler. Et yeme ihtiyaçları zorunlu değildir. Fakat yaygın bir etoburlular kümesi vardır. Bunları nasıl izah etmeliyiz? Burada karşımıza çıkan aşırı

üremenin yaşam üzerindeki tehdidi, çözümleyici bir unsur olabilir. Cinsel üreme yaşamı garanti altına almak için bir yol iken, aşırısı çeşitli yaşam olanaklarını yok edebilir. Örneğin farelerin çoğalma hızı bitkileri yok edebilir. Koyun, keçi, sığır gibi hayvanlar da bitkileri yok edebilir. Ayrıca kuşlar âleminde de dengesiz çoğalmalar vardır. Bu durumda devreye yılan, aslan ve şahinin girmesi, sadece yok etme amaçlı olmayıp, hayvanlar âleminin sürdürülebilirliği açısından bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Böylesi bir işbölümünü doğada büyük adaletsizlik olarak görmek sakıncalı olabilir. Fakat burada ince bir denge vardır. Bu denge aşılp ortalığı yılan, aslan ve şahin doldurursa, geriye çok az canlı hayvan kalır. Doğal sistemlerin kendilerini düzenlemesi çok müthiş bir şeydir.

Cinsel üremenin insan toplumundaki düzenlenmesinin büyük önemini, yaşamın sürdürülmesindeki yerini ve ahlakla bağlantısını kapsamlıca değerlendireceğiz. İnsanı temel araştırma konusu almakla biyolojik âlem arasındaki ilişkiye yeniden dönersek, bu âlemdeki tüm gerçekleştirmeler insanda özetlenmiş gibidir. Bitki ve hayvanlar âleminde tanıdığımız tüm yaşam özelliklerini insanda gözlemek mümkündür. Bir anlamda insan bitkiler ve hayvanlar âleminin hem gelişim amacı, hem de mirasçısı durumundadır. İnsanüstü bir canlı ancak varsayım olarak düşünülebilir. Zaten insan beynindeki düşünme yeteneğinin muazzam gücü yeni bir oluşumu belki de gereksiz kılmaktadır. Canlıların temel özelliği olan öğrenmenin, düşünmenin yetisi olarak beyinsel gelişme zirveseldir. Evrenin kendini tanıması insanda gerçekleşmektedir. Kutsal Kitap'ta geçen "Tanınmak için insanı yarattım" ayeti belki de bu anlamdadır.

Şüphesiz insan tüm bitki ve hayvan canlılığının birikimi iken, tersi doğru olamaz; yani tüm bitki ve hayvanları toplasanız da bir insan etmez. Burada karşımıza insanı ayrı bir âlem olarak alma gereği doğmaktadır. Kastettiğimiz 'insan merkezli' bir evren anlayışı değildir. Panteizmden (doğa-tanrı birliği) de bahsetmiyorum. Kendine özgü tür olarak insanın farkını açıklamak gereğini duyuyorum. İnsan ayrı bir âlem olarak ele alınmayı gerektirecek kadar önemlidir.

3-İnşa Edilmiş Hakikat Olarak Toplumsal İnsan

O halde insanı kendine özgü bir toplumda kendini gerçekleştirmiş tür olarak araştırma konusu yapmak anlamlı bir yöntem olup hakikat arayışı ve rejimi açısından önemlidir.

İnsanın 'primatlardan' kopuşu, türsel gelişme evreleri konumuz açısından önemli değildir. Antropoloji yapmıyoruz. Şüphesiz sadece hayvanlar âleminde değil, bitkiler âleminde de toplum veya topluluklara benzeyen bir arada yaşama örneğine bolca rastlamaktayız. Doğası gereği, her tür birbirine yakın, hatta topluluk olarak yaşamak durumundadır. Ağaçlar ormansız, balıklar sürsüz olmaz. Fakat insan gibi toplumu da niteliksel bir farka sahiptir. Toplumun kendisi belki de üst insandır. Veya üst insanı yaratmış, yaratacak olan organizasyondur. İnsanı toplumdan ormanın içine (doğduktan hemen sonra yaşamını da güvenceleyerek) attığımızda, bir primata dönüşmekten kurtulamayacaktır. Yanına birkaç benzer insan verdiğimizde de başlayacak olan süreç, primatlarda başlayan sürece çok benzer olacaktır. Aynı şey hayvan toplulukları için geçerli değildir. Bu durum bile insan toplumunun apayrı değerini ortaya koymaktadır. Toplumun insanı, insanın toplumu inşadaki rolü de benzersiz olmaktadır.

Şüphesiz insan olmadan toplum olmaz. Ama toplumu insanların toplamından ibaret görmek önemli bir yanılgıdır. Toplumsuz insan, primat olmaktan öteye gidemez. Toplumlu insan ise müthiş bir güç olabilmektedir. Büyük bir düşünce gücüne erişmektedir. Belki de bir insanın kararı (nükleer bombaları patlatmak gibi) tüm dünyayı çöle çevirebilir. Bu insan uzaya çıkabilmektedir. Sınırsız keşif ve icatlar yapabilmektedir. Toplumsallığın gücünü belirtmek için bu örnekleri veriyoruz. Toplumsal kuruluş her ne kadar 'sosyoloji'nin konusu ise de, çözmeye çalıştığımız konu bambaşkadır. Bilgiye ulaşmanın ve hakikat rejimini kurmanın yolu toplumsuz mümkün görünmemektedir. İnsan bireyinde gerçekleşen her şey toplumsal olmak durumundadır. Burada sadece bitki ve hayvanın, hatta fiziki ve kimyasal evrenin bir kalıtıcısı olarak insandan bahsetmiyoruz. Toplumda gerçekleşen insandan bahsediyoruz.

Kapitalist modernite de dahil, tüm uygarlık sistemleri insanı tarih ve toplumdan kopuk olarak incelediler. Daha doğrusu, insana dair tartışılan, oluşan tüm düşünce ve yapılar tarih ve toplumdan kopuk, hatta toplum üstü bireylerin eseri olarak ortaya konuldu. Buradan da örtük ve çıplak krallarla maskeli ve maskesiz tanrılar icat edildi. Hâlbuki topluma ilişkin anlayışımızı derinleştirirken, tüm bu krallar ve tanrıları çözümleyebileceğimiz gibi, hangi düşüncelerden, bu

düşüncelerin doğduğu toplumsal yapılardan, özellikle zorbalık ve sömürü üreten toplumsal sistemlerden kaynaklandıklarını da açıklayabileceğiz.

İnsan-toplum ilişkisini anlamlıca ortaya koyabilmek en temel yöntem sorunudur. Çok bilimsel geçinen Bacon ve Descartes'lar yöntem sorunlarını tartışırken, içinde hareket ettikleri toplumdaki habersiz, bağıntısız gibi görünmektedir. Bugün çok iyi bilmekteyiz ki, onların etkilendikleri toplum, kapitalizmi bir dünya sistemi olarak inşa eden, bugün adına İngiltere ve Hollanda dediğimiz ülkelerin toplumudur. İnşa ettikleri yöntemler de kapitalizme ardına kadar kapıyı aralayan toplum bağlantılı düşüncelerdir.

O halde insan toplumunu temel bir kategori olarak araştırmaya başlarsak neler gözlemleyebiliriz?

a-Toplum, insanı hayvandan niteliksel olarak ayıran bir oluşumdur. Bu hususu yeterince açıkladık.

b-Toplum insanlarca oluşturulduğu gibi, kendisi de insan bireylerini inşa eder, oluşturur. Burada anlaşılması gereken temel husus, toplum veya toplulukların insan eliyle, yeteneğiyle inşa edildikleridir. Toplumlar insanüstü kuruluşlar değildir. İnsan hafızalarını derinden etkiledikleri için, kendilerini totemden tanrıya kadar bir kimlik olarak yansıtsalar da, insan kurgulamaları oldukları açıktır. İnsan olmadığında, totem veya tanrıların sürdüreceği bir toplum yoktur.

c-Toplumlar tarihsel ve mekânsal kısıtlamalar altındadır. Diğer bir anlatımla toplumların içinde inşa edildikleri bir zamanları ve coğrafya koşulları vardır. Tarihten ve coğrafyadan kopuk toplum inşaları yoktur. Her koşulda ve süresiz toplum ütopyaları boş düşlerdir.

Tarih konusu genelde canlılar için, özelden insan için bağımlı kılan zaman ifadeleridir. Başta mevsimler olmak üzere birçok zaman döngüsü ve süresi tür oluşumları için zaruridir. Kaldı ki, süresi olmayan hiçbir oluşum yoktur. 'Ebed-ezel' kavramının sadece 'değişime' has olduğu anlaşılmıştır. Yani değişmeyen, zamansız olan tek şey değişimin kendisidir. Tarihle toplum bağlantısı daha sıkı ve kısa sürelidir. Evren için milyarlarca yıldan bahsederken, toplumlar için binlerce yılı aşmak ancak uzun süre kavramında geçerli olabilir. Yaygın zaman süreleri günlük, aylık, yıllık, yüzyıllık gibi sürelerdir. Toplumların mekânı esas olarak bitkisel ve hayvansal varlıklarla bağlantılıdır. Kutuplarda ve ekvatorial bölgelerde toplumlar çok istisnaidir. En zengin bitki ve hayvan örtüsü, en verimli toplumlar için de zemin oluşturabilir.

Hiyerarşik ve devlet gelenekleri içinde oluşan, inşa edilen birçok düşünce ekolü ve dinsel yapılar, toplumsal tarihten ve mekândan kopuk bir sistemi kademeli gibi insan zihnine egemen kılmaya çalışırlar. Nasıl ki bazı kahramanlar tarihi yapmışlarsa, bazı düşünce ve din vaazcılarının da öylesine tarihsel toplumdan kopuk düşünce ve din sistemleri kurdukları habire işlenir. Kapitalist düşünce bilime çok yer verdiği halde, özellikle topluma ilişkin birey bazlı düşünmeye büyük özen gösterir. Hangi toplum biçimlenişinin hangi dinsel ve felsefi düşünce sistemine yol açtığı sürekli karanlıkta bırakılır. Toplumun zamanı ve mekânı bireyi inşa ettiği gibi, bireylerin de özellikle aldıkları formasyonla geleceği şekillendirmede inşa rolünü oynadıkları yeterince kanıtlanmıştır. Dolayısıyla yöntem sorunlarında ve hakikat algılamalarında tarihsel ve mekânsal boyutlar gerekli koşulların başında gelmektedir.

d-Önemli bir husus da toplumsal gerçekliklerin inşa edilmiş karakterde olmalarıdır. İnsanların sıkça içine düştükleri bir yanılgı toplumsal kurumlara, yapılara doğal gerçeklik atfetmeleridir. Toplumsal sistemlerin meşruiyet rejimleri kendilerini hiç değişmezmiş ve kutsalmış gibi sunarlar. Tanrısal kuruluşlara sahip olduklarını, öylece tayin edildiklerini sistemlice vaaz ederler. Kapitalist modernitede toplumda nihai sözün söylendiği, liberal kurumların alternatiflerinin olmadığı, hatta 'tarihin sonuna' varıldığı enjekte edilmeye çalışılır. Değişmez, değiştirilemez anayasalardan, siyasi rejimlerden sıkça bahsedilir. Hâlbuki kısa bir tarihçeyle bu değişmezlerin ve sarsılmaz yapıların ömrünün yüzyıla bile sığmadığını görürüz. Burada önemli olan, günlük olarak insan düşünce ve iradesini bağlayacak ideolojik ve siyasi söylemlerdir. İktidar ve istismar odakları için bu ideolojik ve siyasi retoriklere şiddetle ihtiyaç vardır. Güçlü bir ideolojik ve siyasi retoriğe başvurmada, günümüz toplumlarını yönetmek çok zordur. Medya organları bu nedenle çok geliştirilmişlerdir. Yine bilimsel ve düşünsel kuruluşlar ezici biçimde iktidar ve istismar odaklarına bağlanmışlardır.

Toplumsal gerçeklerin sıkça inşa edilmiş gerçekler olduğunun ne kadar bilincinde olursak, yıkılmaları ve yeniden inşa edilmelerinin gereğine o ölçüde daha iyi hükmedebiliriz. Yıkılmaz,

değişmez toplumsal gerçeklikler yoktur. Hele hele baskıcı ve sömürge kurumların yıkılmaları, aşındırılmaları özgür yaşamın vazgeçilmez gereğidir. Toplumsal gerçek derken, toplumun tüm ideolojik ve maddi kurumlarını kastetmekteyiz. Dilden dine, mitolojiden bilime, ekonomiden siyasete, hukuktan sanata, ahlaktan felsefeye kadar tüm toplumsal alanlarda uygun zaman ve mekân koşullarında sürekli toplumsal gerçeklikler kurulur, yıkılır, restore edilir ve yenileri oluşturulur.

e- Toplum-birey ilişkisine soyut bakmamak önemlidir. Bireyler tarih içinde şekillenmiş, belli bir dili ve oturmuş gelenekleri olan saydığımız tüm toplumsal alanlardaki kurulu yapılara katılırlar. Diledikleri gibi değil, toplumun çok önceden ve özenle hazırlanmış kurumlarına ve onların geleneklerine göre katılım gösterirler. Bireyin toplumsallaşması muazzam bir eğitici çabayı gerektirir. Bir anlamda toplumun tüm geçmişi olan kültürü özümseydikten sonra birey toplumun üyesi, mensubu haline gelir. Toplumsallaşma sürekli çabayla gerçekleştirilir. Her toplumsal eylem aynı zamanda bir toplumsallaşma eylemidir. Dolayısıyla bireyler diledikleri gibi değil, toplumlarının istediği gibi inşa edilmekten kurtulamazlar. Şüphesiz özellikle sınıflı ve hiyerarşik toplumlar baskı ve sömürüye açık toplumlar oldukları için, bireyin direnme ve özgürlük talebi hep var olacaktır. Köleliği inşa eden toplumsallaşmaları gönül rızasıyla kabul etmeyecektir. Yine yabancı, farklı, sömürge toplumlarla bütünleşme ve asimile edilmeye karşı da daha fazla direnecektir. Ama yine de toplumların baskı ve eğitim kurumlarının çarklarında dönüştürülmeye, hatta yok edilmeye çalışılacaktır. Toplumsal çarklar değirmen gibi öğütürerek, kendilerine göre un ve hamurdan malzeme oluştururlar. Gerek kurumlar arası çelişkiler, gerek direnen insan her zaman toplum içinde uzlaşmaya dayalı dengeler kapsamında bir yer edinecektir. Ne toplumun mutlak eritme gücü, ne de bireyin toplumdan tamamen kopma şansı vardır.

Özcesi, toplumu doğruya yakın bir yaklaşımla temel alan insan örneği üzerinde yöntemli çalışma ve hakikat rejimleri daha anlamlı sonuçlar verebilir.

4-Esnek Ve Özgür Bir Zihniyet Doğası Olarak İnsan

İnsan zihniyetindeki esneklik en gelişkin düzeyde olup, araştırmalarımızın anlamlı olma şansını en çok etkileme durumundadır. İnsan zihniyetinin doğasını tanımadan, yöntem ve hakikat idealleri havada kalır.

İnsan zihniyetini tanımaya çalışırken sıkça ikili yapısından bahsettik. Duygusal düşüncenin gelişkin olduğu ve evrim açısından daha eski olan kısım (beynin sağ lobu oluyor) analitik düşünceye daha yatkın ve sürekli gelişmeye açık olan yeni kısımdan (beynin sol lobu) oluşan düşünce yapısı, bu özelliği nedeniyle büyük bir esnekliğe sahiptir. Hayvanlar âleminde duygu ve düşünce birbiriyle eş düzeye yakındır. Duygular şartlı ve şartsız reflekslerle öğrendiklerini yanıtlarlar, yani gereklerini yerine getirirler. Bunlar anlık tepkilerdir. Bu yapıların aynınsa insanda da vardır. Örneğin vücut ateşe anında cevap verir. Burada analitik düşünmeye gerek yoktur. Ama bir Everest tepesine çıkış için yüzlerce koşulun analize tabi tutulması gerekir. Ancak tüm ilgili koşullar analiz edildikten sonra yola çıkmak için karar verilir. Duygusal düşüncede yanlı payı aranmaz. İçgüdü nasıl tepki veriyorsa öyle davranılır. Analitik düşünce ise yılları alabilir. Yöntem, çalışma ve hakikat arayışı böylesi bir düşünce yapımıza dayanmak durumundadır. Zihnimizin çalışma düzenini tanımadan, doğru yöntem ve hakikat bilgisi rastgele olmaktan kurtulamaz. O halde zihnin kendisini iyi tanımak öncelik taşımaktadır.

Zihnimizin birinci özelliği, çok esnek bir yapı sergilemesidir. Denilebilir ki, zihnimiz dışında bilebildiğiniz tüm evren yapılanmalarında özgürce seçim yapma şansı çok sınırlıdır. Özgürlük alanı çok dar aralıklarla düşünülebilir. Atom altı parçacıklarla makro evrendeki yapılarda özgür seçimin nasıl cereyan ettiğini bilmiyoruz. Ama mevcut evren çeşitliliğine bakarak, bunun ancak parçacıklar dünyasıyla, makro evrendeki esnek davranabilme ve özgür seçme yeteneğiyle mümkün olabileceğini yol açtıkları sonuçlardan çıkarabiliyoruz. İnsan beyinde ise, bu esneklik aralığı çok genişlemiş bulunmaktadır. Sınırsız hareket özgürlüğüne en azından potansiyel düzeyde sahibiz. Tabii bu potansiyelin ancak toplumsallıkla aktif hale geçebileceğini unutmuyoruz.

Zihnimizin ikinci özelliği, zihniyet esnekliğimizin geniş bir doğru algılamalar kümesi kadar, yanlış algılamalara da açık bir yapı sergilemesidir. Bu özellik temelinde esneklik, baskı ve

duygu ağında her an saptırılabilir. Bu nedenle baskı ve işkence mekanizmalarıyla duyguları avlamayı esas alan havuç politikaları, aldatma ve yanlış yaptırımlarla birlikte kullanılır. Hele binlerce yıldır insan zihni üzerinde baskı kuran hiyerarşik ve devlet düzenlemeleri muazzam etkiler yaratmışlar, adeta kendilerine göre bir zihniyet yapısı inşa etmişlerdir. Ödüllerle de zihnin çokça avlandığı iyi bilinen özelliklerindedir. Buna karşın, direnme özelliğine de sahip zihniyet yapımız, doğru yolu tuturmada ve büyük hakikatlere ulaşmada eşsiz özellikler sergilemektedir. Büyük insanların bu vasıflarında bağımsız zihinlerinin rolü belirleyicidir. Özgür seçimler en çok zihinler bağımsız kaldığında gerçekleşir. Zengin algılamalarla bağımsız olma arasında yakın ilişki vardır. Zihnin bağımsızlığıyla kastedilen, daha çok adalet ölçülerinde davranabilmedir.

Gerçekle adalet arasındaki ilişkinin altında evrensel düzenin yattığını söyledik. O halde adil olabilen zihin, evrensel düzene göre özgür seçim şansını en çok kullanma duruşunu yakalamıştır denilebilir. Bunun için özgürlük tarihi, en büyük eğitici güç olarak zihnimizi eğitmekle (toplumsal tarih) onu doğru seçimlere hazırlar. Psikoanalitik yaklaşımlar zihnimizin derinliğini artan bir hızla ölçmeye çalışmaktadır. Psikoanalizm yeni bir bilgi alanı olarak giderek önem kazanmaktadır. Fakat psikoanalizm kendi başına doğru ve yararlı bilgiye ulaşmada yetersizdir. Bunda bireyi bağımsız ele almasının büyük rolü vardır. İnsanı toplumdan kopuk ele almak çok yetersiz ve sağlıksız bilgiye yol açabilir. Sosyopsikolojinin bu eksiği kapatması şimdilik pek verimli olamamaktadır. Sosyoloji doğru kurulmamıştır ki, psikososyoloji doğru sonuçlar versin. Psikoloji ile hayvan zihinlerini iyi tanıyabiliriz. Süper hayvan olarak da psikoloji ile insanı tanıyabiliriz. Ancak sosyal bir hayvan olarak insanı tanımanın henüz başlangıcındayız.

Yöntem ve bilgilendirme sistemini kurgularken, zihnimizin yapısını iyi tanımadan başarılı sonuç almamızın tesadüflere kaldığını daha iyi anlamaktayız. Ancak zihnin doğru ve derinlikli tanımı ve özgür seçme pozisyonu sağlandığında (toplumsal özgürlük), yöntem ve bilgi rejimimiz doğru algılamalara yetkin cevaplar verebilir. Bu koşullar altında yöntemli çalışmalarımız daha doğru bilgi birikimiyle daha özgür bir toplum ve birey olma şansımızı arttırırlar.

5-Metafizik Yaşayabilen Varlık Olarak İnsan

İnsanın metafizik karaktere sahip olma özelliği, yöntem ve bilgi sistematığı açısından eşsiz bir örnek sunmak durumundadır. Yöntem ve bilgiye ulaşma bilimi (epistemoloji), insanın metafizik özellikleri çözümlenerek daha yetkin kılınabilir. Bizzat metafizik yaratma ve inşa etmede insanı kavramak önemli bir araştırma konusudur. En az çözümlenen toplumsal sorunlardan birisi de, metafizik insanı tanımlama düzeyinden bile yoksun oluşumuzdur. İnsan nasıl metafizik olabiliyor? Bu hangi ihtiyaçtan kaynaklanıyor? Olumlu ve olumsuz yanları nelerdir? Metafiziksiz yaşamak mümkün müdür? Belli başlı metafizik özellikler nelerdir? Metafizik sadece düşünce ve dinsel alanda mı geçerlidir? Toplumla metafizik arasındaki ilişki nedir? Metafizik sanıldığı gibi diyalektik karşıtlığı mıdır, onunla sınırlandırılabilir mi? Soruları daha da çoğaltabiliriz.

Madem insan temel bilgi öznenimizdir, o halde bu öznenin en temel vasıflarından olan metafizik düşünce ve kurumlarını tanımadan, bu kaynaktan yeterli bilgiye erişme iddiamız eksik kalacaktır. Gerek sosyolojinin, gerek psikolojinin kendine hiç sorun yapmadığı bir alandan bahsediyoruz. Başta dini olmak üzere birçok düşünce ekolünün metafizik olarak değerlendirilmesi, metafizik sorununu daha da içinden çıkılmaz hale getiriyor. Metafizik sorununa yaklaşımımızın temelinde, onun toplumsal insanın temel bir özelliği olması yatmaktadır. Metafizik, toplumsal insanın onsuz edemeyeceği bir toplumsal inşa gerçeğidir. İnsanı metafizikten soyutlarsak, onu ya süper bir hayvana (Nietzsche'nin Almanlar için kullandığı bu kavram Faşizm -Nazi- Almanya'sında kanıtlanmıştır), ya da süper bir bilgisayara dönüştürmüş oluruz. Bu duruma gelmiş bir insanlığın ne kadar bir yaşam şansı olabilir?

Gelelim metafizik insanın ne olduğuna.

a-Ahlak metafizik insan özelliğidir.

b-Din önemli bir metafizik özelliktir.

c-Tüm kollarıyla sanat ancak metafizik olarak tanımlanabilir.

d-Kurumsal toplum, hatta toplum bir bütün olarak metafizik tanım'a daha uygun düşmektedir. Daha da sıralayabileceğimiz bu özellikleriyle acaba insan neden ve nasıl metafizik olabilmektedir?

Birincisi, insandaki düşünebilme kapasitesidir. Bir nevi kendi farkına varan evren olarak insan, duyduğu dehşeti (hem acısı, hem sevinci yönüyle) gidermek için kendini fizik üstü inşa etmek zorundadır. Başka türlü fiziki acı ve sevinçlerin üstesinden gelemeyiz. Savaşlar, ölüm, şehvet, tutku, güzellik vb. algılar karşısında dayanabilmek için metafizik düşünce ve kurumlar vazgeçilmesi zor bir ihtiyaç durumundadır. Tanrı yoksa icat edilmek, sanat oluşturulmak, bilgi geliştirilmekle ancak bu ihtiyaçlar tatmin edilebilir.

Daha değişik bir açıdan metafiziği fiziğin ötesi olarak düşünmek, ne çok mahkûm etmeyi ne de övgü düzmeyi gerektirir. İnsan gerçekten fiziğin sınırlarını en çok zorlayan varlıktır. Fiziğin ötesi olarak metafizik yaşaması, insanın ontolojik karakteri gereğidir. Sadece fiziki olarak kalabilmeyi savunmanın bir anlamı yoktur. Daha doğrusu, fiziki kalmak ancak mekanik insan tanımına yol açabilir. Bu, Descartes'in çoktan tanımladığı, ancak bilimsel izahı olmayan bir 'ruh' kavramıyla kurtulmaya çalıştığı bir yaklaşımdır.

İkincisi, ahlak olmadan toplumun sürdürülmeyecek olması metafizik olmayı gerektirmektedir.

Toplum ancak özgür bir yargılama olarak ahlakla düzenlenebilir. Sovyet Rusya'sının, Firavun Mısır'ının tüm rasyonelliklerine karşı çözümlerini ahlak yoksunluğuna bağlayabiliriz. Rasyonalite tek başına toplumu sürdürmez. Belki robotlaştırabilir, gelişkin hayvanlar haline getirebilir, ama insan olarak tutamaz. Ahlakın bazı niteliklerini sayalım: Acıya dayanma gücü ve gereğini karşılayabilmesi, zevk, arzu ve şehvete sınır koyması, üremeyi fiziki değil toplumsal kurallara bağlaması; geleneklere, dine, yasalara uyma ve uymama tercihinin ilişkili karar vermesi. Örneğin ahlakın üremeye yol açan cinsel ilişkiyi kurallara bağlaması insan türünde zorunlu bir ihtiyaçtır. Nüfusu kontrol altına almadan toplumu sürdüremeyiz. Tek başına bu konu bile ahlaki metafiziğin büyük gereğini ortaya koymaktadır.

Üçüncüsü, sanatla insan kendine has bir evren yaratmaktadır. Toplum ancak ses, resim, mimari gibi temel alanlardaki yaratımlarla sürdürülmektedir. Müziksiz, edebiyatsız, mimarisiz toplum düşünülebilir mi? Tüm bu alanlardaki yaratımlar metafizik anlamındadır. Bu yaratımlar toplumun sürdürülmesinin vazgeçilmezleridir. Sanat tam bir metafizik kurgulama olarak insanın estetik olabilme ihtiyacını gidermektedir. İnsan nasıl iyi-kötü seçimiyle ahlak davranışına anlam biçiyorsa, güzel-çirkin yargısıyla da sanatsal davranışa anlam biçmektedir.

Dördüncüsü, politik yönetim alanı da metafizik yargılarla doludur. Alanın kendisi en güçlü metafizik inşalardan ibarettir. Politikayı fizik yasalarla izah edemeyiz. Fizik yasalarla yönetimin azamisi robotsallıktır; diğer yüzüyle faşizmin 'sürü güdümü'dür. Politik alanın seçme, özgür davranma anlamını da taşıdığı belirtilirse, politik insanın metafizik karakterine bir kez daha varmış oluruz. Aristo'nun "İnsan politik hayvandır" belirlemesi daha çok bu anlamı çağrıştırmaktadır.

Beşincisi, hukuk, felsefe, din ve hatta 'bilimciliğin' metafizikle yüklü alanlar olduğunu özenle belirtmeliyiz. Tarihsel toplumda tüm bu alanların niceliksel ve niteliksel yönleriyle metafizik eserlerle dolu, yüklü olduğunu bilmekteyiz.

Birey-toplum yaşamında metafiziğin ağırlıklı konumunu tespit ettikten sonra, hakkında daha anlamlı yaklaşımlar geliştirebiliriz.

1-Tarihsel gelişiminde metafizikçi yaklaşımlar kendilerini ya tümünden yüceltip temel hakikat gibi açıklamışlardır, ya da karşıtları tarafından eleştirel yaklaşımlarla tam bir düzmece alan biçiminde görülüp, gerçekliği olmayan, insanı aldatma söz ve aygıtlarından ibaret sayılmışlardır. Her iki yaklaşımda da tarihsel toplum algılamasından ya habersiz olduğu ya da bu konuda abartıya kaçıldığı rahatlıkla ileri sürülebilir. Her iki anlayışın da farkında olmadıkları husus, metafiziğin hangi toplumsal-bireysel özellik ve ihtiyaçtan kaynaklandığıdır. Yüceltici kesim metafiziğin fiziksel âlemlerle bağını bir tarafa bırakmış olup, sonsuz özgürmüşçesine bir yanılığın taşıdığıdır. Bu kesimdekiler düşünce ve ruhun maddi âlemlerle ya bağını inkâr etmişler, ya da saptırıp aşkın tanrı düzenlerinden bizzat insanın tanrılaşmasına kadar saplantılar ve abartılara yoğunca düşmüşlerdir. Şüphesiz bu gelişmelerde hiyerarşik ve devlet düzeninin etkisi büyüktür.

Metafiziğin önemini inkâr eden kesim ise, materyalist âlemi, maddi uygarlığı, son dönemde rasyonalite ve pozitivizmi bayrak edinerek saldırıya geçmiştir: Metafizik kokan her şey hastalıktır, aldatma aracıdır, toptan reddedilmelidir. Fakat sonradan daha iyi fark edildi ki, özellikle kapitalist modernitenin sahip olduğu rasyonalite ve pozitivizminin 'faşist sürü', 'robot-mekanik insan' ve 'simülasyondan' ibaret yaşam algılamalarına yol açarak, çevreyi de yok ederek bir tarihsel toplum yıkımına yol açması söz konusudur. Fizik yasalarına aşırı bağlılık, toplumun yıkımı ve çözülüşünden kendini alıkoymamaktadır. 'Bilimcilik'in en kötü metafizik olduğu da böylece kanıtlanmış oluyordu. Eğer toplumsal yaşamın bir anlamı varsa tabii! 'Bilimciliğin' en sığ materyalizm olduğunu, iktidar ve istismarın en iyi eğitilmiş uzmanı olduğunu, dolayısıyla bilerek veya bilmeyerek kendini en çok aldatan konumunda tutarak metafiziğin bu en tortu biçimini temsil ettiğini önemle belirtmeliyim.

2- Hiçbir tarafta yer almayan, 'nihilist' olarak da değerlendirebileceğimiz kümede yer alanlar ise, her iki tarafta yer almak zorunda olmadıklarını, metafizik yanlısı ve karşıtlığının gerekmediğini, tam bağımsız yaşanabileceğini iddia etmektedirler. Görünüşte zararsız gibi duran bu kümenin, özünde ise en tehlikeli küme olduğunu belirtmek gerekir. Diğer iki tarafın hiç olmazsa büyük idealleri vardır. Temsil ettikleri değerlerin farkındadırlar. Toplumu şekillendirmede ve bireyi yeniden inşa etmede iddialıdırlar. Tam bağımsız küme ise, aslında toplumun içinde ve toplum değerleriyle yaşadığı halde, nihilist (inkârcı) bir tutumla oralı olmayan bir yaşamın mümkün olduğuna inanmaktadır. 'Bilimci' metafizikçilere en yakın kesimdir. Kapitalist modernitenin sayılarını çığ gibi arttırdığı bu kesim yıkılmış, çözülmüş toplumun deklase (boşluğa, lağıma atılmış) unsurlarından oluşmaktadır. Tersinden buna hayvanlaşmaya en yakın kesim de diyebiliriz. Futbol holiganları bu kesime en yakın duran, görünür bir örneği sergilemektedir. Benzeri gruplar hızla çoğalmaktadır. Kapitalist modernitenin kanseri arttırdığı bu örneklerle de kanıtlanabilir. Metafiziğe ilişkin her iki tarihsel yaklaşım da sonuçta modernitenin pozitivist bilimcilikçi anlayışında birleşirler. Dinleri kılık değiştirmiş metafizik olan pozitivizm dini iken, tanrıları da ulus-devlettir. Maskesini atan tanrı, bizzat ulus-devlet biçiminde tüm modern toplumların içinde kapsamlı ritüel ve simgeleriyle kutsanmaktadır.

3- Daha dengeli bir yaklaşımın geliştirilmesinin hem gerekli hem de mümkün olduğunu düşünüyorum. Daha doğrusu, metafiziğin bir toplumsal inşa olduğunu bilerek ahlak, sanat, politika ve düşüncede 'iyi, güzel, özgür ve doğru'ya yakın bir metafiziğin geliştirilmesini temel görev saymaktayım. Ne toptan kabul edici, ne de reddedici ve ukalaca tam bağımsızlık safsatalarına düşmeden; tarihsel toplumda hep izlendiği gibi, 'iyi güzel, özgür ve doğru' arayışımızı sürdürmek 'erdemli yaşam'ın özüdür. Toplumda anlamlı yaşamı mümkün kılanın da bu erdemli yaşam sanatı olduğuna inanmaktayım.

Şüphesiz metafiziklere mahkûm değiliz. Ama en 'iyisini, güzelini, özgürünü ve doğrusunu' bulmaktan ve geliştirmekten de vazgeçemeyiz. Kötüye, çirkine, köleliğe ve yanlışa mahkûm olmak ne kadar kader değilse; iyi, güzel, özgür ve doğru bir yaşam tarzı da imkânsız değildir. En kötü seçenek olarak, çaresizliğin ve sorumsuzluğun (kapitalist modernite başta olmak üzere, tüm hiyerarşik ve devletli düzenlerin) yol açtığı nihilist yaşama da mecbur değiliz. Bu konuda kavga tarih kadar, toplumun ilk inşa çağından beri sürmektedir. Günümüzdeki özgün yan, kapitalist modernite gibi bir sistemin çözülüş döneminde yaşamamızdır; bunun iyi, güzel, özgür ve doğru olanın mücadelesi için özgün düşünce ve eylem duruşlarına, toplumsal yeniden inşalara ihtiyaç göstermesidir. Bu yönlü yoğun çabalara aşk düzeyinde bir tutkuyla girişmek kadar, en bilimsel arayışlara (yöntem ve hakikat rejimine) ihtiyaç vardır.

E- TOPLUMSAL DOĞA VE HAKİKAT

1-Toplumsal Hakikati Tanımlamak

İnşa edilmiş gerçeklik olarak toplumsallık, esas olarak insan yaratımı demektir. Şüphesiz ondaki madde miktarı, biyolojik gelişim göz ardı edilmiyor. Bunların fizik, kimya ve biyoloji gerçekleri olarak araştırıldıklarını biliyoruz. Ayrıca insanı tür ve zihin olarak inceleyen antropoloji ve psikoloji kendi alanlarında anlam üretmektedirler. Eleştirilerimiz olsa bile, yine de bilimin parçalanmış halinden de öğrenebildiklerimiz vardır. Toplumsal gerçekliğin farklı bir

algılama düzeyi olduğunu sıkça belirtmemiz, diğer bilimlerle aradaki farkı iyi kavramak içindir. Bu farkı yakalamadan, pozitivistlerin düştüğü büyük hataya düşüp 'bilimcilik' hastalığından kurtulamayız.

Toplumsal doğanın kendisi doğa zekâsının en yoğun olduğu varoluştur. Aynı zihniyet unsurlarını düşünmek belki abes karşılanabilir. Ama bilimin tarihsel-toplumdan koparılıp resmi uygarlığın hizmetine koşturulması ve iktidar için en verimli güç kaynağı rolüne düşürülmesi, demokratik uygarlık yaşamının zihniyet ve yapılanmasını gözden geçirmeyi önemli kılmaktadır. Tarih boyunca resmi uygarlığın ideolojik hegemonyası ve bilimi olarak zihniyet ve yapılanmasına karşı sürekli bir karşı duruş ve alternatif oluşturma eylemi sürdürülmüştür. İdeolojik mücadele ve alternatif bilim hareketleri her zaman var olagelmıştır. Klasik uygarlıklar zekânın analitik gelişimini en çok istismar eden sistemler olmuşlardır. Kendi istismarcı gerçeğini örtbas etmek için ipe sapa gelmez her tür kandırmacı, korkutucu, hayalperest kılıcı imge ve simge düzeneklerinden çok yararlanmışlardır. Mitoloji, din, felsefe ve bilimcilik alanında kendi maddi gerçekliklerini genel toplumsal gerçeklik olarak sunup, başka hakikatleri aramanın boş çaba olduğunu hep yaymak istemişlerdir.

Bu 'tekçi' ideal, sermaye ve tekelin kendini 'tek doğru yol' olarak dayatmalarının izini taşır. Birinci ve İkinci Doğanın muazzam farklılık içindeki renklerini adeta griye boyayarak, tek rengin gri olduğunu ispata kalkışmışlardır. Artı-değerden topladıklarından cüzi bir miktarı entelektüel sermaye olarak kullanıp, ideolojik hegemonyayı hiç eksik etmemişlerdir. Okul-eğitim sistemleri yaşam tarzlarının ezberletildiği yerler haline getirilmiştir. Üniversiteyi hakikati ve toplumsal kimliği özümlemenin alanı değil, dışlamanın ve inkârın alanı olarak kullanmışlardır. Bilimin içeriği ve yapısı, objektiflik adına toplumsal doğanın tarihsel-toplum gerçekliğini nesneleştirip özne rolünden çıkarmak için özenle düzenlenmiştir. Katı bir uygarlıkçı çizgideki düzenekler ideal evrensel kural ve formlar olarak sunulmuştur.

Toplumsal doğanın tarihinin hem paradigmatik hem ampirik olarak anlam bulduğu kanısında değilim. Adına toplumsal tarih denen tarih yazımları, pozitivist sosyolojinin en parçalı bölümleri olmaktan öte anlam ifade etmezler. Vücudun, bütünü bir parçasının tasviri olmaktan öteye gitmezler.

Kapitalist modernist paradigma tümüyle aşılmadan, tarihsel hakikatin anlaşılması şurada kalsın, dinler tarihinden daha çok hakikati perdeleyici rol oynayacağını ve anlamsızlık yüklü kılacağını sıkça belirtmem de bu nedenledir. Marks'ın bu paradigmatik bakışının tarihsel sonuçları günümüzde daha iyi anlaşılıyor. Yanlış tarih, yanlış pratik demektir. Genelde uygarlık, özelde kapitalist modernitenin paradigmatik ve ampirik yaklaşımları aşılmadan, toplumsal doğanın paradigmatik ve ampirik yaklaşımına varılamaz.

Tarih üç toplum biçimini veya tarzını tanımaktadır: İlkel klan toplumu, sınıflı devlet veya uygarlık toplumu ve demokratik çoklu toplum. İlkel, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist toplum gibi çizgisel ilerlemeci yaklaşımlar fazlasıyla dogmatiktir. Diğer bir deyişle idealist ve kadercidir. Daha da önemlisi, tanımlamamda üç toplum tarzı da düz çizgisel bir doğrultuda ilerlemez. Derinleşen ve genişleyen döngüsel bir sisteme daha yakındır. Diyalektik işleyişi kabul etmekle birlikte, uçların birbirini yok ederek ilerlemesi gibi bir yorumu doğru bulmadığımı açıkça belirtmek durumundayım. Tez, antitez ve sentezci yaklaşımlar evrenin işleyiş esaslarını açıklamada elverişli bir mantık aracı olabilir. Ama çok zengin, farklılığı mümkün kılan, karşılıklı beslenmeyi tanıyan (simbiyotik ilişki) bir diyalektik ilişki tarzı veya kavrayışı doğanın diyalektik işleyişine daha yakındır veya açıklayıcı niteliktedir.

Unutmamak ve farkında olmak gerekir ki, evrende en küçük zerreciklerden tutalım kozmos seviyesindeki bütünlüğe kadar, oluşumu mümkün kılan ikilemler ve bunların karşılıklı ilişki ve etkilemelerinden doğan, her ikisini bağrında taşıyan, fakat ikisinin de toplamından farklı olan bir oluşum tarzı esastır, evrenseldir. Tüm değişimin ve gelişimin temelinde bu tarz oluşumu görmekteyiz.

Toplum da bu oluşum tarzının dışında bir varlık değildir. Aynı tarzın oluşum diline sahiptir. Özcesi, ikilemleri sürekli oluşturur. Bundan ikisini de bağrında taşıyan, ama toplamlarını aşan yeni farklı oluşturmalara imkân tanır. Toplumların değişim ve gelişimindeki diyalektiği böyle algılamak, somutun bilgisine daha fazla sahip olmamızı sağlar. En küçük toplumsal birimlerden bütünlüğe kadar bu diyalektik anlayışıyla yaklaştığımızda,

yorumlama ve algılama gücümüzün daha insani özelliklerimizi (özgür insan potansiyeli) harekete geçireceğini belirtebilirim. Hem toplumu bireyde somutlaştırarak sorumlu özgür bireyi geliştirebiliriz, hem de özgür bireylerden etkilenmiş toplumu daha çok özgürleştirebiliriz. Özgürleşme imkânı en iyi eşitlik ve demokratikleşme potansiyeline ve şansına sahiptir.

Tekrar belirtmeliyim ki, toplumsal gerçekliğin üçlü dinamiğini belirtirken bir keşifte bulunmuyorum. Sadece evrensel oluşum dinamiklerini topluma uyarlamaya çalışıyorum. Neden üçlü dinamikler diye bir soru sorulursa, VAROLUŞ'tan ötürü derim. Eğer var olmak da bir sorun olarak cevabını bulmak isterse, o zaman neden varız sorusuna atlamak gerekir. Fakat var olmak bence tartışılmaz. Varlık olmasaydı, zaten bu soru ve sorunlara da hiç gerek kalmayacaktı. Olmayan bir şeye yer olmaz. Olmayanlık durumunda sadece oluşumsuzluk, hiçbir şey olmamaktan bahsedilebilir ki, bu da saçmalık dediğimiz şeydir.

Eğer varlığı, varoluşu kabul ediyorsak, oluşum tarzından bahsetmek anlamlıdır. Yaşamın tüm anlamı, düşüncenin tüm gelişimi, değişim ve gelişimin oluşumdan kaynaklandığını sezmişlerdir. Bu temelde mitolojik, dinsel, felsefi ve bilimsel düşünme kategorilerinde muazzam bir külliyat oluşturmuşlardır. Herhalde bu külliyatları inkâr edemeyiz. Hepsi de esasta oluşumu cevaplandırmak istemiştir. Bunun için kimi mitolojik, kimi dinsel yöntemlere başvurmuş, bunlar yetmemiş, imdada felsefe ve bilim kategorileri yetişmiştir. İşlevsellikleri aynıdır, fakat cevapları farklıdır. Oluşumun nedeni, nasılı ve amaçları hep sorulmuş, her kategori kendi disiplinine göre cevaplar üretmeye çalışmıştır. En iddialı disiplin olan bilim, oluşumun üçlü dinamiğini önemli oranda aydınlatmıştır. Madde-enerji, parçacık-dalga mekaniği kuantumlar düzeyine taşındığında (hem teorik hem deneysel) ikilemin hep oluşumlara yol açtığını, bu oluşumların ürünü olan sonucun hep içinden çıktığı ikilemin (Madde-enerji, parçacık-dalga akımlarının evrenselliği vardır) izini taşıdığını, ikisinin üçüncü içinde devamını sürdürerek farklılaştığını, değişimin gelişme veya ters-gerileme biçiminde olduğunu, varlık dinamiklerinin temel karakteristiğinin bu tarz olduğunu kanıtlamıştır. Yeniden kanıtlamaya da gereksinim yoktur.

Kendimize bakalım. Baba ve annenin çocuğu, anne ve babaya çok benzeyen, ikisinin kalıtını sürdüren, ama bunu farklılaşarak (Bu farklılaşma çok yavaş seyredir. Doğanın her olayında farklılaşma böyledir) yeni bir biçimde temsil eden bir oluşur. Ezeli oluşun bir zerreciği olarak da yorumlanabilir. Oluşum ancak bu tarzda olmakla aslında varlık savaşını kazanıyor. Nedir varlık savaşı? Var kalmak nasıl oluyor? Var kalmak, kendini değiştirerek sürdürmektir. Niçin? Belki de var olduğunu kanıtlamak için. Değişerek var olmanın tanrısallığını, muhteşemliğini seyre dalmak için!

Saçmalık şuradadır: En yakınımızdaki oluşları gözleyerek sağlam bir mantık edinmemiz gerekirken, neden bu asli hakikatten bu kadar uzaklaşabildik veya uzaklaştırıldık?

Eğer bu saçmalığı aydınlatırsak, esas meseleye gelmiş olacağız. Toplumsal olgunun işleyiş karakterini daha doğuşundan itibaren saran anlatım ağlarını, örüntülerini, örtülemelerini söz konusu ediyorum. Toplumsallık neden bu örtülemelere ihtiyaç duydu? Zekâ bu gelişmeler karşısında neden duygusal ve analitik boyutlara bölündü? İşlevleri neler oldu? Verilecek cevaplarla toplumsallığımızı olduğu gibi, olmasını istediğimiz gibi yorumlayıp değiştirebileceğiz. İnsan, özne olarak, YORUMLAYIP İSTEDİĞİ BİÇİMDE DEĞİŞTİRME değeri olan bir varlıktır. Yorumlama ve arzu (diğer bir deyişle düşünme ve duyumsama, isteme) ne kadar oluşum dinamiklerine denk düşerse, yeni biçimin gelişme şansı da o denli yüksek olur. Ne kadar uzak düşerse, toplumsallıkta ya tutuculuk ya gerileme yaşanır. Duygusal ve analitik zekânın gelişimi bu sorunlar etrafında gerçekleşir.

Toplumu ilkel-modern, kapitalist-sosyalist, sanayi-tarım, ileri-geri, sınıflı-sınıfsız, devletli-devletsiz ikilemler halinde sunmak, toplumsal doğanın hakikate yakın tanımını daha çok perdeleme eğilimindedir. Bu tür ikilemler toplumsal hakikatten uzaklaştırırlar.

Toplumsal Doğa'yı mitolojik, dinsel, metafizik ve bilimsel (pozitivizm) anlam örüntüleriyle katı evrenselci hakikat olarak sunmak yerine, süre ve mekân koşuluna bağlı zengin farklılıklarla temel evrensel varoluşların en esnek bir biçimi olarak anlamlandırmak, hakikate daha yakın sunumlara yol açar. Toplumsal Doğa'nın niteliklerini iyi tanımadan yapılacak her yorum, sosyal bilim ve pratik değişim hamlesi ters tepmelere yol açabilir. Tanrısal yaklaşımlardan pozitivist yaklaşımlara kadar uygarlık tarihi boyunca geliştirilen anlatımlar sermaye ve iktidar tekellerinin

zirve yapmasını engelleyememişlerse, köklü bir özeleştiriyile kendilerini daha insani bir yoruma uğratmaları, ahlaki ve politik topluma hizmet açısından vazgeçilmez görevleridir.

Toplumsal Doğa'nın hem tarihsel hem bütünlüklü anlamını veren şey, farklılaşma içinde birliğini temel varoluş özelliği olarak temsil eden ana unsuru ahlaki ve politik toplumdur. Toplumsal Doğa'ya karakterini veren, farklılık içinde birliğini sürdüren, tarihselliğini ve ana bütünlüğünü ifade eden belirleyici unsur rolünü oynayan ahlaki ve politik toplum tanımıdır. Topluma ilişkin çok kullanılan ilkel, modern, feodal, köleci, kapitalist, sosyalist, sanayi, tarım, ticari, paracıl, devletli, uluslu, hegemon vb. nitelermelerin hiçbiri Toplumsal Doğa'nın belirleyici niteliğini ifade etmez. Tersine perdeler ve parçalı bir anlam sonucunu doğurur ki, bu da topluma ilişkin hatalı teorik ve pratik yaklaşım ve gerçekleştirilmelerin özünü oluşturur.

Toplumsal hakikat rejimi daha da geliştirilebilecek eleştiriler temelinde yeniden düzenlenmeyi gerektirmektedir. Şüphesiz yeni bir tanrısal yaratımdan bahsetmiyorum. Ama insan aklının en yetkin özelliğinin hakikati arama ve inşa etme gücünde olduğuna da inanıyorum.

a-Toplumsal Hakikat ve Yitimi

Toplumsal doğalar zihinsel yanı gelişkin esnek doğalardır. Anlam yüklüdürler. Genelde canlılardaki anlam yükü cansızlardakinden fazladır. En basit atom parçacığından en karmaşık bileşimlerine doğru bir anlam artımı söz konusudur. Anlam artımının özgürlükle ilişkisi vardır. Enerji-madde ikilemindeki katılmış maddi parçacık denilen yan hep anlamı engellemekle yükümlüdür. Tıpkı duvar gibi. Duvar içindekileri korur, ama aynı zamanda hapseder. Evrende bu ikilem her olguda vardır. Duvar bazen tam bir savunma aracı olurken, bazen de hapisane aracı halini alır. Madde kısmının bu yönlü bir özelliği hep vardır. Toplumsal doğada (evrende, maddede) çok gelişkin bir anlam birikimi bulunmaktadır. Toplumsal örgüler, organlar, yapılar, sistemler özünde anlamca belirlenirler. Anlamını en iyi dile, söze, yapılanmaya kavuşturan toplumlar en gelişmiş toplumlar tanımına kavuşurlar. Bunlar özgürleşme düzeyi gelişkin toplumlardır. Özgür toplumlar kendilerini anlamlandıran, dillendiren, konuşuran, ihtiyaca göre çok yönlü yapılandıran toplumlardır. Özgürlükten yoksun toplumlar ise tersine dillerini geliştirememiş, açıkça konuşuramamış, kendilerini çok yönlü yapılandıramamış toplumlardır.

Bu tanım çerçevesinde çağlar boyunca toplumsal anlamı, hakikat gelişimini değerlendirmek sosyal bilimin özüdür. Hakikat, esasta çağlar boyunca gelişen toplumsal anlamlılığın insan bilincine çıkmış halidir. Kendini mitolojik, dinsel, felsefi, sanatsal ve bilimsel yollarla ifadeye kavuşturma işine hakikati araştırma, dile getirme işi diyebiliriz. Toplumlar sadece hakikat örgüsü değildirler, aynı zamanda açıklama gücüdürler. Hakikatini açıklayamamak en ağır kölelik, asimilasyon ve soykırım durumunu ifade eder ki, bu da bir nevi varoluştan kopma ve gerçeklik olmaktan çıkma durumuna düşmek demektir. Hakikatsiz toplum, hatta birey anlamsız kılınmış, başka öznelerin hakikati içinde erimiş ve kimliğini yitirmiş varlık anlamına gelmiş, daha doğrusu anlamsızlaşmış varlık haline uğramış demektir. Bu durumda anlamla hakikat arasında sıkı bir ilişki vardır. Anlam bir nevi hakikatin potansiyelidir. Bu potansiyel dile geldikçe, özgürce konuşulup yapılandırıldıkça hakikat haline erişilmiş olacaktır.

Hep 'içimdeki hakikat' demek hep 'içimdeki konuşamayan çocuk' demektir ki, bu durum en kötü toplumsal durumu, birey haline düşmüşlüğü ifade eder. Toplumsal anlamlılıklar (mitolojik, dinsel, felsefi, sanatsal, bilimsel yöntemlerle) hakikat haline gelmedikçe, bu aşamaya ve aktifliğe (potansiyelden entellegyaya) erişmedikçe yaşamsallık kazanamazlar. Çocukluktan kurtulamamak Ezop dilini aşamamak demektir ki, bu durum da hakikat haline erişememeyi ifade eder. Baskı altına alınmış toplumsal gerçeklikler bu durumu yoğunca yaşarlar. Hakikat açısından toplumsal gerçekliğe baktığımızda, ancak bu gerçeklikler (toplumsal doğalar, yapılar) herhangi bir hakikat yöntemiyle (mitolojik, dinsel, sanatsal, felsefi ve bilimsel) dile geldikçe, aktifleştikçe, yeniden örgütlenip yapılaşıkça anlamlı toplumdan hakikatli topluma erişeceğimizi görürüz. Toplumsal çağları hakikat açısından gözlediğimizde şunları belirtebiliriz:

1- Toplumsal Klanlar Çağı: Bu çağda karmaşık bir anlam kazanamamışlıktan ötürü klan topluluklarında hakikatler çok sınırlı bir kapsamda, gelişmemiş bir dille, bazen sözel anlatımlar ve çoğunlukla beden diliyle ifade edilirler.

2- Tarım-Köy Toplumları Çağı: Barınma, beslenme, giyinme, üreme ve korunma konusunda daha karmaşık bir yapılaşık yaşandığından, anlam kapasitesi çok artmış toplumsal

gerçeklikler söz konusudur. Anlam kapasitesine denk gelen bir hakikat çağı gelişmeye başlar. Özellikle ana-kadın etrafında gelişen mitolojik, dinsel ve sanatsal bir hakikat çağı (şişman ana-kadın heykelcikleri çağı) tüm kutsallığıyla sahneye çıkar. Diller gelişir. Mitolojik, dinsel ve sanatsal ifade gücü, orijinal değeri yüksek bir çağı başlatır. Prehistoryanın en görkemli çağıdır. Toplumun ilk defa kendini kutsal hakikatler halinde (mitolojik, dinsel, sanatsal yöntemlerle) açıkladığı çağdır. İnsanlık halen bu dönemin mirasını yemektedir. Felsefi bilgelik ve tıbbi bilim başta olmak üzere, diğer iki hakikat biçimi de bu çağda temel kazanmıştır. Kadın bilgeliği ve tıbbi bu dönemin etkin hakikatleri olarak yaşamda önemli yer bulmuşlardır. Kadın-tanrıçalığın bu çağda egemen olmasının nedeni, kadının beş önemli hakikat alanında kazanmış olduğu güçten ileri gelmektedir. Bu güç kazanmanın altında şüphesiz tarımı ve ev ekonomisini geliştirmede başat rol oynaması yatmaktadır.

3- Şehir ve Uygarlık Toplumu Çağı: Şehirleşmeyle birlikte artan toplumsallaşma diyalektik gereği zıddını da geliştirmiştir. Bu çağda diyalektik zıtlık toplumsal sınıflaşma ve devleti doğurmuştur. Bir toplumsal sapma olarak gelişen sınıfsallık ve devletleşme, toplumsal hakikat konusunda derin bir yarıma ve bölünmeye yol açmıştır. Yarıma ve bölünmeler şiddet içeren zıtlıklar temelinde olduğundan, hakikatlerin şiddetle bastırılması çağı da başlamış olur. Somutta bu durum kendini hakikatler savaşı olarak da açığa vurur.

Hakikatlerin sınıf ve devlet anlamını yüklenmesi tarihin özü haline indirgenmiştir. Tarih nasıl ve hangi yöntemle ifade edilirse edilsin, sınıf ve devlet damgasını taşıyacak biçimde inşa edildi, yazıldı. Toplumsal gerçekliğin, dolayısıyla toplumsal hakikatin yarıması her türlü yabancılaşmanın temelidir. Yabancılaşma, toplumsal anlamın saptırılmasına bağlı olarak hakikatinin de gerçeği ifade etmekten alıkonulmasıdır. Hatta gerçekliğin tersyüz edilmiş olarak ifade biçimlerine taşırılmasıdır. Toplumsal bireyin köklü yabancılaşması tarihteki en büyük kötülüktür. Toplumsal yabancılaşma tarihsel ihanet olarak da yorumlanabilir. Yabancılaşma her düzeydedir. Toplumun tüm maddi ve manevi kültürel alanlarını kapsar. Emek yabancılaşması zihniyet yabancılaşmasıyla birleştirildiğinde, hegemonik uygarlık sistemi kendini sürdürülebilir. Dolayısıyla sınıflı, devletli toplum sistemi olarak uygarlık çağı, ancak toplumsal alanların derinliğine yarıması ve yabancılaşması temelindeki gerçekleşme olarak tanımlanabilir.

Uygarlık toplumsallığı bölünmüş ve sürekli çatışmayı mümkün kılan bir gerçekliktir. Derin bir hakikat arayışı, çatışması olarak da kendini var kılar. Sömürü ve zor tekelini elinde tutan tahakkümcü güçler, toplumsal hakikati bastırıp çarpıklaştırdıkları oranda ezilen ve sömürülen gruplar, bireyler ve halklardan oluşan toplumlar inşa ederler. Bu kesimler anlamını, dolayısıyla hakikatini kaybetmiş yığınlar, sürüler halinde güdülürler. Sözü edilen kesimler ancak hakikatlerini yitirdiklerinde güdülmeye elverişli konuma gelebilirler. Uygarlık tarihi dar anlamda bu güdülenimin hem anlam hem de hakikat olarak inşa edilip sürdürülmesinin tarihidir.

b-Toplumsal Hakikat ve Yabancılaşma Biçimleri

Toplumsal gerçeklik gerek kendi içinde gerek dışında baskı ve sömürüye alan bırakmadıkça, anlam ve hakikatinin özgür gelişiminden bahsedilebilir. Bu durumda anlam ve hakikat özgürdür. Özgür olmak, anlamlı ve hakikatli olmakla mümkündür. Özgürlüğü olmayanın kimliği, dolayısıyla anlamı ve hakikati de olmaz.

Doğal koşullardan kaynaklanan tehditlerle (kıtlık, vahşi hayvanlar, iklimsel zorluklar, bulaşıcı hastalıklar) bollukların (bol yiyecek taneleri, meyveler, av hayvanları, elverişli iklimler, güvenli ve sağlıklı ortamlar) egemen olduğu koşullardaki hakikat biçimleri ile toplumsal baskı ve sömürünün sürdürüldüğü toplumlardaki hakikat biçimleri farklı oluşur. Ana hatlarıyla bu biçimleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Henüz toplumsal tahakkümün (hiyerarşi ve devlet) gelişmediği koşullarda hakikatin başlıca ifade biçimleri mitoloji, din ve sanatlardır. Hakikati açıklamada felsefe ve bilimin payı sınırlıdır. Ağır basan ifade biçimi ise mitolojidir. Mitoloji bilindiği üzere söylence, efsane, masal, öykü biçimindeki anlatılardır. Mitolojilerde mutlaka bir hakikat gizlidir. Daha doğrusu, mitoloji hakikatin bir söylem biçimidir. Uygarlığa batırılmamış din de mitolojiye göre inanç yanı sıra daha ağır basan, hakikat değerliliğine kesinlik katan bir biçimdir. Din kesin olduğuna inanılan mitolojilerdir. Dinin inanç ve yargılarında hakikatle eşitlenme, özdeşleşme vardır. Bilgelik

(felsefe) ve bilim mitoloji ve dinin ağır etkisini taşır. Sanat bir hakikat biçimi olarak dinsel ve mitolojik zihniyetle sıkı bağ içindedir. Müzik ve çizim olarak anlamı ifadelendirmek ister. Müzik, resim ve heykele yüklenen anlamı araştırmak önemli bir hakikat çalışmasıdır. Önemli olan müziğin, resmin, heykelin kendisi değildir; ifade ettikleri anlam ve hakikat olarak değerleridir.

Mitoloji ve dinin dilinin şiirselliği esastır. Dilin kendisi doğuşundan itibaren uzun süre şiirsel anlatımlıdır. Dolayısıyla şiirle hakikat arasında sıkı bir ilişki vardır. Şiir tahakküm tanımayan eski özgür toplumun dili ve hakikatidir. İlk ozanlar bilgelere, peygamberlerden önceki hakikat açıklayıcılarıdır. Bir toplumun dilinin şiirselliği ve ozan anlatımlı gücü, o toplumun ne denli özgür ve anlamlı bir toplumsal gerçekliğe sahip olduğunu gösterir.

2- Sınıflı ve devletli toplum sistemi olarak uygar toplum hem kendi içinde hem dışında tahakküme uğradığı ve yarıldığı için, anlam ve hakikat olarak da parçalanır. Mitolojik ve dinsel anlatıma tahakküm karıştığından hakikat yabancılaşır. Yabancılaşma uygar toplumun özüne, varlığına ilişkindir; sadece söyleme dayanmaz. Tahakküm örgütlenmeleri içerdikleri anlamları hakikat olarak sunduklarında, toplumsal yaşam paradigmaları köklü değişimler geçirir. Toplumda çelişkili yaşam ve ona yön veren paradigma biçimleri oluşur. Yabancılaşma hakikati kemirerek, yontarak, eriterek yaşanır. Yabancılaşmanın hakikat olarak değeri çarpıtılma, bastırılma ve karartmaların kabulü için girişilen çabalar sonucunda sürekli azalır. Savaşılacak bir hakikati kalmadığında, yabancılaşmayı yaşayan toplum anlamsız bir yapılar yığını haline gelir. Söz konusu yapılar toplum için sadece bir yükür; bir nevi toplumsal hastalıktır. Tutuculuk, softalık, faşizm biçiminde patolojik adlarla anılır. Yabancılaşma hastalık halindeki toplumsal gerçeklik olarak artık anlamsızdır. Anlam yitimi en tehlikeli toplum halini yansıtır.

Toplumsal doğasında hakikatin yaşadığı yarılma ve çatışmalar uygarlığın bütün biçimlerinde izlenebilir. Mitoloji ve dinin hakikat değeri düştükçe, anlamlı ve canlı şölen havasında tapınılan tanrıça ve tanrılar yerlerini değerden düşmüş putlara bırakırlar. Görkemli, kutsal, mükâfatlandırıcı tanrıça çağından cezalandırıcı, kullandıran tanrı çağına geçilir. Aslında toplumsal dönüşüm (komünal toplumdaki sınıflı topluma) kendini hakikatte böyle ifade etmektedir. Sümer toplumunda bu dönüşüm çok canlı olarak izlenebilir. Ayrıca tanrılar arasında da savaş çıkar. Dionysosçu gelenek, tarımsal komünal toplumun hakikati olarak kendini yansıtırken, Zeusçu gelenek bu toplumun ilk yarılmaya ve dönüşüme uğramış tahakkümcü kesiminin hakikati olarak yansıtılır. Bu gelenekler çatışması bile orijinal anlamını Sümer toplumunda bulur. Bu iki gelenek, çağ sanatlarında çarpıcı olarak yansıtılır. Tanrıça çağı İsa'nın anası Meryem'e kadar yansısını sürdürür. Kapitalizmin hâkim sistem haline gelirken, tanrıça çağının son temsilcileri olan 'cadı kadın'ları yakarak modernitesini inşa etmesi son derece düşündürücü ve öğreticidir.

Uygarlık çağında felsefe ve bilim, hakikatin ifade biçimleri olarak önem kazanırlar. Bunda hakikat arayışı ve mücadelesi temel rol oynar. Mitolojik ve dinsel anlatımla kendini eskisi kadar gizleyemeyen maskeli tanrı-kralların yerini metafizikle örtünmeye çalışan sistemler alır. Metafizik, nesnel idealizm olarak tek tanrılı dinlerin yetmezliğe düşmesi sonucunda hâkim uygarlık sistemlerinin özneliği olarak geliştirilir. Tanrı yerine hakikat olarak 'idea'lar ikame edilir. İdealizm, devletleşen tanrı olarak daha çok hakikatmiş gibi sunulur. Bu nedenle idealizmle yabancılaşma arasında sıkı bir ilişki vardır. Toplumsal hakikatler tanrılarla değil, idealarla ifade edilmeye çalışılır. Toplumsal hakikatin aşınma, erimeye ve çarpıtılmaya uğraması idealizmle önemli bir aşama kaydeder.

Hegemonik iktidar ve sömürü sistemi olarak uygar geçinen sayısız devlet, gittikçe daralan toplumsal anlamlılığını gizlemek için abartılı, süslemeli ve heybetli sanatsal biçimlenişlere de ağırlık verir. Örneğin Roma ve Grek uygarlığı mimarî, heykel, müzik, mozaik alanında hakikat olarak böylesi bir sunuma çok büyük önem vermiştir. Sistem kendini ne kadar abartılı sunarsa, toplumsal anlamı (sömürülen ve ezilenlerin gerçeğini) o denli gizlemeye, çarpıtmaya çalışır. Bilim, felsefe ve sanat, mitolojik ve dinsel çağda olduğu gibi iktidara bağlanır, devletleştirilmeye çalışılır. Dolayısıyla toplumsal yarılmaya karşılık gelen bir bilim ve felsefi mücadele süreci yaşanır. Anlam yitimine karşı direndikleri oranda bilim ve felsefenin hakikati ifade etme güçleri de artar. İktidar ve devlet sahiplerinin emrine girdikçe dogmalaşır hakikatle bağını yitirir, yabancılaşmanın bir söylem aracı olarak rol oynarlar. Hakikatle bağını yitiren mitolojik ve dinsel ifadelerle karşı hakikat ifadesi olarak gelişen bilim ve felsefe, toplumun kendisi için değil, baskı

ve sömürü tekellerinin çıkarı için rol değiştirdiğinde, tıpkı eski mitolojik ve dinsel yabancılaşmalar gibi dogmalaşıp hakikatle olan bağlarını yitirme sürecine girerler. Sanatlarda da benzer süreçler yaşanır. Hakikatle bağı yitiren sanatlar abartılı duruma düşerek ve minimalize olarak toplumsal gerçekliği ifade etmekten uzaklaşırlar.

Uygarlık çağında tahakküm nedenli toplumsal sorunlar, hakikatin bütün ifade tarzlarında kendini sorgulamayı ve çözüme kavuşturmayı dayatırlar. Hakikat sorunlarının kaynağı toplumsal olduğu kadar, çözümleri de toplumsal bilim kapsamındadır. Toplumsallıkla bağı yitiren bilimin yabancılaşması, dolayısıyla hakikatle bağı yitirmesi kaçınılmazdır. Kendini hakikatin tüm yöntemlerinde yetkinleştirmiş toplumlar, sorunlu olmaktan ve yabancılaşmadan kurtulmuş, eşitlikçi, özgür ve demokratik (ahlâkî ve politik) toplumlardır.

2-Tarihsel Toplumla Yöntemsel Yaklaşım

Toplumsal Doğa'ya uygulanacak yöntemler ve paradigmlar, Birinci Doğa'ya ilişkin olanlarla aynılaştırılmaz. Birinci Doğa'ya ilişkin evrenselci yaklaşım hakikate daha yakın sonuçlara (Ama mutlak hakikat diye bir şey düşünemiyorum) yol açarken, Toplumsal Doğa'ya ilişkin görecelik gerçeğe daha yakın durur. Evren ne sonsuz evrenselci düz çizgisel anlatımla ne de sonsuz benzer dairesel döngülerle izah edilebilir.

Evrenselci, düz çizgisel-ilerlemeci yaklaşım yöntemi, sosyal bilimlerde en az dinsel dogmatizm kadar gerçeği algılama sorunlarına yol açar. Yargılarının da dinsel kesinlikten farkı yoktur: Evren sonsuz ilerleme halindedir; Levhi Mahfuz'da kayıtlı olan neyse o gerçekleşmektedir. Diğer deyişle gerçekleşen şey, gerçekleşmesi gereken tek şeydir. Her şey öngörüldüğü gibi gerçekleşmektedir.

Tarihin düz çizgisel yorumuna göre, tarımcı köy toplumundan sonra yükselen şehir toplumu 'son söz' hükmündedir. Şehir etrafında geliştirilen uygarlık öykülemeleri gerçeğin ta kendisidir. Şehirde yönetimi ele geçiren ve dinsel devlet olarak örgütleyen güç, egemen sınıf olarak tarihin motor gücüdür. Ne yaptıysa doğru ve kutsaldır; alinyazısındakinin mukadder gerçekleşmesidir. Bunun için tanrısal ideolojik hegemonyalar yükseltilir. Her aykırı ses, ezeli-ebedi söze ve onun hayat ifadesine ihanet sayılarak 'tanrının gazabına' uğratılır. Despotun bütün onursuz işleri (en aşağılık baskı ve sömürü düzenleri), tanrı veya tanrıların en kutsal sözleri halinde rahiplerin ağzından dökülür. Artık kulların tanrı kanunları önünde boyunları kıldan incedir. Boyun kesilse bile acımaz.

Orijinal haliyle mitoloji veya din olarak kabaca anlatı haline getirilip sunulan sermaye ve zor örgütlenmesi olarak şehir çağı, uygarlık, çeşitli dönüşümler geçirerek günümüze kadar taşınır. Özü aynı kalmakla birlikte, retorik ve formu (örgütlenme biçimi) değiştirilerek sunula sunula artık dökülen bütün cilaları karşısında kendini kaskatı bir ulus-devlet faşizmi olarak ebedi ilan etmekten kaçınmaz. Şehrin sermaye ve zor örgütlenmesi olarak bürokratik demir kafes içindekilerle birlikte AIDS ve biyolojik kanserleşmeleri çoğaltırken, daha vahim bir gelişme olarak tüm iç yapılanmaları ve doğal çevresiyle toplum doğasının kanserleşmesi evresine girilmiştir. Bu çok kalın çizgilerle anlatımın abartma olmadığını anlamak için, dünya sisteminin son dört yüz (azami son beş bin yıllık) yılındaki savaşlara, sömürgeciliğe, toplumun tümüne yayılan savaş durumuna ve çevre felaketinin güncel haline bakmak yeterlidir.

Liberal ideolojik hegemonyanın tüm biçimlerine ve daha çok da resmi (devlet ideolojileri) alanlarına baktığımızda, tarihin sonu böyle noktalanmıştır. Diğer deyişle küresel çağın zirvesinde kapitalist sistem son sözün ebedi halidir. Bu anlatımın yeni olmadığını, her önemli sermaye ve zorbalık çağlarının sonunda böylesine 'ebedilik' ilanları yapıldığını biliyoruz. İşte beş bin yıllık uygarlık 'bilimlerinin' binlerce kılıfa büründürerek yöntemselleştirdiği hakikat budur. Yöntem hakikat, hakikat yöntem olmuştur.

Başka tür dünyaların, bilimlerin, metotların olabileceği kulaklara fısıldandığında, cehennemlik, sapkınlık, kâfirlik söylemlerinin yanı sıra, sınır tanımaz 'terör'ün her biçimi (Başı kesilme en basitidir. Çarmıha gerilme, ateşte yakılma, ipe çekilme, ömür boyu kürek cezasına çarptırılma, işkenceye yatırılma, ölünceye kadar çalıştırılma, hapishanelerde çürütülme, karılaştırılma, sömürgeleştirmenin sınırsız biçimleri, asimilasyon vb.) devrededir.

Beş bin yıldır yıkmaya çalıştığı tarım-köy toplumundan adeta intikam alırcasına hareket eden merkezî uygarlığın, 2000'li yıllarda bu toplumu tümüyle iflas ettiren son izlerini de silmeye

çalıştığına tanık olmaktayız. Çevrenin yıkımı, aslında TARIM-KÖY TOPLUMU'ndan intikam almanın son biçimidir. Çok ilginçtir, susturulan Toplumsal Doğa'nın yerine, Birinci Doğa yol açtığı çeşitli felaketlerle (iklimin ısınması, kuraklık, kutup buzlarının hızla erimesi, türlerin hızla yok olması, sel ve hortum felaketleri vb.) bu yıkıma cevabını vermektedir. Bazen insanlık (susturulmuş insanlık) en dilsiz doğa kesilebilmektedir. Bunun acı ama gerçek olduğunu kim inkâr edebilir ki?

Tarih paradigmasındaki en temel değişiklik, tarım-köy toplumu (M.Ö. 10000 - günümüze kadar) olmadan şehir temelli sermaye ve iktidar tekelciliğinin gelişemeyeceğine ilişkin olmalıdır. En temel yönetsel değişikliğe bu noktadan gidilebilir. Rosa Luxemburg'un çok yüzeysel biçimde dile getirdiği "Kapitalist olmayan toplum olmadan, kapitalizm, sermaye birikimciliği, tekelciliği olmaz" biçimindeki tanımını tüm tarihe ve sermaye biçimlerine yaymak daha doğru bir anlatım tarzıdır; sermayenin çözümlenmesinin tarihsel-toplum boyunca ifadesidir. K. Marks'ın saf kapitalist toplum modeli, yaptığı en temel yanlışlıktır. Çünkü böyle bir toplum ne pratik, ne de teorik olarak mümkündür. İspatı basittir: Diyelim ki, bir toplumda sadece kapitalistler (bürokratlarıyla birlikte) ve işçiler (işsizleriyle birlikte) vardır. Çünkü saf kapitalist toplum bunu öngörmektedir. Sermayenin fabrikalarında toplam yüz mal biriminin üretildiğini varsayalım. Yirmi beş mal birimi ücreti karşılığında işçilerin olmaktadır. Yirmi beş birim ise sermayedar sınıfın kullanımına kalsın. Peki, geriye kalan elli mal birimine ne olacak? Geriye kalanlar ya çürüyecek, ya bedava dağıtacaktır. Saf kapitalist toplum modeline göre başka türlü mümkün değildir.

Rosa, bu noktadan kalkarak, elli mal birimi ancak kapitalist olmayan topluma kâr amaçlı satılırsa sistemin mümkün olabileceğini söylerken, doğrunun kıyılarında gezinmektedir. Toplumsal gerçeklik daha kapsamlıdır. Ayrıca kârın ve ona dayalı sermaye birikiminin karşılığı ödenmeyen toplumsal artı olduğunu çok iyi bilmek ve hiç unutmamak gerekir. Kapitalist olmayan toplum kimdir? Başta tarihsel tarım-köy toplumdur; evlere kapatılmış kadın toplumdur; şehrin yoksul, emeğiyle geçinen zanaatkâr ve işsiz (ianeyle geçinen) kesimidir. Gerçeklik böyle konulunca, beş bin yıllık uygarlık ve en sistematik dönemi olan son dört yüz yıllık kapitalist dünya sistemini daha iyi çözümlenmek imkân dâhilinde olacaktır. Tüm tarih boyunca sermaye ve iktidar olarak örgütlenen şebeke (aristokrasi, efendi, burjuvazi, devletlû, iktidarlî vb.) toplam nüfusun tahminen hiçbir zaman yüzde on'unun üstüne çıkmamıştır. Dolayısıyla toplumsal doğanın ana gövdesi her zaman yüzde doksanın üstündedir.

O halde yöntem açısından soralım: Yüzde onun tarihselleştirilmesi, sistemleştirilmesi, düşüncenin temel objesi kılınması mı daha bilimsel doğru bir yoldur, yoksa yüzde doksanından fazlasının tarihselleştirilmesi, sistemleştirilmesi, düşüncenin temel objesi kılınması mı daha doğru bilimsel bir yöntemdir? Cevabı aranması gereken temel gerçeklik budur. Belki düşünce, bilim ve yöntem yoğunluğu yüzde onun tekelinde olduğu için başka türlü mümkün olmaz denilebilir. Ama bu tekel son tahlilde toplumsal artının gaspı, aşındırılması üzerine kurulmamış mıdır? En örgütlü ve ideolojik grup olması bu ayrıcalığını haklı kılar mı? Yüzde bir bile olsa, iyi örgütlenmiş bir zor, milyonları hükmü altına alabilir, milyonları bile yönetebilir. Söylediklerini en temel bilim ve yöntem olarak dayatabilir. Bu gerçek, hakikat anlamına gelebilir mi? Bir avuç zorbayı ve tekelciyi kim hakikat olarak ilan ediyor? İlan edenlerin, mitoloji, din, felsefe, bilim ve sanat olarak sunanların, sermaye ve zorba şebekenin iktidarına bağlanması toplumsal hakikati (yüzde doksanın hakikatini) değiştirebilir mi? Sorunu böyle koymak gerektiği gayet açıktır. Hiçbir ideolojik, bilimsel, dinsel, felsefi ve sanatsal hegemonyanın bu gerçeği değiştirmeye gücü yetmez, yetmemelidir.

Tarihsel-toplumu bu ana yöntemin ışığında yapısal olarak incelediğimizde, çeşitli düşünce biçimleriyle (mitolojik, dinsel, felsefi, bilimsel ve sanatsal) ifadeye kavuşturmak istediğimizde, hakikatin boyutları çok daha görünür kılınacak ve anlam bulacaktır. Demokratik uygarlık, tarihsel-toplumun bu iki yönlü (yani yapısallığı, nesneliliği ve ifade tarzı olarak özneliliği içinde) anlatımı olan çok daha gelişkin bir sistematikliğe kavuşturulabilir. Toplumsal doğanın daha kapsamlı tarihselliği ve bütünlüğü içinde sistemleştirilmesi mümkün ve gereklidir. Bilimsel devrimin, sosyal bilimin paradigmatik temelini bu sistematik analiz oturtulmalıdır.

Yöntem sorununa böylesi bir yaklaşım, toplumsal doğayı tüm tarihsel zenginliği ve bütünlüğü içinde daha çok sunma yeteneğindedir. İlk bakışta görülüyor ki,

a- Sermayesiz ve iktidarsız toplum mümkündür, ama toplumsuz sermaye ve iktidar mümkün değildir.

b- Sermayesiz ekonomi mümkündür, ama ekonomisiz sermaye mümkün değildir.

c- Devletsiz toplum mümkündür, ama toplumsuz devlet mümkün değildir.

d- Kapitalistsiz, feodalsiz, efendisiz toplum mümkündür; ama toplumsuz kapitalist, feodal ve efendi mümkün değildir.

e- Sınıfsız toplum mümkündür, ama toplumsuz sınıf mümkün değildir.

f- Şehirsiz köy-tarım mümkündür, ama köy ve tarımsız şehir mümkün değildir.

g- Hukuksuz toplum mümkündür, ama ahlaksız toplum mümkün değildir.

h- Kendi çalıp kendi oynayan kişi misali toplumu politikasız ve ahlaksız duruma düşürmek mümkündür. Ama o zaman toplum yeni Leviathan (ulus-devlet faşizmi) tarafından parçalanıp yutulmaktadır ki, toplumun ve insanın ölüm anı da böyle seyirlik olmaktadır. Soykırımın gerçekleştirildiği andır bu an. Michel Foucault'nun insanın ölümünü ilan ettiği andır bu an. Friedrich Nietzsche'nin toplumun ve insanın iğdiştirilip küçültüldüğünü, karıncalaştırıldığını söylediği, sürü ve kitle olarak ilan ettiği andır bu an. Toplumun M. Weber'in 'demir kafesi'ne kapatıldığı andır bu an!

Sermaye ve iktidar tekeli olmadan toplumun doğal hali, ahlaki ve politik toplumdur. Tüm insan toplumu doğuşundan sönüşüne kadar bu niteliği yaşamak durumundadır. Köleciler, feodal, kapitalist, sosyalist toplum kalıpları toplumsal doğaya giydirilmek istenen elbise misali gerçeği ifade etmezler. Böyle iddialar olabilir, ama böyle toplumlar yoktur. Toplamların esas hali ahlaki ve politik olup, tarih boyunca sermaye ve iktidar tekelleriyle hep sıkıştırıldıklarından, sömürdüklerinden, sömürgeleştirildiklerinden ötürü tam gelişme imkânı bulamamışlardır.

Toplum sürekli tekelleri sömürü savaşlarına (içinde ve dışında) dayanmak durumunda olmadığından, çeşitli biçimler altında kendi demokratik uygarlığını (hem tarım-köy zemininde, hem kentin emekçileri içinde) geliştirmek durumundadır. Tarih sadece iktidar ve devletler yığınının (en insanlık dışı ve köhne yapılar ve savaşların aracı) toplamı olmayıp, onlardan katbekat (her zaman toplumsal doğanın yüzde doksanın üstündeki varlığı) daha fazla demokratik uygarlık örnekleriyle doludur. Tüm aile, kabile ve aşiret sistemleri, konfederasyonları, kent demokrasileri (Bilindiği kadarıyla en çarpıcı örnek Atina'dır) ve demokratik konfederalizmleri, manastırlar, tekkeler, komünler, eşitlikçi partiler, sivil toplumlar, tarikatlar, mezhepler, iktidarlaşmamış din ve felsefe toplulukları, kadın dayanışmaları, yazıya geçirilmemiş sayısız dayanışmacı cemaat ve meclisleri gibi devasa toplumsal gruplar demokratik uygarlığın hanesine kaydedilmelidir. Ne yazık ki, bu toplulukların tarihi sistemlice yazılmamıştır. Hâlbuki gerçek insanlık tarihi bu grupların sistematik ifadesi olabilir.

Resmî iktidar uygarlıkları sermaye ve silah tekelleriyle ideolojik hegemonyayı iç içe sürdürdüklerinden, demokratik uygarlığın ideolojisi hep zayıf ve sistemsiz kalmıştır. İktidarlarca sürekli bastırılmış ve saptırılmış, çoğunlukla yok edilmiştir. Nice bilge, bilim, felsefe, din, mezhep ve sanatçı teslim olmadıklarında, özgür vicdanın sesini dinlediklerinde en ağır cezaya çarptırılmış ve susturulmuşlardır. Bunun tarihinin yazılmaması var olmadığı anlamında değildir. Demokratik uygarlığı sistematik bir tarihsel-toplum ifadesine kavuşturmak başta gelen entelektüel görevlerimizdendir.

Dünya kapitalist sisteminin son dört yüz yılındaki tüm ideolojik, idari, askeri, ekonomik, iktidar tekeli olarak ulus-devlet uygarlık sistemine karşılık, demokratik uygarlığın kent demokrasisi (İtalya'da) ve konfederasyonları (Almanya'da), köylü isyanları ve komünleri, işçi isyanları ve komünleri (Paris Komünü), reel sosyalizm deneyleri (dünyanın üçte birinde), ulusal kurtuluş süreçleri (devlet ve iktidar olmayan halleri), çok sayıda demokratik partiler, sivil toplumlar, en son ekolojik ve feminist hareketler, tüm demokratik gençlik hareketleri, sanat festivalleri ve iktidar amaçlamayan yeni dinsel hareketlere kadar uzanan geniş yelpaze içinde yer alan hareketlerin, tam bütünleşmemiş de olsa, küçümsenmemesi gereken bir sistematigi vardır.

Avrupa merkezli sosyal bilimlerin hakikati araştırma metotları özü gereği hegemonisttir. Hakikatin alternatif yollarını iki temel yöntemle adeta imkânsızlaştırırlar: Birincisi, monist (bireyci) evrenselci yaklaşımdır. Hakikat her zaman 'bir'e indirgenmektedir. İkincisi, sınırsız göreselci modeldir. Herkesin kendine göre bir hakikatinin var olduğunu söylerken, özünde

hakikatin olmadığını ifade etmeye çalışmaktadır. Hiçbir şeyin değişmediğini iddia etmek için her şeyin değiştiğini söylemek gibi bir şeydir bu. İki yöntemin de indirgemecilikte birleştikleri açıktır. Gerek evrenselci 'bircilik', gerek göreselci 'tekillik' hakikati tek'e indirgemekle hegemonik karakterlerini açıkça yansıtmış oluyorlar.

Şüphesiz bu yöntemlerin arkasında uygarlık tekelciliği yatmaktadır. Temelleri Sümer rahiplerinin en büyük tanrı olarak 'En'i inşa ettikleri dönemlere kadar uzanmaktadır. 'En'in yüceltilmesinin nedeni, yükselen hiyerarşi ve şehir-sınıf-devlet tekelciliğini meşrulaştırma, toplumsal zihniyete egemen ve hegemon (Egemen ve hegemonun aynı kökenli olduğunu düşünmekteyim) kılma ihtiyacıdır. Yunan felsefesindeki ilk neden, en büyük icat olarak tanrı (Eflatun ve Aristo'da tanrı anlayışı) hep aynı kaynaktan gelmektedir. Tek tanrılı dinlerde 'En'in büründüğü biçim, âlemlerin tanrısı olan 'Allah'tır. 'El', 'Ellahi'den gelir. Roma yükselişinde karşımıza 'Jüpiter' olarak çıkar. Tanrı-krallık ve imparatorluk rejimlerinin inşa edildikleri her toplumun üstünde bu tip dinler veya mitolojik kavramlarla meşrulaştırılmaya çalışıldıkları çokça gözlemlenen bir husustur. Hemen her krallık, imparatorluk ve despotik rejimde benzer bir kavram yüceltilmesi, bir ideolojik hegemonya çabası görünmektedir. Zira bu yönlü bir zihni hegemonya olmadan, bu rejimlerin kalıcı olmaları zordur.

Avrupa kapitalist tekelciliği (uygarlığın yeni hegemonik merkezi ve biçimi olarak) 16. yüzyılda yükselirken, benzer bir çaba olmadan egemen olmayı başaramayacağını açıkça farkındadır. Tarihte ilk defa o döneme kadar kendini toplumun yarıklarında, dehlizlerinde saklamış para-sermaye (tarım, ticaret ve bizzat iktidar aygıtı olarak sermayeden farklı bir sermaye biçimi), hegemonik güç olarak toplumun üstünde ve giderek tüm gözeneklerinde yükselmek durumundadır.

Hıristiyan kökenli (dolayısıyla Ortadoğu Sümer kökenli) teolojiden gelme Francis ve Roger Bacon'la Rene Descartes'in yeni metot arayışları bu maddi hegemonik çıkışla yakından bağlantılıdır. Gerek yöntemsel, gerek içerik olarak peşinde oldukları 'hakikat', sermayenin bu yeni türüyle hegemonik yükselişte ortakır. Kapitalist tekel hegemonyasını sağlamlaştırdıkça, ideolojik hegemonyası da bununla iç içe kendini sağlamlaştırmakta ve kalıcı kılmaktadır. Yeni metot, felsefe ve bilim devrimleri ancak bu maddi koşulun dönüştürücü etkisiyle bilimsel izahını bulabilir. Şüphesiz her şeyi kapitalizme bağlamak körlüğe yol açar. Böylesi bir yaklaşım oyuna gelmek ve en kaba indirgemeciliğe düşmek olur. Ama aralarındaki bağın önemi göz ardı edildiğinde hakikat araştırmaları sakat kalır, metafizik anlatımlar içinde değerini yitirir.

İster metafizik ister pozitivist yöntemlerle işlensin, bu yönlü tarih ve toplum anlatımlarını yöntem olarak benimsemediğim gibi, birbirine benzer sonuçlar ürettiklerini, gerçek, hakikat yorumlarının iddia ettiklerinin aksine tutarlı olmadığını da en az kendi açımdan belirtmek durumundayım. Tarih malzemesinin deneyimlerini düşünmek açısından kesin gerekli buluyorum. Sadece tarih malzemesini değil, doğa malzemesi ve deneyimlerini de gerekli buluyorum. Bu konuda tipik bir ampirist (deneyimci) gibi yaklaşım içinde değilim. Karşıtı olarak doğal ve tarihsel malzeme ve deneyimlerden bağımsız düşünce üretebileceğini iddia eden idealist (mutlak fikircilik) yaklaşım içinde de değilim. Bu yöntemlerle tüm uygarlık tarihi boyunca devasa külliyatların oluşturulduğunu biliyorum. Bunlardan haberdar olmanın gerekliliğine inanmakla birlikte, hakikati yorumlamak açısından vazgeçilmez olmadıklarına da kaniyim. Hakikati bunlar olmaksızın yorumlamanın mümkün olduğunu belirtmek istiyorum. Özellikle tarihin malzeme bolluğuna gömülmüş pozitivist araştırmacı ekolü çok zavallı ve acınacak durumda buluyorum. Aynı biçimde aşırı malzemesiz, kerameti kendinden menkul şeyhlerin gaipten haber vermelerinin de hakikatle pek irtibatlı olduğunu sanmıyorum. Onlar da acınası, sefil bir durumu yaşarlar.

Sadece ampirik ve idealist yaklaşımları eleştirmek yetersiz kalır. Bu iki yöntemin daha farklı biçimleri olan evrenselci, düz çizgisel ilerlemecilikle görecilik yöntemlerine de eleştirel yaklaşmak önemlidir. Genelde hakikat ne çizgisel ilerlemeci, ne de göreci yöntemle inşa edilebilir veya keşfedilebilir. Şüphesiz toplumsal doğanın esnek yüksek zekâ düzeyi toplumsal gerçekliğin inşasına geniş bir özgürlük seçeneği sunar. Fakat bu durum göreci (izaficilik) yöntemin iddia ettiği gibi "Herkes kendi gerçeğini istediği gibi inşa edebilir" anlamına gelmez. Aynı gerçekler idealistlerin sandığı gibi "Levhi Mahfuzda yazılı olduğu gibi zamanı gelince gerçekleşir" anlamına da gelmez. Toplumsal gerçekleri (toplumsal doğalar; klandan ulusa kadar,

sınıf, devlet vb.), verili zaman ve mekân koşulları dahilindeki toplumsal malzemeyi yeni fikirlerle yeni gerçeklikler olarak inşa etme zihniyeti, yolu en gerçekçi yöntem olarak görünmektedir veya öyle kabul edilebilir.

Tekraren de olsa, açıklamaya çalıştığım, yöntemin mutlaka toplumsal doğaya, özellikle onun temel varoluş hali olan, öyle olduğuna inandığım ve emin olduğum ahlaki ve politik topluma dayanması gerektiğidir. Ahlaki ve politik toplumla bağlantısı olmayan tüm düşünce ekollerinin, bilim, felsefe ve sanat yapıtlarının sakat doğuş yaptıklarını ve er geç sakıncalara yol açacaklarını belirtmeye çalışıyorum. Bağlı kalınması gereken tüm yöntem sorunlarının ve bilgi, etik ve estetik ürünlerinin mutlaka ahlaki ve politik toplumu esas almalarını ilk koşul olarak belirliyorum. Bu ilk koşulun dışında oluşan tüm yöntem, bilgi, etik ve estetiğin güvenilir ve sakat olduğuna, yanlışlıklarla yüklü, çirkin ve kötülüklerle dolu olacağına dikkatleri çekmek istiyorum. Bu hususların sadece kendime ilişkin şahsi kanı ve düşünceler olmadıklarını, hakikat yolunda temel norm değerinde olduklarını ısrarla açıklıyorum.

Toplumsal doğalar da biyolojik doğalara benzer biçimde genetik kodlara sahiptir. Biyolojizmin farkındayım. Bunun toplumsal doğalara taşınmasının Darwinizm olduğunu ve en kaba materyalizm olarak toplumsal mühendisliklere fikrî malzeme sağladığını biliyorum. Bahsettiğim husus, zekâ düzeyi en yüksek doğa olarak özgürlük seçimine o denli açık olsa bile, yine de tarihsel-toplumların hafıza ve temel yapısal özelliklerini değiştirmenin kendine özgü hususiyetleri taşıdığıdır. Genetik kodlarını değiştirip farklı bitki ve ıslah edilmiş hayvan yetiştirir gibi toplumları değişime uğratamayız. Toplumsal doğanın hafızası, bunu zaten ahlaki ve politik toplum olarak boşuna belirlememiştir. Değişimin toplumsal yolunun ancak ahlaki ve politik toplumsal düzeyi yükseltmesi halinde meşru kabul edilebileceğini, aksinin ise her türlü totaliter ve otoriter yöntemlerle ahlaki ve politik toplum düzeyini düşüreceğini, dolayısıyla sonuçları ne olursa olsun meşru kabul görmeyeceğini belirtmek büyük önem taşır.

3-Bir Toplumsal Hakikatsizleştirme Felsefesi Ve Yöntemi; Pozitivizm (Bilimcilik)

Uygarlık öncesi ve dönemindeki karşıt toplumlarda bilgi ve bilim, ahlaki ve politik toplumun parçasıydı. Toplumun hayati çıkarları gerektirmedikçe, bilimin başka türlü kullanılması mümkün değildi. Bilgi ve bilimin tek amacı toplumun varoluşunu sürdürmek, korumak ve beslemek olabilirdi. Başka amacı düşünülemezdi. Uygarlık bu durumu kökten değiştirdi. Bilgi ve bilim üzerinde tekeline kurarak toplumdan kopardı. Toplum bilgi ve bilim yoksunu kılınırken, iktidar ve devlet güçleri bilgi ve bilimle alabildiğine güçlendiler. Bilgi üretenleri ve taşıyanları hanedanlıklara ve saraylara bağlayarak tekellerini sağlamlaştırdılar. Böylelikle bilimin toplumdan, özellikle kadından köklü koparılışı, yaşam ve çevreyle bağının koparılışı anlamına da geliyordu. Aynı zamanda analitik zekânın duygusal zekâyla bağının köklü kopuşu ve aralarındaki mesafenin sürekli büyümesi de birlikte geliyordu.

Bilimin toplumsal doğadaki anlamı tanrısallıktı. Toplum kendi doğasına ilişkin bilgi ve bilinç düzeyini kendi kimliğinin ifadesi olarak tanrısallaştırıyor, tanrısallıkla bir tutuyordu. Uygarlık bu konumu da değiştirdi. Bilim hanedan ve ortaklarına geçince, tanrısallık da konum değiştirdi. Artık topluma kulluk, tanrısız olmayanlar payesi biçilirken, hanedan ve yakın çevresi tanrı soylusu olarak mitolojiye ve dine geçirilmiş oldu. Tanrı-krallar, tanrı soylular böylesi bir sürecin ürünüydü. Bilim ve bilgi üreticilerinin ve taşıyıcılarının toplumla bağlarının bu tür koparılışı tüm uygarlık çağları boyunca devam etti. Buna karşı direnen olduysa da, kolayca tasfiye edildiler. Bilgi ve bilim adeta bir kast oluşturdu. Avrupa uygarlığına gelince, özellikle kiliseyle krallığın çekişmesi ve yine manastırların kısmen özerk havası nedeniyle bilgi ve bilim üreticileri sınırlı bir bağımsız dönem yaşadılar. Yoğun iktidar savaşları araştırmalarına zarar vermeden daha kolay koruyucu bulmalarına fırsat sunuyordu. Rönesans, Reform ve Aydınlanma bu iktidar savaşlarının yol açtığı özerk ortamla yakından bağlantılıydı. Çin ve Osmanlı tarzı bir mutlakiyetin olmaması özerkliğe katkı sunuyordu. Sonuç, felsefesal ve bilimsel devrim oldu. Fakat bir yandan kapitalizmin hegemonik yükselişi, diğer yandan ulus-devletin oluşumu, 19. ve 20. yüzyılda bilim üzerinde sermaye ve iktidar tekelinin kurulmasını beraberinde getirdi. Bilim artık sermaye ve iktidarın ayrılmaz parçasıydı. Zaten uygarlık tarihi boyunca ahlaki ve politik toplumun aleyhine gelişen bu durum Avrupa modernitesiyle zirve yaptı.

Demek oluyor ki, Avrupa merkezli bilimsel paradigmlar çok önceden toplumdan kopmuşlardı. Bilgi ve bilimle uğraşanlar ağırlıklı olarak sermaye ve iktidar perspektifi içindeydiler. Ahlaki ve politik toplum çoktan gözden düşmüştü. Kilisenin yenilgisiyle bu süreç daha da hızlandı. Temel kaygısı ahlaki ve politik toplum olmayan bilim, artık sermayenin ve devletin hedeflerine kilitlenmekten başka bir uğraş alanı bulamazdı. Artık bilim iktidar ve sermaye üretirken, sermaye ve iktidar da bilimi kendine iyice mal ediyorlardı. Bilimin ahlak ve politikayla bağının sonuna kadar koparılışı kapıyı ardına kadar savaşlara, çatışmalara, kavgalara, her tür istismara açıyordu. Nitekim Avrupa uygarlık tarihi aynı zamanda savaşların en yoğun olduğu tarih oldu. Bilime biçilen rol artık mükemmel ve zafer getirecek savaş araçları icadına yoğunlaşmaktı. Böylece sonuçta nükleer silahlara kadar bir tırmanma yaşandı. Ahlaki ve politik toplum kurallarının egemen olduğu bir toplumda değil nükleer silah, bir mantar tabanca bile icat edilemezdi. Edilse bile en azından topluma karşı kullanılamazdı.

Ahlaki yıkılış savaşları en önemli başlangıç etkenidir. Bilim ile ahlak ilişkisinin kopuşu ise, her tür yıkıcı araç icadının temelidir. Bilim ile iktidar ve toplum arasındaki bu ilişkinin temel paradigma ve yöntem yansımaması düşünülemezdi. Toplumun devreden çıkarılması, nesneleştirilmesi anlamına da geliyordu. Tıpkı daha önce kadın ve kölelerin nesneleştirilmesi gibi. Ardından Bacon'la, Descartes'lerle başlayan nesne-özne ayrımları tüm bilimlere taşınmış oldu. Bilimde nesnel olma çok övülür. Hâlbuki en temel felaketin kapısı nesnelik-öznelik ayrımının keskinleşmesiyle açıldı. Ardından ben-öteki ayrımıyla derinleşti. Ardından birbirini yok eden diyalektik uçlara dönüştü. Bu ikilemler kesinlikle ahlaki ve politik toplumla sermaye ve iktidar ayrışmasının, çelişkisinin bir yansımasıdır. Doğanın, ardından kadın ve kölenin, en son tüm toplumun nesne konumuna indirgenmesi, bilimde halen kullanılan çok ünlü 'nesnellik kuralı' olarak karşımıza çıktı. Eskinin tanrı-kul ilişkisi, özne-nesne ilişkisine dönüştü. Daha eskinin canlı doğa anlayışı yerini ölü nesne doğa ve üzerinde tanrısal özne insana bıraktı.

Bu paradigmatik yaklaşımların bilim, özellikle toplumsal bilimler üzerinde etkisi yıkıcı olmuştur. Örneğin tamamen nesnel olan fiziki doğayı esas alan fizik bilimi, doğa üzerinde sınırsız deneyim ve tasarrufta bulunma özgürlüğüne sahip olduğuna inanır. Nükleer deneyimden her tür otodinamikleri harekete geçirmeye kadar kendini özgür sayar. Bunu yaparken herhangi bir ahlaki endişe duymaz. Nesnel doğa anlayışı madde üzerinde sınırsız tasarrufunu doğurunca, sonuç atom bombasına kadar gider. Tanrısal bilim araçsal bilime dönüşünce toplumla bağı kalmaz. İktidar ve sermayenin elinde azami kâr kanununa bağlı bir araçsallık kazanır. Görünüşte fizik tamamen tarafsız olup, nesnel doğayla ilgilenen bir bilimdir. Özünde ise iktidarın ve sermayenin temel güç kaynaklarından biri olduğu açıktır. Aksi halde fizik bilimi mevcut halini koruyamazdı. Toplum-karşıtı bir güce dönüşümü öyle tarafsız nesnel bir bilim bulunmadığını göstermektedir. Fizik kanunları denilen güç ilişkileri de son tahlilde insan gücünün yansımalarından başka anlama gelmez. İnsanın ise mutlak anlamda bir toplumsal varlık olduğunu biliyoruz.

Modernitenin tüm bilimsel yapısına damgasını vuran pozitivist felsefeyi yorumlayınca, uygarlık-iktidar-bilim ilişkisinin içyüzünü daha iyi açığa çıkarabiliriz. Pozitivist felsefenin kesin nesnel olgulardan yola çıktığını, bunun dışında hiçbir bilimsel yaklaşıma yer vermediğini biliyoruz. Yakından bakınca, nesnelere ilişkisi olarak bilimin tüm eski puta tapıcılardan ve metafizik güçlerden daha putçu ve metafizikçi olduğu kavranacaktır. Bu konuda tarihsel diyalektiği kısaca hatırlatırsak daha çok aydınlanırız. Nasıl tek ve soyut tanrı dinler, paganizmi (putçuluk, bir nevi olguları tanrısalılaştırma dini) eleştirme temelinde ortaya çıkıp kendilerini şekillendirmişlerse, pozitivism de bir nevi karşı atak olarak yeni putçuluk biçiminde ortaya çıkmıştır. Din ve metafizik eleştirisi, yeni putçuluk (Olgulara dayalı hakikatçilik kesinlikle neo-paganizmdir) olarak, neo-metafizik olarak şekillenmiştir. F. Nietzsche'nin bu gerçeği ilk tespit eden filozoflardan olması son derece önemlidir ve değerlendirmeleri hakikat araştırmalarında katkı niteliğindedir. Nesnel olgu denilen kavramın hakikatten uzak bir kavram olduğunu belirlemek büyük önem taşır. Olgular kendi başına hakikate ilişkin ya hiçbir anlamlı bilgi sunmazlar ya da sundukları kadarıyla çok yanlış sonuçları beraberinde getirirler.

Yakın döneme kadar hükümlerliğini sürdüren pozitif bilimlerin hiç de lanse edildikleri gibi anti-metafizik ve anti-din perspektifli olmadıkları, en azından metafizik ve din kavramları kadar dinsel ve metafizik bir boyut taşıdıkları açığa çıkmakta ve tartışılmaktadır. Avrupa sosyal

bilim hegemonyası, uzun süre katı pozitivist metafizikle bu gerçeği yadsıyarak, belki uygarlık hegemonyasına hizmet etmiştir. Ama sosyal bilimlerde de büyük kargaşaya yol açmıştır. Bilim esas olarak 'kendini bilmek'se, sanıldığı aksine, en çok da sistemin resmi ideoloji olarak benimsediği pozitivism bu gerçeklikten uzaklaştırıcı rol oynar. Çok eleştirdiği din ve metafizik aşamalar, belki de pozitivismden daha fazla bilime yakındırlar. Tabii ki başta insani bilimler. Kaldı ki, tabii bilimler denilen disiplinlere de derinliğine bakıldığında, onlar da son tahlilde insani bilim kategorisinden sayılır. İnsanlık tarihin hiçbir aşamasında bu denli zincirlerinden vahşice boşalmamıştı. Yine bu denli kısıvrak bağlanmamıştı. Doğa ve toplum üzerine bu denli iktidar icrasına girilmemişti. Bunlar ancak pozitivist din ve metafizikle gerçekleşir oldu.

Pozitivism dinsel niteliğini olguculuğundan alır. Özü itibariyle pozitivism için olgu en temel gerçekliktir. Olgusal olmayan gerçeklik yoktur. Hâlbuki araştırmalar ve felsefe (bir bütün olarak) olgunun algıyla aynı olduğunu (yani olgu=algı) göstermektedir. Algıcılık ise, en basit zihni işlemdir. Nesnenin en yüzeysel gözlemlenmesi sonucu oluşup kaba bilgilenmenin (bilimsel olmayan en yanılı bilgi türü) yöntemidir. Olguyu olguculuk haline getirmek, nesneye temel gerçeklik rolü bahşetmektir. Paganizmin (putçuluğun) temelinde de aynı yaklaşım vardı: Nesneyi tapınma konusu yapmak. Bu durumda pozitivism istediği kadar din başta olmak üzere metafiziğe saldırır, kendisi de nesne hakikatçılığı nedeniyle en kaba materyalist bir din haline gelmiştir; yani nesnelci putçuluğun modernitedeki yeni bir türevi, temsilcisi olarak metafiziktir. Pozitivism özden, derinlikten yoksun, yüzeysel, olguları ölçüp biçmekten ötesini görmeyen, çıkarları gereği görmek istemeyen yapıdadır. Pozitivizmi 'bilimcilik' kılıfıyla sunmasına rağmen, tarihin en putperest (Heykel bolluğu, bu sınıf döneminde çığ gibi büyümüştür) sınıfıdır. Görünüşte laik ve dünyevidir, özde en dinci ve hayalperesttir. Buradaki dinciliği, bağnazlık derecesinde 'olgucu' inanç ve düşünceleridir. Olguculuğun asla gerçeğin bütünlüğü olmadığını biliyoruz. Sözde laikliği, özde ise laik karşıtlığı en hayali projeleri (bir nevi ahiretlik projeler) toplumun önüne utanmadan habire sunmasıdır. Hem de en yüzeyseldir.

'Olguculuk' olarak tercüme edebileceğimiz bu din, bizzat insan zihniyetinin ürünü olma karakterinden ötürü zaten metafiziktir. Olguculuk (pozitivism), toplumsal yaklaşım söz konusu olduğunda, bir nevi çağdaş putçuluktur. Putçuluk, anlamsallığını yitirmiş tanrısallığın boş çerçevesidir. Bir dönemler toplum için büyüleyici, kutsal bir işlevi olan bir kavramsallık olarak tanrısallık bu işlevini yitirince, geriye putlaşmış hali kalır. Putlara ise anlambilimden yoksun kesimlerin tapınması anlaşılır bir husustur. Onlar putun işlevsellikten kaynaklandığını bilmedikleri gibi, tersine putçuluğun anlam üreteceğini, eski yüceliğe, kutsallığa erişeceğini sanmakta ya da gafletinde bulunmaktadır. Anti-put dinleri bu bağlamda çözmek hayli aydınlatıcı olacaktır. Olguculuğa mahkûm pozitivistlerin çağdaş putçuluklarından şüphe etmiyorum. Çağdaş putçuluk da diyebileceğimiz bu modern putçuların en iyi 'tüketim nesnelere bir put gibi sarıldıklarını' bizzat modernizm sahasındaki filozoflar söylemektedir.

İnsanın zihniyet itibariyle metafizik karakterli bir varlık olduğunu bu amaçla yöntem konusunda uzunca işledim. Pozitivism, farkında olmadan, bu olguculuğun eski dönemin en sığ 'putçuluğu' olduğunu göremiyor. Olguculuk = putçuluk ideamı önemle ileri sürüyorum. Olguculuk bir gerçeği yorumlayış biçimi değildir. Ne kadar tersini iddia etse de, olgulara dayalı bilimin felsefesi de değildir. Çünkü böyle bir felsefe olamaz. Göze çarpan, kulağı titreten her görüntü ve ses olgudur. Her hissediş de olgudur. Evren gerçekliğinin bunlardan ibaret olduğunu hangi çılgın veya cahil idea edebilir? Ne yazık ki, modernite olguculuk üzerine inşa edilmiş bir yaşamın resmidir. Bilinçli olarak 'resmidir' kelimesini kullanıyorum. Çünkü modernite yaşamın özülüyle değil, en yüzeysel biçimiyle ilgilidir.

Olgular eğer karmaşık bağlantıları kapsamında anlam bulamazlarsa, ya hiç bilgi sunmazlar ya da en yanlış sonuçlara yol açabilirler demiştik. Fizik, kimya, biyoloji olgularını bir tarafa bırakalım. Yalnız bir toplumsal olgu örneği üzerinde durarak yol açtığı sonuçları yakından görelim. Pozitivizme göre ulus-devlet bir olgudur. Onu oluşturan bütün öğeler de birer olgudurlar. Binlerce kurum, milyonlarca insan hepsi birer olgudur. Aralarındaki ilişkileri de katınca resmi tamamlamış oluruz. Pozitivizme göre bilimsel kavramı oluşturduk demektir. Artık mutlak bir hakikatle karşı karşıyayız: Ulus-devlet hakikati! Pozitivism bu tanıma bir yorum olarak bakmaz, mutlak hakikat olgusu olarak bakar. Diğer tüm toplumbilim olgularına da bu anlayışla bakar. Tıpkı birer fizik, kimya, biyoloji olgusu gibi bunlar da birer olgudur. Hakikat

tanımlaması böyledir. Görünüşte masum, hiç tehlike içermeyen bu yaklaşımın hiç de öyle olmadığını, özellikle etnik temizlik-soykırım hareketlerinde bütün dehşetiyle fark etmeye başladık. Hitler'den tutalım sözde en ılımlı ulus-devlet liderine kadar hepsi, yaptıklarının bilime göre son derece doğru (pozitif bilimlere göre) olduğunu, ulus gerçeklerini arındırdıklarını, daha homojen bir ulus oluşturmanın sadece hak değil, doğal evrim yasasına uygun bir gelişme olduğunu söyleyeceklerdir. Esas aldıkları bilime göre doğru söylüyorlar. Onlara bu gücü pozitif felsefe ve bilimleri vermektedir. Nitekim tüm modernite döneminde bu pozitivist anlayış gereği sınırsız vatan, millet, devlet, etnisite, ideoloji, sistem savaşına girildi. Çünkü bu kavramların hepsi kutsaldı ve uğruna sonuna kadar savaş gerekirdi. Bilindiği üzere bu anlayış sonucunda tarih kan deryasına dönüştü. Görünüşte masum olan pozitivistimin özünde kanlı çehresi böyle sırtıyordu.

Konuyu biraz daha açıklamaya çalışalım. Dünya'da günümüzde yaklaşık iki yüz ulus-devlet vardır. Yukarda belirttiğimiz kurum ve vatandaş kitlesi ve ilişkiler yekûnuyla bu devletlerin hepsi karşı karşıya gelirse, en az iki yüz tanrılı, binlerce mabetli, sınırsız tarikatlı bir düzen veya hercümerçlik durumunun doğması kaçınılmaz olacaktır. Çünkü temsil ettikleri tüm olgular kutsal ve uğruna ölmeye değerdir. Dikkat edelim, karşımızda gerçek toplumsal doğayı yansıtan ahlaki ve politik toplumdan ad düzeyinde bile bahis yoktur. Gerçekten saldırıya uğraması halinde uğruna ölünecek bir gerçek varsa, o da ahlaki ve politik toplum gerçekliğidir. Ulus-devlette ise, herkes kendi kendine oluşturduğu ve oluşturulup önüne sunulan olgu putları adına savaşmaktadır. Eskinin putlar uğruna savaşımından bin kat daha azıtmış bir putlar uğruna savaşlar dönemiyle karşı karşıyayız. Sonuç sermaye ve ulus-devlet tekellerinin azami kâr kanununun işlemesidir; mutlu azınlığa firavunların bile yaşamadığı yaşantıların peşkeş çekilmesidir. Modern yaşam denilen, pozitivistimin bu gerçeğinin, daha doğrusu gerçekleri katletmesinin sonuçlarından başka bir şey değildir. Bugün sanal toplum çağına eriştik. Hiçbir gerçek, sanal toplum kadar olguculuğu açıklayamaz. Olgucu toplum sanal toplumdur. Sanal toplum olgucu toplumun gerçek yüzü, yüzünün ötesinde hakikatin ta kendisidir. Olguların anlamsızlığı (daha doğrusu kan banyosu, hayali toplum, tüketim toplumu anlamında anlamsızlık anlaşılmalı) sanal toplumla zirve yapıyor. Medyatik toplum, şov toplumu, magazin toplumu hep nesnel, olgucu anlayışın, pozitivistimin açığa çıkmış hakikatidir. Bu da aslında hakikatin inkârıdır.

Konumuz gereği fazla incelemeye gerek duymadan, benzer sonuçları daha da sıralayabilirim. İslam, Hıristiyan, Musevi, Budist, kapitalist, sosyalist, feodal, köleci toplum kavramları aynı yaklaşımın gerçekleridir. Pozitivistimin metafizik yüzü burada da karşımıza çıkıyor. Evet, İslam toplumu, kapitalist toplumu aynı yaklaşımın sonucudur. Yani bunlar olgu kavramlarıdır; başka deyişle yakıştırma, görüntü kavramlarıdır. Aynı şey ulus aidiyetleri için de söylenebilir. Alman, Fransız, Arap, Türk, Kürt ulus kavramları pozitivist karakterde birer hakikattirler. Özde ise, hakikatin silik görüntüleridir. Peki, gerçek, hakikat nedir diye sorulabilir. Bence cevap basittir. Toplum gerçeğinde doğal olan ahlaki ve politik toplum hakikati ile bunu sürekli aşındırmak isteyen uygarlık hakikati vardır. Bunun dışındaki sıfatlar, isimler hiç gerçeği temsil etmez demiyorum. Özünü değil, görüntüsünü, basit ve sık değişkenli formunu temsil eder diyorum.

Örneğin Arap ulus gerçeğine bakalım. Çok zayıf da düşmüş olsa, Arabistan denilen mekânda ahlaki ve politik özellikleri olan bir toplumla, bu toplumun sırtından binlerce yıl sulta sürmüş ve günümüzde çürüme noktasına getirmiş iktidar gerçeği dışında Araplık çok az şey ifade eder. Binlerce farklı, çelişkili, hatta birbirinin can düşmanı Arap vardır. Yani binlerce çelişkili hakikat! Pozitivistime göre böyle olması gerekir. Ama çok iyi biliyoruz ki, Arap gerçeği özde bu olmasa gerekir. Daha anlaşılabilir bir örnek ağaçlardır. Bir de ağacın olgu olarak binlerce dalı ve sayılamayacak kadar çok yaprağı vardır. Eğer ürünü bilinen ve değerli olan bir ağaçsa, ona göre anlam bulur; dallarına ve yaprağına göre değil. Pozitivism hepsine aynı ağırlığı verme körlüğüdür. Evet, dallar ve yapraklar da gerçektir. Ama anlamlı gerçek değildirler. Bir salkımın, bir kilo üzümün değeri, anlamı vardır. Ama bir yaprağının ancak bir görüntüsü, özünü yansıtmayan, biçimsel görüş kazandıran bir olgusal gerçekliği vardır.

Bilim gibi pozitivism (bilimcilik) de en kaba olguculuk felsefesidir. Olgu gerçeğin görüntüsüdür; pozitivismde ise gerçeğin kendisidir, dolayısıyla olgu olmayan hiçbir şey gerçek değildir. Kuantum fiziği, astronomi ve biyolojiden, hatta düşüncenin öz olarak kendisinden

biliyoruz ki, gerçek azami olarak göze görünen olayların ötesindeki âlemlerde cereyan eder. Gözlenen ve gözleyen ilişkisinde gerçek (hakikat) en sırlı bir mahiyete bürünmüştür ki, hiçbir fiziki ölçeğe ve tarife sığmama noktasındadır. Pozitivizm bu derinliğin inkârı olarak, en çok ilkçağdaki putçuluğa (paganizm) benzemektedir. Put bir olgu olarak görünüm kazandığı için, paganizm ile pozitivizm arasındaki ortak bağı yansıtır.

Bilimlerin olguya boğulması, her gün yeni bir bilimsel disiplinin doğması, hepsinin kendini aynı ağırlıkta hakikat sayması bilimsel krizin ana nedenidir. Sistemle bağımlı başta da belirledik. Hakikatin özne-nesne, biz-öteki, beden-ruh, din-bilim, mitoloji-felsefe, tanrı-kul, ezen-ezilen, hâkim-mahkûm vb. gibi sürekli ve gittikçe derinleşen biçimde karşıt ikilemler halinde parçalanması, özünde ahlaki ve politik toplum üzerinde kurulu uygarlıkçı tekel şebekelerinin yarattığı aşındırma ve sömürgeleştirme eyleminin sonucudur. Kapitalist modernite bu uygarlık ikilemini sınırsızca çoğaltıp derinleştirerek, toplumu bugünkü dağılma ve çürüme noktasına getirmiştir. Bunda sistemin işbirlikçi biliminin de büyük payı vardır. Kriz, ideolojik özle araçsal yapılanma arasındaki çelişme can çekişme noktasına gelince, farkına varılan hal oluyor; işsizlikle, savaşla, açlık ve yoksullukla, baskı ve kırımla, eşitsizlik ve özgürlüksüzlükle kendini ezici çoklukların etinde, ruhunda çılgınlara dönüştürmesini ifade ediyor.

Pozitivist olgucular toplumu bilimsel olarak tanımladıklarını iddia etmelerine rağmen, pozitivist olguculuk toplumun gerçek akışını en az tanıyan düşünce okuludur. Toplumu tarihsiz, kaba materyalist bir yığın gibi yorumlayarak, en çarpık, eksik bir tanımıyla en tehlikeli toplumsal operasyonların yolunu açarlar. Toplumsal mühendislik kavramı pozitivizmle bağlantılıdır. Bunlar dıştan müdahaleyle topluma istenilen şekli verebileceklerini sanırlar. Modernitenin de resmi anlayışı olan bu yaklaşımlar, toplumun içinde ve dışında yürütülen iktidar ve istismar savaşlarının meşru gerekçelerini oluştururlar.

Pozitivistlerin en büyük günahı, toplumsal gerçeklikleri fiziki gerçeklikler gibi olgular niteliğiyle aynı kategoriye koymaları olmuştur. Toplumsal olguyu değişmez gerçeklikle bir tuttuğumuzda, büyük yanlışlar içeren toplumsal paradigmalara kapıyı ardına kadar aralamış oluruz. Ekonomiye pozitivist açıdan baktığımızda, bu sakıncaları görmemek mümkün değildir. O zaman milliyetçilikler nesnel gerçeğin ifadesi olarak anlaşıldığında, değişik konumlarda da olsalar, felsefi bakımdan aynı olan Hitler ve Stalin konumuna düşersiniz. Bu ikisi de, yani tüm pozitivistler de, kaba materyalistler de toplumda kabul ettikleri gerçeklere mutlak olgu değeri vermekten kurtulamazlar. Para konusunu son derece nazik kılan bir etken de topluma bu pozitivist yaklaşımla bakan anlayıştan gelir: Parayı tam gerçek saymak. Dolayısıyla onun aracılığıyla el değiştirme, giderek tam gerçek algılamasına dönüşür.

Pozitivist bilim anlayışıyla, diğer bir deyişle paradigmasıyla geliştirilmek istenen toplumsal bilimler tamamen çıkmaz içinde kalmıştır. Aksi halde bu denli yükselen sömürü ve savaş olgusunu izah edemeyiz. Bilim adamı topluma karşı bir din adamı veya ahlakıyatçıdan daha az sorumlu olamaz. Madem bilim; mitoloji, din ve felsefeye karşı daha yüksek bir anlam gücüdür, o halde neden kendi devrimini yapıp (17. yüzyıl) zaferini sağladığı halde, bu üstünlüğünü eşi görülmemiş savaş ve sömürü olgularına karşı gösteremedi? Bilimin iktidarlaşması buna neden olarak gösterilebilir. İktidarlaşan bilim özgürlüğünü kaybeder.

Bilimi en gelişkin anlam yorumu olarak tanımlarsak, bu kadar hızla iktidarla bütünleşmesi ya bilim adına bir yenilgidir ya da bilim diye tanımlananın ciddi bir anlam sorunu vardır. Bu sorunu pozitivizmle bağlantılandırmak istedim. Kendisi çok eleştirmesine rağmen, pozitivizmin din ve metafiziğin de gerisinde, en kaba materyalizmle iç içe bir din ve metafizik olduğu, pozitivist bilimler denen disiplinlerin sorumsuzluk (Sömürü ve savaşa karşı bir şey yapmadılar. Kendi sorunları saymadılar. Daha sonra iktidarın bilimi idiler) düzeyinden açıkça ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bundan çıkarılması gereken en önemli bir sonuç, bilimin yeniden bir anlam yorumuna şiddetle ihtiyaç duyduğudur. Bilimin yeni bir paradigmatik devrime ihtiyacı vardır. Yorum gücümü anlam yeteneğimin uygulaması olarak bu çalışmada sınamam. Sonuçlar bu sınamayla ilgilidir

Sanıldığının tersine pozitivizm, anti-metafizik ve anti-dinsellik olmayıp, üzerine hafif bilimsellik cilası vurulmuş en kaba materyalist dindir. Daha doğrusu, modernite putçuluğudur. Her iki dogmatik yöntem arasındaki temel benzerlik, doğaya hükmeden kanun denen bir gücün varlığına ilişkindir. Tanrı kanunları yerine sadece bilim kanunları sözü geçirilmiştir. Gerisi aynı

anlatımdır. Pozitivist düşünce yönteminin en vahim yanı, yargılarındaki bu kanun gücündeki yaklaşımdır. Yorum yoktur. Kesin, objektif, herkese aynı gelen hükümsel bakış, özünde bilime de terstir. Keskin özne-nesne ayırımına dayanmanın sonucu olarak yanılma payına da yer bırakmaz.

Burjuva sınıfın ortaçağ teolojisini pozitivism cilasıyla boyanmış seküler ve bilimci bir felsefe olarak sunma çabası anlaşılabilir. O elbette rahminde doğduğu sosyal gerçekliğin izini taşıyacaktır. Ortaçağdan beri, hatta tüm uygarlık tarihi boyunca zihinlerimize yüklenen imgesel yaklaşımlardan kurtulmadan, pozitivist dalganın zihinlerimizi adeta esir alması kaçınılmazdı. Bu durum aşırı tekrarlayıcı, içi boş, kuru bir retoriği (söz ustalığı, cambazlığı) gerçek sanmaktan öte bir gelişmeye fırsat tanımadı. Eskiden “İmam ne derse doğrudur” tavrı yerine, “Öğretmen, filozof ne derse doğrudur” tekerlemesi geçti. Zihin verimsizliğimizin temelinde bu gerçeklik yatar. Dolayısıyla kendi toplumsal doğamıza ilişkin tek bir yorum yapma hakkından bile yoksun kaldık. Bu çok vahim bir durumdur. Kendi kendine beyinsel körleşme ve esarettir. Dinsel dogmatizm hiç olmazsa geleneğin bir nevi taşıyıcı gücüyle bazı tarihsel gerçekleri anımsatır. Pozitivizmde bu da yoktur. Gerçeklerimizle aramıza kocaman bir yabancılaşma bendi örer. Batı'nın ideolojik hegemon gücü olarak, bir nevi silah sıkmadan (beynini kullanmadan) teslim almaya benzer. Açık ki, bu dogmatizmi kırmadan, genelde resmi uygarlığı, özelde kapitalist modern paradigmayı kırmak mümkün olamadı. Dolayısıyla özgür yorumlama gücüne erişilemedi. Şu düşüncemde ikna olmuş durumdayım: İdeolojik silahlar askeri silahlardan daha fazla yasaklayıcı rol oynar.

Pozitivizmi eleştirirken bazı yanlış anlamalara düşülmemesi konusunda uyarma gereği duyuyorum. Birincisi, olguların hiçbir değerinin olmadığı, gerçeklikle bağlarının bulunmadığı gibi yaklaşım içinde değilim. Sadece oldukça sınırlıdır diyorum. Olgusallığın bir felsefe düzeyine taşındığında büyük sakıncalara yol açacağını belirtiyorum. Avrupa düşünce sisteminde bu durumun fazlasıyla açığa çıktığını vurguluyorum. İkinci yanlış anlama hususu, belki bir nevi Eflatunculuğa kaydığım yönünde bir eleştiri getirilmesi olacaktır. Özün belirleyici olduğunu söylerken, özellikle ağaç örneğinde bu eleştiri beklenir. Fakat belirtmek istediğim şey ‘ağaç’ fikri, ideası değildir. Ağacın toplum açısından ihtiva ettiği gerçekliği dile getiriyorum. Faydacılıkçı bir yaklaşım da sunmuyorum. Sadece gerçekliğinin ancak ahlaki ve politik toplumca belirlenmesi gerektiğini söylüyorum. Ağaç bir birey veya grup için çok faydalı olabilir. Ama eğer bu durum ahlaki ve politik toplumca aynı biçimde yorumlanmıyorsa, gerçek fayda değeri yoktur demek istiyorum.

O halde daha da önem kazanan soru veya sorun şu olacaktır: Hakikati nerede ve nasıl bulmalıyız? Çok basit bir kuralı hatırlatarak cevabımı vermek isterim: Bir şeyi nerede kaybettiysen, ancak orada arayarak bulabilirsin. Yoksa başka yerlerde, tüm dünyayı araştırırsan da bulamazsın. Çünkü yöntemi yanlıştır. Kaybettiğin yerde değil, başka yerde arama yöntemi sadece zaman ve enerji kaybettirir. Çağımızın hakikat araştırmalarını da bu örneğe benzetiyorum. Korkunç araştırma laboratuvarlarına, fonlarına rağmen, varılan gerçekler belirttiğim gibi kriz ve acı yüklüdür. İnsanlığın peşinde koştuğu hakikatin bu olamayacağı açıktır. Cevabım sıkça tekrarımın tekrarı olacaktır. Hakikat ancak toplumsal olabilir. Uygarlık sürecinde ahlaki ve politik toplum aşındırılıp sömürü ve iktidar tekelinin sıkı egemenliği altına alındığında, toplumsal hakikat yitirilmiş demektir. Yitirilen, ahlak ve politik değerlerle birlikte yitirilmiştir. Tekrar bulmak istiyorsan, kaybettiğin yerde arayacaksın. Yani uygarlık ve moderniteye karşı ahlaki ve politik toplumu, onun gerçekliğini arayacaksın, bulacaksın. Bununla da yetinmeyeceksin; tanınmaz hale getirilen varoluşunu yeniden inşa edeceksin. O zaman göreceksin ki, tarih boyunca kaybettiğin altın değerindeki bütün hakikatleri tek tek buluyorsun. Bu temelde daha mutlu olacaksın. Bunun da ahlaki ve politik toplumdan geçtiğini anlayacaksın.

4-Toplumsal Hakikat Yolunda Sosyal Bilimi Yeniden Yorumlamak

Bilinç evrensel varoluşla ilgilidir. Mevcut evrensel düzenlilik ancak bilinç kavramıyla izah edilebilir. İlginç olan, bilincin kendini dile getiriş tarzıdır. Öyle anlaşılıyor ki, tüm evrensel çeşitlilik, bilincin kendini dile getirme tutkusunun sonucudur. Bilincin çok bilinçliliği hakkında hiçbir şey bilemiyoruz. Neredeyse sonsuz çeşitlilikteki arayışı bir neden sorusunu düşündürüyor. Niçin sorusu daha müphem kalıyor. Ünlü filozoflar, hatta Kutsal Kitaplardan bazıları, bu soruları evrenin kendini hatırlama isteğine veya tanrının kullarınca bilinme arzusuna bağlarlar. Farkına varma kelimesi bana daha büyüleyici ve açıklayıcı geliyor. En küçük

zerresinden en kozmik varoluşuna kadar farkına varış, neden ve niçin sorularının yanıtı olabilir. Farkındalığa yükleyeceğimiz anlam, yaşamdan başka kavramlarla tanımlanamaz. Yaşamın doğruya en yakın tanımı, farkına varma olarak belirtilebilir. Daha da önemli olan, farkına varmak neden bu kadar önemli oluyor? Farkına varmadan da yaşamın mümkün olduğunu biliyoruz. Fakat derinden sezinemeye çalıştığımızda, bu mümkün olmanın pek mümkün olmadığını anlıyoruz. Uzun süre farkına varılmadan geçen sürenin yaşam değerinin gittikçe düştüğü, hatta eridiği bile söylenebilir. Ölüm olgusu bile kesinlikle yaşamın farkına varış, yani yaşamı mümkün kılmak için doğanın bir oyunu veya ustalığı gibi geliyor. Örneğin sonsuz yaşamla cezalandırılmış bir varlığın, acaba Sisyphos trajedisinden (taşı tepeye vardırarak iken, sürekli düşürüp yeniden yuvarlama cezasına tanrılarca çarpıtılmış kişi) farkı kalır mı? Ölümüne üzülme sadece yaşamın değerini arttırır ve hatırlatır.

Bilmek, yaşama ilişkin farkındalıklardan başka anlama gelmez. Bilinen şey, farkına varılan şeydir. Fiziksel varlıklar için bir şey diyemsek bile, biyolojik varlıklarda bilinmeye doğru sanki bir aşkın yaşandığını hissetmemek mümkün değildir. İnsan türüne doğru geldiğimizde, sanki bu aşk gerçekleşmiş olur. Bilmenin çok gelişmiş hali en iyi aşk kelimesiyle tanımlanabilir. Fakat insan öylesine tuhaf bir varlıktır ki, onun bilmeye ilişkin en büyük çarpıtmayı ve ihaneti yapmaktan çekinmeyen özellikleriyle de karşılaşabiliyoruz. İnsanın bu gerçeğini daha çok İkinci Doğa dediğimiz toplumsal doğanın içinde olup bitenlerle izah etmek daha doğru gibi geliyor.

Fizik bilimleri ne söylendiği kadar salt fiziki doğayla (buna kimya ve biyoloji de dahildir) bağlantılıdır, ne de beşeri bilimler denen edebiyat, tarih, felsefe, ekonomi-politik ve sosyoloji salt toplum doğasıyla ilgilidir. İki bilimin kesişme noktası olarak sosyal bilim kavramını geniş anlamıyla olumlu karşılamak mümkündür. Çünkü her bilim sosyal olmak durumundadır.

Sosyal bilim, kavram olarak Avrupa merkezli uygarlıkla birlikte gelişti. Şüphesiz toplumsal doğa boyunca bir tür sosyal bilim diyebileceğimiz disiplin hep var olageldi. Tarih öncesinin sosyal bilimine rahatlıkla animizm diyebiliriz. Avrupa merkezli sosyal bilimin bir kavramı olan animizm (canlılık), acaba söylendiği kadar ilkel insanların ilkel bilinci mi oluyor? Bugünkü sosyal bilimin özne-nesne ayırımına dayalı yapısının animizmden daha üstün olduğuna ilişkin fetvayı kimler veriyor? Yine aynı sosyal bilimciler! Ama gittikçe anlaşılıyor ki, canlılık ekolü özne-nesne parçalanmasından, dolayısıyla nesneyi cansızlaştırmaktan daha değerli bir paradigmadır. Evrenin canlılıkla tanımının cansızlaştırıcı tanımından daha doğru sonuçlar verdiği açıktır. Tüm bilimsel gelişmeler bu hususu doğruluyor. Atom-altı parçacıkların müthiş ve henüz bir sır olan hareketleri olmazsa, bir tek çeşitliliğin oluşamayacağı gerçeği canlılıktan (animizmden) başka nasıl izah edilebilir? Pozitivizm (olgular bilimciliği) çok tehlikeli bir metafizik türü olarak (her ne kadar zıddını idea etse de) sosyal bilimi de derinden yaralamıştır.

Tarih çağları dediğimiz uygarlık süreci, animizmden mitolojiye doğru bir bilim tarzını da beraberinde getirmiştir. Mitoloji tümüyle uygarlığa mal edilmese de, birçok yönüyle uygarlığın damgasını taşır. Sosyal bilime ilk bilinç çarpıtmasını ve ihaneti sızdırma, uygarlık süreçlerinin ideolojik hegemonyasıyla ilgilidir. Toplumsal doğa üzerinde gerçekleştirilen iktidar ve sermaye tekeli yalansız, çarpıtmasız ve söze ihanetsiz olmuyor. Mitoloji, büyük kısmıyla animizmle yüklüdür ve değerlidir. Fakat hiyerarşik sistem ve rahip + yönetici + komutan üçlüsünden oluşan düzenin mitolojik yansıması olarak kahramanlaştırılma (yarı-tanrılaştırma) ve tanrılaştırılma masalları devreye girince, çarpıtılma ve yozlaştırılma kaçınılmaz oldu. Mitoloji, bu ikili niteliği dikkate alınmak koşuluyla, yine de oldukça öğretici bir sosyal bilimdir. Gittikçe önem kazanacağı kanısındayım. Tarihi öğrenmede kesinlikle çok daha fazla rol oynayacaktır.

Mitolojinin din olarak katılaşması, ikinci bir sosyal bilim türüne yol açmıştır. Din şüphesiz yalnızca mitolojiyi miras almaz. Kendi dogmaları da vardır. Uygarlık güçlerinin ağır damgasını taşısa da, uygarlık karşıtı güçlerin dinsel yorumu daha yalın, doğasallığı dolayısıyla daha gerçekçidir. Çağdaş bilime açılan yolun temel kazıyıcılarından. Tek tanrılı dinlerde de her iki karşıt gücün yansımalarını izlemek mümkündür. Buyurgan, cezalandırıcı, kullandırıcı teolojik boyut uygarlık güçlerini yansıtırken, katılımcı, ödüllendirici ve özgürleştirici boyut uygarlık karşıtı güçlerin inanç ve düşüncelerini yansıtır. Ortaçağ bu iki anlayış arasındaki dinler ve mezhepler çatışmasıyla dolu geçmiştir. Bu dinler ve mezhepler çatışması olmasaydı, Avrupa sosyal bilimi kesinlikle oluşamazdı. Sadece İslam'ın etkisini düşünmek bile bu gerçeği daha iyi

anlamamızı sağlar. Bir de çağlar boyu bilgelik ve filozofik pırıltılar vardır. Bunların sosyal bilimin değerli kaynaklarını teşkil ettiklerine şüphe yoktur.

Avrupa uygarlık çağının (modernitesinin) sosyal bilimi tüm bu tarihi mirasın ürünlerinden kaynaklandığı gibi, yaşadığı büyük sosyal mücadelesinin de bir gereği olarak doğdu. Esas olarak problem çözücü bir disiplin, bir araç olarak düşünüldü. Kapitalizmin yol açtığı sınırsız istismar ve baskı sistemi, moderniteyi baştan itibaren kriz yüklü olarak oluşmaya zorladı. Genelde tüm bilimler, özelde sosyal bilimler bir yandan istismar ve baskı sisteminin hizmetine sokulurken, öte yandan sosyal bilimlere ayrıca sistemi olumlu izah ettirici, yani meşrulaştırıcı rol yüklendi. Yeni iktidar ve sermaye tekellerinin retoriği sosyal bilime de damgasını bastı.

Pozitivist sosyoloji, sosyal bilimin baştan sakat doğmasına yol açtı. Fransız Devrimi'nden burjuvazinin çıkarlarını kollayan bir cumhuriyet çıkarma pozitivist sosyologların temel kaygılarıydı. İngiliz ekonomi-politikçileri kapitali rasyonelleştirmenin, meşrulaştırmanın peşindeydi. Alman ideologları her alanda devasa Alman ulus-devletinin oluşumuyla ilgilidiler. Sistem karşıtlarının başını çeken bilimsel sosyalizmin kurucuları K. Marks ve F. Engels'in yapmak istedikleri, üç sermaye retoriğinden proleter damgalı bir bilim yaratmaktı. Kapitalizme karşıtlık ve bu temelde Kapital çözümlemesi sosyal bilime katkı olabilirdi. Fakat çıkış kaynakları ve sistem karşıtlığını kapitalizme karşıtlıkla sınırlamaları, sistemin tüm yapılarını kapitalist moderniteye karşı savunmasız bırakıyordu. Anarşistlerin iktidar çözümlemeleri ileri bir adım olsa da, politik alanı adeta boş bırakmışlardı. Avrupa sosyal bilimi, her iki kanat açısından da toplumsal doğayı araştırmaktan ziyade, sistemin yol açtığı sorunlarla boğuşuyordu. Bir nevi kriz çözme uzmanlığına soyunmuşlardı. Dünya, tarih ikinci plandaydı. Sosyal bilimin Avrupa merkezli olmasına şaşırılmamak gerekir. Yüzlerce yıllık birikimi bir çırpıda aşmaları beklenemezdi. Liberal ideoloji içlerinden en akıllısı çıktı. Hepsini sisteme entegre etmenin yolunu buldu. Sadece Fransız Devrimi'ni değil, Rusya Devrimi de dahil, çağın tüm devrimlerini ve sistem karşıtlarını etkisizleştirmesini bildi; bilimi iktidar ve sermaye bilimine başarıyla dönüştürdü.

Fakat uygarlık sürecinin en istismarçı ve iktidarcı sistemi olarak Avrupa modernitesinin karşıtlarını tümüyle yok etmesi ve susturması düşünülemezdi. Gelişimiyle birlikte bu modernite sadece ideolojik cephede değil, politik ve ahlaki cephede de büyük direnişlerle karşılaştı. Sistem karşıtlığı da en az sistem kadar kendini yeniliyordu. Sistem küreselleştikçe, karşıt sistem de küreselleşiyordu. Bilim üzerindeki hegemonyası giderek kırılıyordu. Tarihin ancak dünya tarihi olabileceği, Avrupa'nın kısa süreliğine hegemonyasının ancak bu tarihin küçük bir parçasını oluşturabileceği anlaşılmaya başlanmıştı.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Fransız filozofisi, 1968 Gençlik Kültür Devrimi, Sovyetik sistemin içten çözülüşü, refah devletinin iflası, postmodernist arayışlar ve klasik sömürgeciliğin tasfiyesi sosyal bilimde yeni bir dönemin başlamasına zemin sundu. Pozitivizm engelinden ve Avrupa merkezliliğinden kurtulmuş olarak, hakikat araştırmaları daha olumlu bir seyir izliyor. Sosyal bilimin toplumsal doğayı bir bütün olarak tüm mekân ve zamanlarda araştırma konusu yaparken, sadece kriz ve problem çözmekle yetinmeyip, bir yandan esas itibarıyla toplumla bağlantılı fizik, kimya, biyoloji ve kozmolojiye, diğer yandan felsefe, edebiyat ve sanat gibi beşeri bilimlere öncülük etmesi, kraliçe bilim rolünü oynaması gerekir. Bilimin soyağacı ancak sosyal bilimin kökenliğinde çizilebilir. Böylece hem aşırı parçalanmışlıktan kurtulunur, hem de çok soyut kalma sakıncası giderilmiş olur. Genel krizle birlikte sosyal bilim alanındaki krizin aşılması öncelik taşır. Yaşam farkındalığını özgürlük, hakikati özgürlük araştırması olarak yorumlayan bir sosyal bilim, ahlaki ve politik toplumun vazgeçilmez aydınlanma ve gelişme kılavuzudur.

Avrupa merkezli bir bilgi yapısı olan sosyoloji, aslında pozitif bilim heveslilerinin fizik, kimya ve biyolojide olduğu gibi, toplumu da benzer bir olgu sayıp, aynı yaklaşımlarla izah etme iddiasından öteye gitmemektedir. Çok farklı bir doğaya sahip olan insan toplumunun nesnelleştirmeye cesaret edilmesi, sanıldığı gibi aksine aydınlanmaya değil, daha sığ bir putlaşmaya yol açmaktan kurtulamamıştır. Ulus-devletlerine bilgi yapıları sunmak için işe koşturulan Alman ideologlarının felsefe açılımlarının, İngiliz ideologlarının ekonomi-politik bilimiyle Fransız filozoflarının sosyolojilerinin iktidar ve sermaye birikim aygıtlarının birer meşrulaştırma araçları olduğunu, günümüz bilim tartışmaları yeterince açıklığa kavuşturmuştur. Alman felsefesi, İngiliz ekonomi-politiği ve Fransız sosyolojisi, son tahlilde

yükselen ulus-devlet milliyetçiliğine zemin oluşturmaktan kurtulamamışlardır. Bir bütün olarak Avrupa merkezli bu sosyolojilerin, Avrupa merkezli kapitalist dünya sisteminin bilgi yapıları olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Batı Sosyolojisinde (Doğu sosyolojisi diye bir bilim henüz söz konusu değildir) toplum ve uygarlık sistemi kavramları çok problemlidir. Unutmamak gerekir ki, sosyoloji sermaye ve iktidar tekellerinin yol açtığı muazzam bunalım, çelişki ve çatışma-savaş sorunlarına çözüm ihtiyacından kaynaklanmıştır. Her koldan düzeni kurtarmak ve yaşanır kılmak için tez üstüne tez üretiliyordu. Hıristiyanlık öğretisinin tüm mezhepsel, teolojik ve reformist yorumlarına rağmen toplumsal sorunların her geçen süre daha da ağırlaşması üzerine, toplum sorunlarına bilimsel (pozitivist) bakışla yorumlar öne çıktı. Felsefe devrimi ve Aydınlanma dönemi (17. ve 18. yüzyıl) esasta bu ihtiyacın sonucudur. Fransız Devrimi'yle beklenen çözüm yerine, sorunların daha da karmaşıklaşması, sosyolojiyi bağımsız bir bilim dalı olarak geliştirme eğilimlerini daha da yoğunlaştırdı. Ütopik sosyalistler (Saint Simon, Fourier, Proudhon), Auguste Comte ve Durkheim bu doğrultuda ön aşamaları temsil ederler. Hepsisi de Aydınlanmanın çocuklarıdır. Bilime sonsuz inançları vardır. Toplumun da bilim yoluyla istedikleri gibi yeniden yaratabileceklerine inanıyorlardı. Tanrının rolüne soyunmuşlardı. Hegel'in deyişiyle, ne de olsa Tanrı yeryüzüne inmişti. Hem de ulus-devlet olarak. Yapılması gereken, incelikli 'toplum mühendisliği' proje ve planlamasıydı. Ulus-devlet aracılığıyla hayata geçirip başaramayacak hiçbir proje ve planlama yoktu. Yeter ki 'pozitivist bilimsel' olsun ve ulus-devlet kabul etsin!

İngiliz sosyal bilimcileri (ekonomi-politikçiler) Fransız sosyolojisine ekonomik çözüm yoluyla katkıda bulunurken, Alman ideologları felsefi yoldan katkı sunuyorlardı. Adam Smith ve Hegel katkı sunmada başta gelirlere. 19. yüzyıl sanayi kapitalizminin toplumu korkunç ölçülerde istismarından kaynaklanan sorunlara bulunan reçeteler sağdan ve soldan olmak üzere çok çeşitliydi. Kapitalist tekelciliğin merkez ideolojisi liberalizm, tam bir eklektizm ile her fikirden yararlanıp yamalı bohça misali sistemler yaratmakta en pratik olanıydı. Sağ ve sol şematik sosyolojiler ise, geçmişe (sağın altınçağ arayışı) ya da geleceğe (ütopik toplum) ilişkin projeler geliştirirken, toplumsal doğadan, tarihten ve güncelden sanki habersizdiler. Tarih ve güncel yaşam ile karşılaşırken habire parçalanıyorlardı. Hepsinin tutsağı olduğu gerçek ise, kapitalist modernitenin ağır ağır ördüğü ve hepsini zihnen ve pratik yaşam tarzıyla içine kapattığı 'demirden kafes'ti. Filozof Nietzsche hepsini 'pozitivizm metafizikçileri', 'kapitalist modernizmin hadım edilmiş cüceleri' olarak değerlendirirken, toplumsal hakikate daha yakın duruyordu. Toplumun kapitalist modernizmle yutulması tehlikesine ilk dikkati çeken ender filozofların başında geliyordu. Düşüncesiyle faşizme hizmet etmekle suçlanmasına rağmen, faşizmin ve dünya savaşlarının gelişini haber veren yorumları da dikkat çekiciydi.

Fakat bunları söylemek sorunu çözümüyor. Karşıt görüş olarak ortaya çıkan Marks-Engels sosyalizminin veya sosyolojisinin de toplumun en kaba (vulger) bir yorumu olduğu yeterince açığa kavuşmuş bulunmaktadır. Tüm karşıtlık iddialarına rağmen, bunların kapitalizmin resmi ideolojisi olan liberalizmden daha fazla kapitalizme hizmet etmekten kurtulamadıklarını, reel sosyalizm, sosyal demokrasi ve ulusal kurtuluş akımları, hareketleri ve devlet sistemlerinden yeterince anlayabilmekteyiz. Çok soylu mücadele geleneklerine rağmen, hem de ezilen sınıf ve uluslar adına bu duruma düşülmesi, bilgi yapılanmalarıyla yakından bağlantılıdır. Dayanılan bilgi yapılanmaları olumlu ve olumsuz yanlarıyla bir bütün olarak arzu edilenin hilafına sonuçlar üretmişlerdir. Temel paradigma ve yapılanmalarında ciddi bir kusur ve yanlışlıklar zinciri olmasaydı, bu sonuçlar kolay ortaya çıkmazdı.

Diğer bir karşıt akım olarak kendini dayatan aşırı görecilik kuramları da, kapitalist dünya-sistemin bilgi yapıları olmaktan kurtulmaları şurada kalsın, belki de aşırı bireyselliklerinden ötürü kapitalizmin bireyciliğine en fazla hizmet etme mazhariyetine eriştiklerini söyleyebilirler. Anarşist yaklaşımlar da buna dahildir. Kapitalizmi eleştirmek, kapitalizme çok karşı olduğunu söylemleştirmek, sıkça görüldüğü gibi ona hizmetin etkin bir yolu olmaktadır. Bunda da temelde paradigmatik bakış, bilgi yapılarındaki yetersizlikler ve yanlışlıklar rol oynamaktadır.

Sosyal bilim tanımında anlaşmakla sorun halledilmiyor. Daha da önemli olan neyin temel model olarak alınacağı, diğer bir deyişle toplum çözümlemesinde hangi birimin esas alınacağıdır. "Temel birim tümüyle toplumsal doğadır" demek, sosyal bilim için fazla anlam ifade etmez. Sayısız toplumsal ilişki içinde belirleyici önemi olanları seçmek, anlamlı teorik bir yaklaşım için

ilk yapılması gereken tercihtir. Seçilecek toplumsal birim geneli izah ettiği oranda anlamlı bulunacaktır.

Bunun için;

1-Entelektüel çabalar, bilgi ve bilim çalışmaları toplumsal doğanın temel varoluş hali olan ahlaki ve politik toplum kapsamında geliştirilmelidir. Uygarlık tarihi boyunca kopulan ve gittikçe aşındırılan bu toplum gerçekliği, kapitalistin damgasını vurduğu modern çağla birlikte tamamen parçalanmış, çürümeye terk edilmiş ve yok olmanın eşiğine getirilmiştir.

2-O halde entelektüel çaba, bilgi ve bilim çalışmaları öncelikle bu gidişatı durdurmayı amaçlamak zorundadır. Çünkü yok edilen bir şeyin bilimi olamaz. Belki hatırası olabilir, ama hatıra bilim değildir. Bilim yaşayan, var olanla ilgilidir. Bu durumdaki toplum tümüyle yok olmak istemiyorsa, kapitalistik moderniteye (tüm unsurlarıyla birlikte) direnmek zorundadır. Direniş artık varoluşla aynı düzlemde olup özdeştir. Entelektüel sermaye ve hamallık olarak değil, gerçek araştırmacının onuruyla yaşamak, ayakta kalmak isteniyorsa, entelektüelin tüm çabalarında hem direnişçi olması hem de araştırma unsurlarının direniş boyutlu olması kaçınılmazdır. Hem entelektüel hem de bilimi bu anlamda direnişçidir. Başka türlü ya kendini aldatmak ya da sermaye veya hamal kimliğini gizlemek olur.

3- Geliştirilecek bilim öncelikle 'sosyal bilim' olarak düzenlenmek zorundadır. Sosyal bilim tüm bilimlerin ana kraliçesi olarak kabul edilmek durumundadır. Ne Birinci Doğa ile ilgili diğer bilimler (fizik, astronomi, kimya, biyoloji) ne de İkinci Doğa'yla ilgili diğer beşeri bilgiler-bilimler (edebiyat, felsefe, sanat, ekonomi vb.) asla öncülük misyonu taşımaz; bunlar hakikatle anlamlı bağı kuramazlar. Her iki alan sosyal bilimle bağını ancak başarıyla kurabilirse hakikatten pay alabilir.

4-Sosyal bilimin ana konusu olarak ahlaki ve politik toplumu nesnel bir obje olarak değil, özne-nesne, biz-öteki, beden-ruh, tanrı-kul, ölü-canlı gibi insan algılamasında derinleştirilmiş ve aralarına uçurumlar sokulmuş ikilemler olarak değil, bu ikilemleri aşan bir yöntemle araştırması esas olmalıdır. Farklılaşma evrenin yaşam tarzı olup, toplum doğasında da geçerliliği çok daha esnek, özgür ve yoğunlaşmış halde bulunan bir nitelemedir. Fakat bu farklılaşmayı uygarlık ve modernitenin tüm ideolojik yapılanmasının temeli haline getirilen özne-nesne düzeyine taşımak, kesinlikle hem evrensel hem de toplumsal hakikatin yitirilmesi, parçalanması anlamına gelecektir.

5-Zirvesine Avrupa modernitesinde erişen, genelde bilimin özelde sosyal bilimin üzerinde yükseldiği bu nesneliliğin genel felsefesi olan ve halen tüm şiddetiyle devam eden pozitivizm, kapsamlı eleştiriler temelinde tarihin çöp sepetine atılmadan, anlamlı bir sosyal bilim paradigması (köklü anti-uygarlıkçı bilim felsefesi) geliştirilemez. Çok parçalanmış olsa ve hakikati yitirme tehlikesi bulunsada, Avrupa merkezli bilimin, özellikle sosyal bilimin olumlu kazanımlarını ve hakikat paylarını anlamak ve özümsemek şarttır. Pozitivizm ne kadar eleştirilip aşılacak durumdaysa, açığa çıkarılmış hakikat paylarının özümsemesi de o denli benimsenmek durumundadır. Hakikat araştırmasında toptan anti-Avrupacılık en az toptan Avrupalılık kadar olumsuz sonuçlara yol açabilir.

6-Her ne kadar postmodernizm denilen bu hakikat araştırmaları pozitivizmi eleştirip Avrupa merkezli sosyal bilimi reddediyorlarsa da, bu yaklaşımların kolayca liberalize edilmesi ve daha anti-hakikatçi olan bir anti-Avrupalılık olarak biçim kazanması mümkündür. Sosyal bilimin krizli halinden yararlanan bu postmodern araştırmalar toptan reddedilmese de, son derece eleştirel yaklaşmak önem taşır. Modernist pozitivizmin evrenselci, ilerlemeci, çizgisel yöntemi ve perspektifi ne denli saptırıcı ise, birçok postmodernistin aşırı göreci (izafi) döngüsel yöntemi de benzer sapmalara açıktır. Bu uçlara savrulmamak için bağlı kalınması gereken temel ilkeleri (sıralamaya çalıştığımız) iyi özümsemek şarttır. Krizli ortam neredeyse herkese göre bir hakikat yolu aramaya müsaittir ki, bu husus bile hakikat araştırmalarını kendi başına birçok yönden saptırabilir, boşa çıkarabilir.

Hakikati araştırmada ana yöntemimiz ne pozitivist nesnelcilik, ne de göreci öznelcilik olabilir. İkisi de özde liberalizmin iki yüzü olup, bolca birbirine karıştırılarak piyasaya sunup entelektüel sermaye ve hamallık üretmede kullandığı yöntem enflasyonudur. Hakikati olanaksızlaştırmanın en etkili yönü bu yöntem enflasyonudur. Bu da ancak nesnelci ve öznelci yöntemlerin birbirlerine karıştırılmasıyla neredeyse kişi sayısı kadar yöntem bolluğu demektir.

Hakikatin bozuk para misali değerden düşürülme eylemi olarak, bu yöntem bolluklarına aldanmamak önem taşır. Şüphesiz gerçeğin nesnel ve öznel yanları vardır. Bilinç, hakikat son tahlilde gözlemlenen-gözlemleyen ikilisinin çakışmasını (Aynılaştırmasını kastetmiyorum, daha çok özdeşlik olarak kavranması olumlu olabilir) ifade eder. Bu konuda ne kadar derinleşme, yoğunlaşma yaşanır, o denli daha çok hakikat payları ortaya çıkar. Bu durumda ne gözlemleyen özne, ne de gözlemlenen nesne konumundadır. Daha çok ikisinin birbirine yaklaşması, aynılaştırması denilemezse de, özdeşleşme konumunu yakalaması demektir. Hakikatin azamileştiği süreç, bu yönlü özdeşleşme olanağını yakalamaktır. Şimdilik bir ad verme gereği duymadan, yöntem konusunu böyle tanımlamak durumundayım. Şüphesiz ana gözlemleyen ve gözlenen birimin ahlaki ve politik toplum olduğunu hiçbir zaman ve mekânda göz ardı etmiyoruz.

7-Temel araştırma mekânları, üniversiteler başta olmak üzere, uygarlık ve modernitenin resmi kurumları olamaz. Geçmişte de, günümüzde de bilimin iktidarlaştırılması ve resmi devlet kurumlarında üretilmesi, hakikatle bağının yitirilmesi anlamına gelir. Bilimin ahlaki ve politik toplumla bağının koparılması, topluma yararlı olmaktan çıkarılması, tersine toplum üzerine baskı ve sömürü tekellerinin geliştirilmesine yardımcı olması demektir. Tıpkı özel veya genelevlere kapatılan kadın özgür gerçekliğini, hakikatini nasıl kaybediyorsa, resmi kurumlara kapatılan entelektüeller ve bilim de o denli özgürlüğünü, gerçek kimliğini yitirir. Şüphesiz bu demek değildir ki, bu kurumlarda hiç entelektüel yetiştirilmez ve bilim üretilmez. Anlaşılması gereken, iktidarlaşan entelektüel ve bilimin toplumsal gerçeklikle ilgili araştırma ve buluş amacından kopacağıdır. İstisna kabilinden entelektüel olunma ve bilimsel değeri olan yapıtların ortaya çıkarılması ana gerçeği değiştirmez.

8- Sosyal bilim için kurumsal devrim, diğer deyişle yeniden yapılanma şarttır. Nasıl ki Grek-İonya aydınlanmasında bağımsız felsefe ve bilim akademileri oluştuysa, yine ortaçağda hem İslami hem Hıristiyanlık geleneğinde tekke, dergâh ve manastırlar benzer bir rol oynadıysa, Avrupa Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketlerinin aynı zamanda birer entelektüel ve bilim devrimi oldukları gerçek ise, benzer devrimlere mevcut krizden çıkış için günümüzde de ihtiyaç vardır. Modernitenin dört yüz yıllık ideolojik hegemonyası en az maddi kültür hegemonyası kadar derin ve süreklileşen krizini aşma yeteneğinde değildir. İçerik ve biçim olarak demokratik modernitenin müdahalesi olmadan, krizin daha da çürütücü ve dağıtıcı rol oynaması kaçınılmazdır. Ütopik sosyalistlerden bilimsel sosyalistlere, anarşistlerden Frankfurt Okulu'na, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki Fransız felsefi çıkışından 1968 gençlik kültür devrimine ve en son 1990'lar sonrası postmodernist, feminist ve ekolojik çıkışlara kadar bu yönlü çıkışın zengin bir entelektüel ve bilim mirası vardır. Demokratik modernite hem uygarlık dönemi entelektüel pırıltı ve devrimlerini, hem modernite karşıtı entelektüel çıkışlarının olumlu özelliklerini özümseme temelinde kendi entelektüel ve bilim devrimini yapmak durumundadır.

Bu ana özellikleri derinliğine araştırma ve inceleme konusu yaparak geliştirilmesi gereken sosyal bilim, ne evrenselci düz çizgisel ilerlemeciliği ne de sonsuz döngüsel tekilci göreliliği esas alabilir. Son tahlilde uygarlık tarihindeki sermaye ve iktidarın kümülâtif birikimlerini meşrulaştırmaya hizmet eden bu dogmatik kalıpsal yaklaşımlar yerine, analitik ve duygusal zekânın uyumunu ifade eden, katı öznellik ve nesnellik kalıplarını aşan, yok edici olmayan bir diyalektik yöntemi esas alan sosyal bilim geliştirilmelidir.

Demokratik modernitenin köklü bir aydınlanma devrimiyle iç içe kendini inşa etmesi, geçmişten öğrenilmesi gereken derslerin başında gelir. Bununla birlikte hemen vurgulamalıyım ki, geçmiş şimdidir. Toplumsal doğanın asli varoluş biçimi olan ahlaki ve politik toplumun tüm geçmişinden fazla söz etmesek de (Ama özellikle neolitik toplumun, köy-tarım toplumunun, göçebeliğin, kabile ve aşiretin, dinsel cemaatlerin halen yaşamsallıklarını inatla sürdürdüklerini göz ardı etmemeliyiz), son beş bin yıllık sermaye birikim ve iktidar tekellerince kaybettirilen değerlerini yeniden kazanmak için devrimsel nitelikte entelektüel ve bilim üretimi en çok ihtiyaç duyulan desteği oluşturacaktır. Olmazsa olmaz kabilinden bu ihtiyaç için entelektüel görevlerimiz üzerinde yoğunlaşma, çözümleme ve çözme çabalarımız her zamankinden daha fazla hayati önem taşır.

5- Hakikat'in Temel Birimi; Ahlaki Ve Politik Toplum

Toplumsal alana ilişkin çeşitli modellerin geliştirildiği bilinmektedir. Bilinen ve en çok kullanılan birim olarak genelde devleti, özelde ulus-devleti esas alan yaklaşımlar daha çok burjuva orta sınıf perspektifine dayanmaktadır. Tarih ve toplum devletlerin inşa, yıkılış ve bölünme sorunları etrafında incelenir. Tarihsel-toplum gerçekliğinde en sık yaklaşım modellerinden biri olan bu eğilim, devletlerin resmi eğitim anlayışı olmaktan öteye rol oynamaz. Devleti meşrulaştırma ideolojisi rolünü oynamak esas amacıdır. Aydınlatıcı olmaktan ziyade, karmaşık tarih ve toplum sorunlarını perdelemeye hizmet eder. En itibarsız sosyolojik yaklaşım durumundadır.

Sınıf ve ekonomiyi temel birim olarak seçen Marksist yaklaşım, devlet birimine karşı kendisini alternatif model olarak formüle etmek istedi. İşçi sınıfı ve kapitalist ekonominin temel toplumsal inceleme modeli olarak seçilmesi, tarih ve toplumu ekonomik ve sınıfsal yapısı ve önemi açısından izah etmeye katkıda bulunsa da, çok önemli kusurları beraberinde taşımıştır. Bu yaklaşımın devlet ve diğer üstyapı kurumlarını altyapının ürünü sayması ve basit yansımalar olarak değerlendirmesi, ekonomizm denilen indirgemeciliğe kaymasına yol açtı. Ekonomik indirgemecilik de tıpkı devlet indirgemeciliği gibi çok karmaşık ilişkiler bütünlüğüne sahip tarihsel-toplum gerçekliğini perdeleme kusurundan kurtulamadı. Özellikle iktidar ve devlet analizinin yetersizliği, adına hareket ettiğini iddia ettiği ezilen emekçi sınıf ve halkların yeterince ideolojik ve politik donanımına erişememesine yol açtı. Dar ekonomik mücadeleyle fırsatçı devlet komploculuğu biçimindeki iktidar ve devleti yıkmaya ve inşa etmeye anlayışı, kapitalizme en az has ideolojisi olan liberalizm kadar hizmet etti. Çin ve Rus gerçeği bu hususu çok iyi aydınlatmaktadır.

Tarih ve toplumu sadece iktidar gücü, erki olarak yorumlamak isteyen anlayışlara da çoğunlukla rastlanır. Fakat bu yaklaşımlar da devlet modeli seçimi kadar kusurludur. Her ne kadar iktidar daha kapsamlı bir inceleme birimi ise de, kendi başına toplumsal doğayı açıklamaktan yoksundur. Toplumsal iktidar çok önemli bir inceleme konusu olmakla izah edici yanlara sahiptir. Fakat iktidar indirgemeciliği de her türlü indirgemeci anlayışta gözlemlenen kusurlara sahiptir.

Toplumu kuraldan yoksun, sonsuz tekilci ilişkisel gelişmeler halinde incelemek de sıkça karşımıza çıkan bir yaklaşım türüdür. Neredeyse tasvirici edebi yaklaşım modeli olarak da niteleyebileceğimiz bu aşırı göreci yaklaşımlar, ancak toplumsal ormanlar içinde kaybolmaya götürür. Ters gibi görünen, ama özde aynı rolü oynayan aşırı evrenselci yaklaşım modelleri ise, toplumu fizik yalınlığı içinde birkaç kanunla tarif etmeye çalışırlar. Toplumun zengin çeşitliliği karşısında en çok körleşmeye hizmet eden yaklaşım bu olsa gerek. Pozitivist toplum anlayışı hem aşırı göreciliği, hem de aşırı evrenselciliği bağrında taşıyan en kaba model olarak anılmaya değerdir.

Toplumsal doğanın varoluş halinin ve gelişiminin ahlaki ve politik toplum temelinde incelenmesini varsayan sosyal bilim okulunu demokratik uygarlık sistemi olarak tanımlamak mümkündür. Çeşitli sosyal bilim ekollerinin farklı inceleme birimleri vardır. Teoloji, din toplumu esas alır. Bilimsel sosyalizm sınıf temellidir. Liberalizmin temel birimi bireydir. Devlet ve iktidarı temel alanlar olduğu gibi, uygarlıkları esas alan yaklaşımlar da az değildir. Tüm bu birim temelli yaklaşımlar, çokça değindiğim gibi, tarihsel ve bütünlüklü yaklaşımlar olmamaları nedeniyle eleştirilmişlerdir. Anlamli bir inceleme toplum açısından hayati noktalarda yoğunlaşmak durumundadır. Tarih ve güncellik esas olarak o noktalarda anlatım bulmalıdır. Aksi halde incelemeler öyküsel olmaktan öteye gitmez.

Temel birimimizi ahlaki ve politik toplum olarak belirlememiz, tarihsellik ve bütünsellik boyutlarını kapsamaması açısından da önem taşımaktadır. Ahlaki ve politik toplum en tarihsel ve bütünlüklü toplum anlatımıdır. Ahlak ve politikanın kendisi tarih olarak da okunabilir. Ahlaki ve politik boyut taşıyan toplum, tüm varoluşunun ve gelişiminin bütünlüğüne en yakın toplumdur. Devlet, sınıf, sömürü, kent, iktidar, ulus olmadan toplum var olabilir. Ama ahlak ve politikadan yoksun toplum düşünülemez. Belki başka güçlerin, özellikle sermaye ve devlet tekellerinin sömürgesi, hammadde kaynağı olarak var olabilirler. Bu durumlarda ise, kendisi olmaktan çıkmış toplum kalıntıları, mirası söz konusudur.

Toplumun doğal hali olarak ahlaki ve politik topluma köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist etiketler, sıfatlar takmanın anlamı yoktur. Daha doğrusu, bu sıfatlar altında toplumları tanımlamak, toplum gerçekliğini perdelemek, toplumu unsurlara (sınıf, ekonomi, tekel) indirgemek anlamına gelecektir. Toplumsal gelişmenin teori ve pratiğinde bu kavramlar temelindeki çözüm anlatımlarında rastlanan tıkanıklık, özlerinde taşıdıkları yetersizlik ve yanlışlıktan kaynaklanmaktadır. Tarihsel materyalizme yakın duran bu sıfatlarla anılan tüm toplum analizleri bu duruma düştükten sonra, bilimsel değerleri hayli zayıf olan anlatımların daha da çözümsüz kalacakları açıktır. Dinsel boyutlu anlatımlar ahlakın önemini yoğunca anlatmalarına rağmen, politik boyutu çoktan devlete havale etmişlerdir. Burjuva liberal yaklaşımlar ise, ahlaki ve politik boyutlu toplumu sadece perdelemezler; aynı zamanda fırsat buldukları her noktada bu topluma karşı savaş açmaktan da çekinmezler. Bireycilik en az devlet ve iktidar kadar topluma karşı savaş halidir. Liberalizm, esas olarak toplumun güçsüzleştirilerek (ahlaksız ve politikasız toplum) bireyciliğin her tür saldırısına hazır kılınması anlamına gelir. Liberalizm en anti-toplumcu ideoloji ve pratiktir.

Paradigmatik ve ampirik (teorik ve pratik) olarak çerçevesini böylesi varsayımlar halinde sunabileceğimiz Demokratik Uygarlık Sistemi'nin ana birimine ilişkin özellikleri bir kez daha ana başlıklar halinde sunarsak:

1-Ahlaki ve politik toplum, insan toplumunun başlangıcından bitimine kadar devamlı aranması gereken temel özelliğidir. Toplum esas olarak ahlaki ve politiktir.

2-Ahlaki ve politik toplum, kent-sınıf-devlet (daha önceleri hiyerarşik yapı) üçlüsü üzerinde yükselen uygarlık sistemlerinin karşı kutbunda yer alır.

3-Ahlaki ve politik toplum, toplumsal doğanın tarihi olarak demokratik uygarlık sistemiyle uyum içinde gelişir.

4-Ahlaki ve politik toplum, en özgür toplumdur.

5-Ahlaki ve politik doku ve organların çalışması kadar toplumu özgürleştiren, özgür tutan başka bir belirleyici dinamik söz konusu değildir. Devrimler ve kahramanların hiçbiri ahlaki ve politik boyut kadar toplumu özgürleştirme yeteneğinde olamazlar. Kaldı ki, devrimler ve kahramanları ancak ahlaki ve politik topluma katkıda buldukları oranda belirleyici rol oynayabilirler.

6-Ahlaki ve politik toplum demokratik toplumdur. Demokrasi ancak açık ve özgür toplum olan ahlaki ve politik toplumun varoluşu temelinde anlam kazanabilir. Birey ve grupların özneştikleri demokratik toplum, karşılık olarak ahlaki ve politik toplumu en çok geliştiren yönetim biçimidir. Daha doğrusu, politik toplumun işlevselliğine zaten demokrasi diyoruz. Gerçek anlamda politika ile demokrasi özdeş kavramlardır. Eğer özgürlük politikanın kendini ifade ettiği iklimsel alansa, demokrasi de bu alanda politikanın icra tarzıdır. Özgürlük, politika ve demokrasi üçlüsü, ahlaki temelden yoksun olamazlar. Ahlaka özgürlük, politika ve demokrasinin kurumsallaşmış geleneksel hali de diyebiliriz.

7-Ahlaki ve politik toplumlar sermaye, mülkiyet ve iktidarın her biçiminin resmi ifadesi olarak devletle karşılıklı diyalektik çelişki içindedirler. Devlet sürekli ahlak yerine hukuku, politika yerine bürokratik idareyi ikame etmek ister. Tarih boyunca devam eden bu çelişkinin iki ucunda resmi devletli uygarlıkla gayri resmi demokratik uygarlık sistematiği gelişir. İki ayrı anlam tipolojisi ortaya çıkar. Çelişkiler ya çok şiddetlenerek savaşa, ya da uzlaşmaya girerek barışa yol açabilir.

8-Barış ahlaki ve politik toplum güçleriyle devletli tekel güçlerinin silahsız, öldürmesiz bir arada yaşama iradeleriyle mümkündür. Toplumun devleti, devletin toplumu yok etmesinden ziyade, demokratik uzlaşma denilen koşullu barış durumları tarihte yaşanan durumlardır. Tarih ne tümüyle ahlaki ve politik toplumun ifadesi olarak demokratik uygarlık, ne de tümüyle sınıflı ve devletli toplumun ifadesi olarak uygarlık sistemleri biçiminde yaşanır. İç içe yoğun ilişki ve çelişkilerle savaş ve barış durumlarının birbirlerini kovaladığı haller olarak yaşanır. En az beş bin yıldan beri süren bu durumu acil devrimlerle hemen ortadan kaldırmak ütöpik olmakla birlikte, geçmişten beri süregelen akışı kader olarak benimseyip akış seyrine müdahale etmemek de doğru ahlaki ve politik durumlar olamaz. Sistemlerin mücadelesinin uzun süreceğini bilerek, ahlaki ve politik toplumun özgürlük ve demokratik alanını genişletecek stratejik ve taktik yaklaşımlar daha anlamlı ve sonuç alıcıdır.

9-Ahlaki ve politik toplumu birbirini takip eden komünal, köleci, feodal, kapitalist ve sosyalist sıfatlarla tanımlamak, açıklayıcı olmak yerine perdeleyici rol oynar. Şüphesiz köleci, feodal ve kapitalist sıfatlara ahlaki ve politik toplumda yer olmamakla birlikte, ilkeli uzlaşma içinde bu sıfatlara mesafeli, sınırlı ve kontrollü olarak yaklaşmak mümkündür. Önemli olan, ne onları yok etmek ne de onlar tarafından yutulmaktır; ahlaki ve politik toplumun üstünlüğüyle sürekli onların alan ve güçlerini sınırlandırmaktır. Komünal ve sosyalist sistemler demokratik oldukları oranda ahlaki ve politik toplumla özdeşleşebilirler. Devlet hali olarak özdeşleşme olamaz.

10-Ahlaki ve politik toplumun acil hedef olarak ulus-devlet olmak, bir dinsel tercih yapmak, demokrasi dışında rejim peşinde koşmak gibi hedefleri olamaz. Toplumun hedef ve niteliklerini belirleme hakkını ancak ahlaki ve politik toplumun özgür iradesi belirler. Güncel tartışma ve kararlar kadar, stratejik kararları da toplumun ahlaki ve politik irade ve ifadesi belirler. Esas olan, tartışmak ve karar gücü olabilmektir. Bu gücü elinde bulunduran toplum, tercihlerini en sağlıklı şekilde belirleyebilir. Hiçbir fert ve güç, ahlaki ve politik toplum adına karar alma yetkisinde değildir. Ahlaki ve politik toplumlarda toplum mühendisliği geçerli olamaz.

Çeşitli açılardan genişçe sunduğum bu tanımlamalar ışığında bakıldığında, Demokratik Uygarlık Sistemi'nin özünde toplumsal doğanın ahlaki ve politik bütünlük halinde resmi uygarlık tarihinin diğer yüzü olarak hep var olageldiği ve kendini sürdürdüğü görülecektir. Resmi dünya sisteminin tüm baskı ve sömürüne rağmen, toplumun öteki yüzü yok edilememiştir. Zaten yok edilmesi de mümkün olmaz. Nasıl ki kapitalizm, kapitalist olmayan toplum olmadan varlığını sürdüremezse, resmi dünya sistemi olarak uygarlık da demokratik uygarlık sistemi olmadan varlığını sürdüremez. Daha da somut olarak, tekelli uygarlık tekelli olmayan uygarlık olmadan varlığını sürdüremez. Bunun tersi doğru değildir. Yani ahlaki ve politik toplumun tarihsel akış sistemi olarak demokratik uygarlık, resmi uygarlık olmadan varlığını daha engelsiz ve rahat sürdürebilir.

F- TOPLUMSAL HAKİKAT DÜZLEMİNDE YAŞAMI DOĞRU TANIMLAMAK

Sosyal bilimin temel görevi yaşamı tanımlamaktır. Sümer ve Mısır rahiplerinden Avrupa'nın pozitivist sosyal bilimcilerine kadar bilim yaptıklarını iddia edenler, yaşamın toplumsal anlamını tanımlamadıkları gibi, bu en temel görevin yerine en saptırıcı ve bilinç karartıcı mitolojik ifadeler geliştirmişlerdir. Hâlbuki yaşam sosyal bağlamında tanımlanmadıkça, sosyal bilimden bahsedilemez. Tanımı yapılmayan bir şeyin bilimi de geliştirilemez. Şüphesiz bu durum hakikatin uygarlık sistemlerindeki çarpık inşasıyla ilgilidir. Uygarlık sistemlerinde başlangıç anlarından günümüze kadar sosyal yaşamın hakikati açıklanmadığı gibi, mitoloji, dincilik, felsefecilik ve bilimcilik kategorileriyle muazzam ölçüde çarpık ve yanlış inşa biçimlerine büründürülmüş ve anlatıma kavuşturulmuştur. Ayrıca bu anlatılar sanatlarla cıalanmıştır. Uygarlığın maddi kültürü manevi kültürüyle diyalektik ilişkiye sokularak, bilinen veya bilinmesine müsaade edilen tarih anlatısı ile çıplak ve maskeli tanrıların çıkarları, inanç ve arzuları doğrultusundaki bir yaşam tarzı kullara belletilmiştir. Hegemonik yaşamın bu inşa ve belletilme tarzı sayısız bilgelikler, hareketler ve topluluklar tarafından itiraz ve direnişle karşılaşmış olsa da varlığını sürdürebilmiştir.

Bana göre kapitalizmin en büyük tahribatı yaşamın tanımını yok etmesidir. Daha doğrusu, yaşamın toplum ve çevresiyle olan ilişkisine en büyük ihaneti gerçekleştirmiş olmasıdır. Tabii bunda arkasındaki uygarlık sistemi de kendisi kadar sorumludur. Bilim ve iletişimin en güçlü çağında yaşadığımız söylenir. Fakat bilimin bu olağanüstü gelişmesine rağmen, halen yaşamı ve toplumsal bağlamını tanımlamaması oldukça tuhaf gelmektedir. O zaman sormak gerekir: Neyin bilimi ve kimler için bilim? Bu soruların yanıtı verildikçe, sosyal bilimcilerin neden en temel soruya, yani "Yaşam nedir ve toplumla bağı nasıldır?" sorularına yanıt vermedikleri anlaşılacaktır. Belki çok basit gelebilir bu sorular. Ama insan denilen varlık yaşamı kadar anlamlıdır. Bunu da anlamadıktan sonra insanın ne değeri olabilir! Bu durumda belki de bir hayvanın, hatta bitkinin yaşantısından daha değersiz bir mahlûka dönüşmesinden bile bahsedebiliriz. Anlamını, hakikatini bilmeyen insanlık ya olamaz, ya da olursa en alçakçası, en barbarcası olur.

a- Yaşam

Yaşam belki de tanımlanmayabilir; daha doğrusu izafi (görece) olarak hissedilebilir, kısmen anlaşılabilir. Evrimsel gelişme gerçek olsa bile, Darwinist evrim yorumunun yaşamın ve türlerin gelişimini izahı hakikati açıklamaktan uzaktır. Üç milyar yıl önce okyanus içlerinde daha hücre olamamış bir canlıdan günümüz insanına kadar zincirleme biçimde sürüp gelen bir yaşamı izlemenin de yaşamın anlamına katkısı sınırlıdır. Bilim şimdi yaşamın sırlarını atom-altı parçacıkların oluşumlarında aramaktadır. Açık ki bu yöntemle de yaşamın sınırlı bir izahından öteye gidilemez. Yaşamın bu anlatılarla mutlaka ilişkisi vardır. Ama bunlar sorunu tam çözümüyorlar. Yaşamı ölümle kıyaslamak da anlamı için yeterli değildir. Yani “Yaşam ölümden öncesidir” demek pek de tatminkâr bir açıklama tarzı olmamaktadır. Daha doğru olan, yaşamın ancak ölümle mümkün olabildiğidir. Ölümsüz bir yaşamın olamayacağını biliyorum. Fakat ölümün anlamını da bilmekten uzağız. Ölüm de en az yaşam kadar tanımlanamaz. Bu belki de yaşamımızın izafi bir sonucudur; belki de yaşamın bir imkânı, bir gerçekleşme tarzıdır. Ölüm korkusu, daha sonra kapsamlı tanımlayacağım gibi, bir sosyal ilişkidir. Ölüm belki de bu korkudan ibaret bir şey gibidir.

İdealizm-materyalizm ikilemini tutarlı ve açıklayıcı bulmuyorum. Uygarlıksal karaktere sahip bu ikilemin yaşamı izahının değeri yoktur. Geliştirmek istediğim yorum için bu ikilemin hakikatle ilişkisinin sınırlı olduğunu belirtiyorum. Benzer biçimde canlı-cansız kavramları da yaşam konusunda açıklayıcı olmaktan uzaktır.

Hakikat 1: Yaşamı kavramak isteyen insan dışında, her canlı-cansız varlık sadece kendi anlarını yaşayabilir. Bir kurdun kaptığı kuzu ile bir kara deliğin yuttuğu galaksi belki de aynı evrensel kaderi paylaşmaktadır. Bu bile yaşamı kavramak için bir sır değerindedir sadece.

Hakikat 2: Yavrusu için kendini paralayan canlıyla atom-altı parçacıkların inanılmaz hızda diyalektik oluşumları gerçekleştirmesi de aynı evrensel kuralın gereği olarak işlemektedir.

Hakikat 3: İnsan toplumunda bu evrensel kural kendini sorgulama durumuna erişmiştir: Ben kimim? Bu soru evrensel kuralın ilk defa kendini dillendirmeye çalışması sorusudur.

Hakikat 4: “Ben kimim?” sorusuna yanıt, evrenin nihai amacı olabilir.

Hakikat 5: Canlı-cansız tüm evrensel yaşam belki de “Ben kimim?” sorusuna erişim sağlamak içindir.

Hakikat 6: “Ben benim, ben evrenim, ben öncesi-sonrası, yakını-uzacağı olmayan zaman ve mekânım!” cevabı nihai amaç olabilir.

Hakikat 7: Fenafillâh, Nirvana, Enel-Hak mutlak bilgelikleri insanın toplumsal yaşamının temel amacını açıklamış olabilir veya toplumsal yaşamla ilgisini ortaya koyabilir.

Bu yedi hakikatle yaşamı tanımlamış olmuyorum. İlgi alanını araştırıyorum, araştırmak istiyorum. Yaşam yaşanırken anlaşılmaz. Anlamla yaşam arasında bu yönlü bir çelişki vardır. Bir âşık maşûkla iken aynı zamanda anlamın bittiği yerdedir. Mutlak anlayabilmek mutlak yalnızlıkla, yani maşûksuz olmakla mümkündür. Ya yardan ya serden olmak deyişi, fiziki anlamda değil de metafizik anlamda bu gerçeği ifade etmek ister. Mutlak yalnızlığa dayanabilmek, mutlak'ı anlamaya yatkın olmakla mümkündür. Mutlak yalnızlık ancak sadece anlam gücü haline gelindiğinde, yani maddi güç ilişkisi olmaktan çıkıldığında gerçekleşebilir. Varlık-yokluk ikilemi anlam-madde ikilemine benzer. Her iki ikilem de bir soyutlama olup gerçekte yaşanmaz. Yaşam büyük ihtimalle bu ikilemin sonsuz düzenlenme kabiliyetidir. Düzenlenme aralıkları kaos anları olarak ölüm gibi gelse de, yaşamın gerçekleşmesi için zorunlu gibi görünmektedir.

Bu kısa çözümlemede yaşamın neden tam tanımlanamayacağını sınırlı da olsa anlatmaya çalıştım: Yaşamın mutlak tanımı mutlak yalnızlığı, hiçliği, maddesizliği gerektirir ki, bu da sadece bir soyutlama düzeyinde kaldığı için, gerek yaşam gerekse onun anlamına erişim ancak ikilemli ve izafi olarak gerçekleşebilir.

b-Toplumsal Yaşam

Toplumsal yaşam çok basit bir kavram olmasına rağmen, tüm bilimlerin temel kavramı olarak açıklanması gereken bir kavramdır. Çok kullanılmasına rağmen, sanıldığı gibi aksine,

anlamına erişilmemiş bir kavram durumundadır. Sosyal yaşamın ne olduğunu bilmiyoruz. Bilseydik, hegemonik sistemler altında lime lime edilen sosyal yaşamımızın amansız savunucuları olurduk. Sosyal yaşamda bilgelik değil cehalet egemendir. Zaten hegemonik yaşamın karşı kutbunda cahilce yaşam geçerlidir. Toplumsal yaşamların üstünde cehalet perdeleri gerilmeden hegemonik sistemler sürdürülemez.

Yaşamın izafi karakterini göz önüne getirerek sosyal yaşamı tanımlamaya çalışacağım. Öncelikle tekdüze, sınırsız, her yerde benzer sosyal yaşamlar yoktur. İzafi yaşam demek biricik, tekil yaşam demektir. Tekillik, bilindiği ve bilinmesi gerektiği gibi, evrenselliği reddetmez. Ne salt tekillik vardır, ne de salt evrensellik. Tekillik-evrensellik, anlam-madde kadar geçerli bir ikilemdir. Tekil olmadan evrensellik gerçekleşmez. Her tekil de evrensel olmadan yaşayamaz. Daha anlaşılır olması için bir örnek sunabilirim: Yüzlerce farklı gül birer tekildir. Fakat tüm bu güllerin gül olarak adlandırılmalarını gerektiren ortak bir yanları vardır. Bu ortak yan evrensel ifade eder. Tüm evren çeşitlemesinde bu kural işler.

Afrika'nın doğusunda yaşadığı varsayılan ve yaklaşık iki yüz bin yıl öncesine dayanan, ondan sonra bir anadan doğduğu ve elli bin yıl öncesinde simgesel dile kavuştuğu sanılan, yirmi bin yıl önce Toros-Zagros eteklerinde son buzul döneminin sona ermesiyle birlikte tarım öncesi toplumdaki çıkıp yaklaşık on beş bin yıl öncesinden itibaren kabilesel tarım ve toplayıcılık-avcılıkla iç içe bir sosyal yaşam düzenine geçtiği genel kabul gören Homo Sapiens (Düşünen İnsan) öykülemesi önemli gerçeklik payı taşımaktadır. Tarım-köy toplumu olarak gelişen bu yaşam tarzının üzerine beş bin yıllık bir dönemle merkezî uygarlık eklendi. Tarım-köy toplumu ile şehir-ticaret-zanaat ve sanayi toplumu diyebileceğimiz bir ikilemlerle günümüze kadar etkili olan hegemonik bir yaşam kültürünün gelişimini kalın çizgiler veya dönem-döngüler halinde anlatmaya çalışmıştım. Bu hegemonik kültürün son beş yüz yıllık Avrupa aşamasını da bundan önceki bölümde sundum. Açık ki oluşumu ve olgunlaşmasıyla, hatta yapısal bunalımlarıyla bu kültür esas olarak Ortadoğu toplumunun damgasını taşımaktadır. Anlamını sunmaya çalıştığım kültür, toplum budur. Tekillikleri çok olsa ve en önemli bir tekilini Avrupa modernitesi teşkil etse de, tekiler tekili anlamında bir soyutlama, kategorileştirme dönem ve mekân itibarıyla her zaman mümkündür.

Bir tekil olarak toplum hali, insan türünün yaşamını belirler. Afrika'daki insan yaşamı ile Ortadoğu'daki insan yaşamı arasındaki farkı, tekilliği bu toplum hali belirler. Irk veya diğer fiziksel özellikler belirleyici değildir. Hızla ölmezse, toplumsuz insan bireyi yalnız bilge insana değil, işaret dili ile konuşan hayvanlara da yakın bir tür olabilir. Toplumsuz insan anti-insandır. Bir insanı toplumun dışına atmak, toplumsuz kalan insan olmak uğranılacak en büyük cezadır. İnsan tüm gücünü toplumdan alır. En gelişkin bilim ve bilgelerin düzeyi toplumla bağlantılıdır. Toplumsal yaşamı basit fiziksel nicelikler ve görüngüler olarak değerlendirmek pozitivistin insana en büyük ihanetidir. İnsan toplumu düzeyine gelebilmek ancak evrensel bir hamle olarak anlam bulabilir.

Toplumsal yaşamı doğru tanımlamak ve bu bilinçle yaşamak, yaşamın kendisi kadar önemlidir. Belki de yaşam doğru tanımlanmak içindir. Hemen belirtmem gerekir ki, genelde yaşam, özde insan yaşamı kendine özgü bir mimarinin, bir inşanın sonucudur. Bu inşanın içine nelerin girdiğini belirlemek toplumsal bilimin temel görevidir. Belirlemek istediğim hususun daha iyi anlaşılması için, üç aylık ömrü olan kelebeği örnek olarak gösterebilirim. İç yapısı ve çevre ekolojisi kelebeğin bu üç aylık yaşamını belirlemiştir. Eğer bir kazaya kurban gitmezse, kelebek bu üç ayı yaşayacaktır. Onun için öncesizlik ve sonrasızlık (ezel-ebed sorunu) bu üç ayla sınırlıdır. Bunu sorun yapmayı da hiç düşünmez. Bu yönlü bir arzusu da olamaz, olsa da fazla mesele yapmaz. Örnek içinde örnek: Gilgamesh gibi. Gilgamesh'i olumsuz örnek olarak sunuyorum. İzahını yapacağım. Tüm doğa ve evren özünde 'kelebek kuralı'na bağlı olarak yaşar. Sadece insanda yaşam bu kurala ters düşer. Muazzam sorunlu bir hal alır.

İnsan türü ömrü için ebedi-ezeli arayışlar içine girmekten gökte cennet, yeraltında cehennemler düşünmeye kadar pek çok çılgınca çaba geliştirir. Kendini tanrı-krallar halinde sunmaktan en alçakça kölelikte tutmaya kadar çılgınlıklar peydahlar. Her gün cinsel sapıklık içinde yaşamaktan kendini nötr bir cins halinde tutmaya kadar kural tanımayan tutumlar da sadece insana özgüdür. Planlı soykırımlar geliştirmekten sonsuz yaşam iksiri peşinde koşmaya kadar bu tutum hiçbir canlı türünde görülmeyen hastalıklar halinde sürer gider. İnsan için, sınır

tanımayan bu çılgınlıklar için, bunların anlaşılması ve önlenmesi için yaşamın tanımına ihtiyaç vardır. Doğru bir tanım doğru yaşamın ilk adımı olabilir.

İnsan yaşamının olmazsa olmazı toplumsallığıdır. Bu konu üzerinde çok ısrarla durmamın birinci nedeni henüz sosyal bilimce bir tanımlanmasına girilmemesi, girişim denemeleri olsa bile anlamı ve hakikat değeri olan bir bilimselliğinin sağlanamaması, örgütsel inşasının ve toplumsallaştırılmasının başarılamayışıdır. İkinci ve daha önemli neden, kapitalist modernite liberalizminin bireyi ve bireyciliği anti-toplumsal temelde yere göğe sığmayacak denli abartılı inşası ve canavarlaştırmasıdır. Mevcut haliyle bireycilik sadece sürdürülemez değildir, yaşanılmazdır da. Hiçbir canlı türünde gözükmeyen, her türlü sapıklığa açık bireyci yaşam için ne toplumun ne de gezegenimizin dayanma gücü kalmıştır. Bu bireycilik öyle bir sapık haline getirilmiştir ki, günün yirmi dört saatinde insan öldürmekten, seks, spor ve sanat yapmaktan, kâr sağlamaktan ve işkence yürütmekten usanmaz. Çok açık ki bu bireyciliğin sonu kanser ve AIDS türü hastalıklardır, nitekim onlar da hızla üremektedir. Peygamberlerin çok önceden haber verdikleri mahşer denilen günler bu bireycilikli dönemi ifadelendirir.

O halde yaşama saygının gereği olarak, birinci görev olan toplumsal yaşam tanımlı sosyal bilimin inşasını, ikinci görev olan bireyci yaşamın ve arkasındaki sistemin durdurulmasıyla bütünleştirmek çıkış için şarttır.

Şüphesiz toplumsallık bireysel yaşamın örgütlülüğüne ve inşasına dayanır. Bireyden kopuk toplum olamaz. Bireyle toplum kıyaslamasını hidrojenle uranyum elementlerinin kıyaslamasına benzetebiliriz. Hidrojen atomu tek başına olduğunda basit bir yapıdır. Bazı türlerinde enerji ve parçacık yayımı olsa bile çok sınırlıdır. Uranyumda ise sentezlenen aynı atomlardan çok sayılı bileşim sürekli enerji ve parçacık yayar. Nitekim atom bombası uranyumun bu özelliğinden kaynaklanır. Toplumda da çok sayıda birey sentezlenmiştir. Ama yaydıkları enerji ve parçacıklar (eski ve yeni topluluklar) bireyci insana göre (kendisini yaşamaktan başka işlevi olmayan atom) kıyaslama kabul etmez ölçülerdedir.

Birey toplumsallığını yitirdiğinde, fiziki olarak yaşasa bile, ya bir hain ve alçaktır ya da bir serseridir. Her iki anlamda da ölümcüldür.

Evrensel hamle olarak toplumsal yaşamın temel karakteristik özelliklerini sıralayalım.

1- Tarih olarak toplum. İnsan topluluklarının milyonlarca yıl süren, zorlu mekânlarda çok acılı geçen ve büyük mücadele isteyen çabaları sonucunda daha gelişkin tekil topluluklar oluşturulmuştur. Bazı mekânlar ve dönemler toplumsal sıçramalarda belirleyici olmuştur.

2- Tarih olarak toplum zekâ düzeyini gerektirir. İnsan türünün zekâ düzeyi toplumsallığını belirlemiştir. Toplumsallık da bu zekâ düzeyini zihniyet halinde çalışmaya, gelişmeye zorlamıştır. Toplumsal doğa zihniyet düzeyi gelişkin esnek bir yapı arz eder.

3- Dil toplumsal zihniyetin sadece aracı değil, aynı zamanda yapılandırıcı bir unsurdur. Dil bir toplumu var eden temel özelliklerdendir. Kolektif zekâ aracı olarak toplumsal doğanın esnekliğini çok hızlı geliştirir.

4- Tarım devrimi toplumun maddi ve manevi kültüründe tarihin en köklü devrimidir. İnsan toplumu esas olarak tarımın etrafında şekillenmiştir. Tarımsız toplum düşünülemez. Tarım sadece beslenme sorununun çözümünü sağlamakla kalmaz; zekâ, dil, nüfus, yönetim, savunma, yerleşme, din, teknik, giyim, etnik yapı başta olmak üzere, temel maddi ve manevi kültür araçlarında köklü dönüşüm ve gelişmelere yol açar.

5- Kadın toplumsal sürekliliği sağlamada en yoğun çabanın sahibi olduğundan, erkeğe nazaran toplumsallıkta daha başat rol oynar. Doğum, çocukların büyütülmesi ve savunulması toplumsallığın anacıl doğrultuda gelişmesini sağlar. Toplum ağırlıklı olarak ana-kadın kimliğini taşır. Dilin ve dinin kökeninde dişil ögenin varlığı bu gerçekliği doğrular. Tarım-köy toplumunda kadının kimliği ve sesi gücünü korumaya devam eder.

6- Toplumsal doğa özde ahlâkî ve politiktir. Ahlâk toplumun kural düzenini, politika da yönetimini belirler. Ahlâk toplumun düzen ve kalıcılığını sağlarken, politika yaratıcı gelişimini sağlar. Ahlâksız ve politikasız toplum düşünülemez. Ahlâkî ve politik düzeydeki aşınma her türlü kölelik ve eşitsizliğin gelişimi ile iç içe yaşanır.

SONUÇ: **Hakikat Yolunda Nasıl Yaşamalı, Ne Yapmalı ve Nereden Başlamalı?**

Ortadoğu kültüründe hakikat, hakikat uğruna yaşam ve ölüm önemli kavramlardır. Avrupa kültüründe teorik-pratik ikilem olarak yansıtılan bu kavram giderek özünden boşaltılmış, parçalanmış ve bütünlüğünü kaybetmiştir. Geç modernitede bu husus daha belirgindir. Hakikat ekonomizme mahkûm edilmiştir.

Hakikat arayışı en çok toplumsal sorunlar baş gösterdiğinde gündeme girmiştir. Bu dönemlerde bir söylem ve eylem mutlaka kendini hakikat olarak sunmaya çalışmıştır. Hakikatin sosyolojik çözümlemesi haksızlıklarla bağlantısını açıkça ortaya koyar. Toplumsal emeğin, değerın gaspı haksızlık olarak tanımlanırken, bunun araştırılmasına ve gereğinin yapılmasına da hakikat çalışması denilmiş ve hep yüceltilmiştir. Haksızlığın hak, hak'ın tanrı ile özdeşleştirilmesi, her iki kavramın toplumsallıkla bağını yansıtır. Tanrı kavramının metafizik soyutlama dışında toplumsal vicdanla bağı böylelikle bir kez daha doğrulanır.

Hakikatin peşine düşmek haksızlığın hesabını sormayı beraberinde getirir. Kendini en yüce varlık olarak tanrı diye sunan toplumsal kimlik kendine yönelik haksızlığı böylelikle yanıtlamış ve tanrı cezası olarak mahkûm etmiştir. Toplumsal kimliğe yönelik toplumun içinden ve dış doğadan tehditler ve haksızlıklar arttıkça kimliğe daha çok vurgu yapılmış, uğruna büyük nazarlar (tanrısal görüş = teori) ve büyük eylemler (tanrısal işler) geliştirilmiştir. Dinin ve felsefenin kaynağında toplumsal kimliğin yattığını kavramak bu nedenle önemlidir. Dolayısıyla dinin ve felsefenin kaynağını başka yerde aramak boş bir çabadır.

Kapitalist modernitenin ideolojik hegemonyacılığında sağlanmaya çalışılan amaçların başında hakikat kavramına ve eylemine ilişkin tarihsel toplumsal gerçekliklerin karartılması ve bastırılması gelir. Din ve felsefe milliyetçiliğe ve ulus-devletin tanrısallaştırılmasına dönüştürülmüştür. Teori ve pratik ulus-devletçiliğın kavram ve uygulamalarının yüceltilmesine ve ölümsüzleştirilmesine hasredilmiştir. Bilim pozitivist felsefenin güdümünde modernitenin üç sacayağından kaynaklanan sorunların çözümlenmesine ve çözümüne indirgenmiştir. İnsanlık tarihi kadar eski hakikat savaşçılığı basit menfaatlerin teminine yöneltilmiştir. Esas sorun olan toplumsal kimliğe yönelik tehditler hakikatin konusu olmaktan düşürülürken, yerine bireycilik ikame edilmeye çalışılmıştır. İnsan hakları bu bağlamda istismar konusu edilmiştir. Kendini doğrucu ideoloji olarak sunan sistem karşıtı görüşler bile modernite paradigmasını aşma cesaretini göstermeye yanaşmazlar. Liberalizm sistemin resmi ideolojisi olarak sağ ve solu üzerinde tekeli günümüze kadar sürdürebilmiştir.

Modernitenin ideolojik tekeli olarak liberalizm bir yandan görüş enflasyonu yaratırken, diğer yandan en büyük vurgunu enflasyonda yaptığı gibi, görüş enflasyonunda da işine en çok yarayanları kullanıp medyası aracılığıyla zihinleri bombardımana tabi tutarak azami sonucu almaya çalışır. Görüş tekeli sağlama almak, ideolojik savaşının nihai amacıdır. Temel silahları dincilik, milliyetçilik, cinsiyetçilik ve pozitivist din olarak bilimciliktir. İdeolojik hegemonya olmadan, sadece siyasi ve askeri baskıyla moderniteyi sürdürmek olanaklı değildir. Liberalizm dincilik yoluyla kapitalizm öncesi toplum vicdanını kontrol etmeye çalışırken, milliyetçilik yoluyla ulus-devlet vatandaşlığını ve kapitalizmin etrafında gelişen sınıfsallıkları kontrol edip denetim altında tutar. Cinsiyetçiliğın hedefi kadına nefes aldırılmamaktır. Hem erkeği iktidar hastası yapmak, hem de kadını tecavüz duygusu altında tutmak cinsiyetçi ideolojinin etkili işlevidir. Pozitivist bilimcilikle akademik dünyayı ve gençliği etkisizleştirirken, sistemle bütünleşmekten başka seçeneklerinin olmadığını gösterip tavizler karşılığında bu bütünleşmeyi sağlama alır.

Liberalizmin ideolojik saldırısı karşısında nasıl yaşamalı, ne yapmalı ve nereden başlamalı soruları aciliyet kazanır. Sistem karşıtlarının bu sorulara verdiği yanıtlar en azından günümüze kadar etkisiz kılınmışlardır. Üç önemli soruya da modernitenin verdiği yanıtlar etkili olmuştur. Modernitenin son beş yüz yıldır geliştirdiği yaşam tarzı nasıl yaşamalı sorusuna ezici biçimde damgasını vurmuştur. Kapitalist modernite çağında belki de tarihte hiçbir çağda geliştirilememiş bir özümsetilme ve kabul ettirme gücüyle yaşam tarzları homojenleştirilmiştir. Herkesin yaşam kalıpları evrensel kurallar altında tek tipleştirilmiştir. Farklılıklar tek tipleştirmeler karşısında cılızdır. Modern yaşam denilen yaşam tarzına başkaldırı, delilik olarak damgalanıp anında

sistem dışına sürülmeye mahkûmdur. Bu sürgün tehdidi karşısında çok az kişi başkaldırıyı sürdürme cesareti gösterir.

Ne yapmalı sorusu da çok önceden, beş yüz yıldır ayrıntılı cevaplarıyla yanıtlanmıştır: Bireyci yaşayacaksın, hep kendini düşüneceksin, "Tek yol modernite yoludur" deyip üzerine düşeni yapacaksın. Yol belli, usul bellidir: Herkes ne yapıyorsa, sen de onlar gibi yapacaksın. Patronsan kâr yapacaksın. Emekçiysen ücret peşinde koşacaksın. Başka tür ne yapmalar peşinde koşmak aptallıktır. Israr edilirse sonuç sistem dışına sürülmedir, işsizliktir, çaresizliktir, çürümektir. Yaşam korkunç bir at yarışına dönüştürülmüştür. Ne yapmalı görmeye dursun, nereden başlamalı sorusu sistem açısından "Kendini sıkı eğittiğin yerden başla" biçiminde bir yanıt alır. Okul ve üniversiteler sistem içinde başarılı olmak için vazgeçilmez başlama mekânlarıdır.

Demokratik modernitenin sistem karşısında hakikat arayışı, ideolojik duruşu ve üç temel soruya verdiği yanıtlar açık ki alternatif sistem değerindedir. Toplumsal kimliği tüm yönleriyle aramak, çözümlemek, çözümlerini sunmak hakikat savaşının özüdür. Savunma kalın çizgiler halinde de olsa bu arayışın ve savaşın sonuçlarını sunmuştur. Tekrarın anlamı yersizdir. İdeolojik duruş hâkim modernitenin ideolojik hegemonyasını kapsamlı eleştirilerle aşmayı ifade eder. Eldeki toplumsal hakikatlerin savunulması ideolojik duruştur. Kapitalist modernitenin hakikatten yoksunluğunu (bireyciliği topluma tercih etme, toplumsal kimliği saldırı altına alma) gösterme, ekonomik, ekolojik ve demokratik toplumun, ulusun hakikatini, hakikat gücünü yansıtmaya bu duruşla ilgilidir.

Nasıl yaşamalı, ne yapmalı ve nereden başlamalı sorularına verilecek ilk ortak cevap sistemin içinden ve sisteme karşıtlık temelinde başlamalıdır. Fakat sistemin içinden sisteme karşıtlık, eski bilgiler düzeyinde her an ölüm pahasına hakikat savaşçılığını gerektirir. Nasıl yaşamalı nereden başlamalıyla iç içe olacak şekilde, modernitenin bir zırh gibi giydirdiği deli gömleğini çıkarır misali nefret ederek bu yaşamdan vazgeçeceksin. Gerektiğinde her an kusarak mideni, beynini ve bedenini içindeki bu yaşamdan arındıracaksın. Sana kendini dünya güzeli gibi sunsa bile, içindekini kusarak yanıt vereceksin. Diğer iki soruyla iç içe olarak, ne yapmalı sorusuna sisteme karşı hep eylemlilik biçiminde bir karşılıkla yanıt vereceksin. Ne yapmanın cevabı bilinçli ve örgütlü pratiktir.

Demokratik modernite sistemi açısından üç sorunun yanıtı sistemin unsurlarıyla ideolojik ve eylemsel buluşmayı ifade eder. Eskiden öncü parti kavramı denilen misyon demokratik modernitenin kuramsal ve eylemsel öncülüğü olarak yetkinleştirilmiştir. Sistemin üç temel ayağı olan ekonomik, ekolojik ve demokratik toplumun (kent, yerel, bölgesel, ulusal ve ulus ötesi demokratik konfederalist yönetim) zihinsel ve iradesel ihtiyacını karşılamak yeni öncülüğün temel misyonudur. Bunun için yeterli sayıda ve nitelikte akademik yapıların inşası gereklidir. Modernitenin akademik dünyasını sadece eleştirmekle yetinmeyen, bununla birlikte alternatifini geliştiren yeni akademik birimler içeriklerine göre çeşitli adlarla inşa edilebilir. Ekonomik-tekniğin, ekolojik-tarım, demokratik siyaset, güvenlik-savunma, kadın-özgürlük, kültür-kimlik, tarih-dil, bilim-felsefe, din-sanat başta olmak üzere, önem ve ihtiyaçlara göre toplumun her alanına ilişkin olarak inşa etmek görevidir. Güçlü bir akademik kadro olmadan demokratik modernite unsurları inşa edilemez. Akademik kadro demokratik modernite unsurları olmaksızın nasıl anlam ifade etmezse, akademik kadrolar olmaksızın demokratik modernite unsurları da anlam ifade etmez ve başarılı olamazlar. İç içe bütünsellik, anlam ve başarı için şarttır.

Kapitalist modernitenin sırttaki lanetli elbise gibi duran fikri, zikri ve eylemi ayrı anlayışını mutlaka terk etmek, aşmak gerekir. Fikir-zikir-eylem birbirinden asla ayrılmayan, hakikatin hep sırta tutulması, bütünlük içinde giyilmesi ve yaşanması gereken yücelik nişaneleridir. Üçünü bir arada nasıl yaşamalı'da, ne yapmalı'da ve nereden başlamalı'da temsil edemeyen kimse hakikat savaşına çıkmamalıdır. Hakikat savaşı kapitalist modernite çarpıtmasını kabul etmez. Onunla yaşayamaz. Özcesi akademik kadro beyindir, örgüttür ve bedende (toplumda) kılcal damarlarla yayılandır. Gerçek bütündür. Hakikat, ifade edilen bütünsel gerçektir. Kadro örgütlenmiş ve eylemsel kılınmış hakikattir.

Ortadoğu kültürü kendini yenilerken, bunun yolunun hakikat devriminden geçtiğini de bilmek durumundadır. Hakikat devrimi bir zihniyet ve yaşam tarzı devrimidir. Kapitalist modernitenin ideolojik hegemonyasından ve yaşam tarzından kurtulma devrimidir. Geleneğe

sarılan sahte dinci ve soyucu-şovenistlere aldanmamak gerekir. Onlar kapitalist moderniteyle savaşıyorlar. Bekçi köpekliği için biraz pay istiyorlar. Bunlar için asla hakikat savaşı düşünülemez. Kaldı ki, modernite karşısında sadece yenik değil, yaltaklanma durumundadırlar da. Eski sol, feminist, ekolojik, kültüralist hareketler de tutarlı anti-modernist olmak istiyorlarsa, hakikat savaşını bütünselliği içinde ve yaşam tarzlarına dek indirgeyerek yürütmeyi bilmek durumundadırlar.

Hakikat savaşı yaşamın her anında, tüm toplumsal alanlarda, komünalist ekonomik ve ekolojik birimlerde, demokratik kentlerde, yerel, bölgesel, ulusal ve ulus-ötesi mekânlarda yürütüldükçe anlam ve başarı kazanır. Dinlerin ilk doğdukları dönemdeki elçi ve havarileri gibi yaşamayı bilmedikçe, hakikat peşinde koşmadıkça hakikat savaşı verilemez, verilse de başarılamaz. Ortadoğu'nun yenilenmiş kadın tanrıça bilgeliklerine, Musa, İsa ve Muhammed'lere, Saint Paul'lara, Mani'lere, Veysel Karani'lere, Hallac-ı Mansur'lara, Sühreverdi'lere, Yunus Emre'lere, Bruno'lara ihtiyacı vardır. Hakikat devrimi, eskilerin eskimeyen ama yenilenen mirasına sahip olmadan başarılamaz. Devrimler ve devrimciler ölmez, sadece miraslarına sahip çıkılarak yaşanabileceğini kanıtlar. Ortadoğu kültürü fikri-zikri-eylemi bütünleştirmenin kültürüdür ve bu yönden çok zengindir. Demokratik modernite uygarlığın ve kapitalist modernitenin eleştirisini bu kültüre ekleyerek katkısını sunacak, tarihsel rolünü oynayacaktır.

Demokratik uygarlık bireyi kapitalist modernitenin üç mahşeri atısına (kapitalizm, endüstriyalizm ve ulus-devletçilik) karşı sürekli fikri-zikri-fiili mücadele birlikteliği içinde yaşamak kadar, demokratik modernitenin üç kurtuluş meleğiyle (ekonomik toplum, ekolojik toplum ve demokratik toplum) birlikte sürekli fikri-zikri-fiili yaşam mücadelesi vermedikçe kendini gerçekleştiremez; hakikat önderi halinde inşa edemez. Akademiya birimi kadar, toplumsal komün biriminde mücadele ve yaşam birlikteliğini sürdürmedikçe, adaletin, özgürlüğün ve demokrasi dünyasının gerçekleştirici önderi (mürşidi) olamaz. Kutsal Kitapların ve tanrıça bilgelerinin eleştirisi (ancak egemen uygarlık ve modernite için araçsallaştırılmalarına karşı yapıldığında) değerlidir. Geri kalanı eskimeyen yaşam mirasımız, toplumsal kimliğimizdir. Demokratik çağın hakikat militanı bu kimliği kişiliğine kazıyan, yaşam mirasını özgürce yaşayan ve yaşatandır.